

ՏՈՒՐԱՍՏԱՎԵԼԻ

ՋԱԼԳՐԵՍ
ԴԻՐԵՏԵ ԵԿԵՆՈՒՅԻՆ
ԵԴԵՐ

ԿՐԴԱԿՈՒՅԻՆ

հանրային
ԳՐԱԴԱՐԱՆ

• **ՄԱՔՏՔՐ ՏԵՐԻՅԵ** •

R 94

ՏՕՏԱ ՐԱՏԱՎԵԼԻ

**JULBARՆՑ
ՏԻՐԵՏԵ ՋԱԲՆՈՎԱՆ
ԲԱՒԵՐ**

~~5471
1650
1215~~

ՐՅԵՄՆՈՐ Մ. ՉԻՆԻՔՅԵ ԲԱՅՆՑԱ ԷՏԼՈՆԴԵ

~~509
209~~

**TATGOSIZDAT
ՄԱՏԱՐ ԹԾԵԲԻԱՏ ՏԵՔՏՐԵ
ՂԱԶԱՆ 1939**

BU POEMA TURBŊDA

Monnan çide jöz ille jýllar elek jazýlan bu poemanyň aforty turbnda, şuşy poemanyň yzendä äjtelgännördän tüş, ышанычлы биографик мәълumatlar juq diärlek. Әsärnen kereş öleşendä mony Rustaveli jazqanlyqy äjtelä, epilog öleşendä dä, — bilgesez mesx-Rustaveli — min jazdym bu çyryň, — dielä. Mesxetiä — ul waqyttaqy Gruzianeň Kөн-jaq- көнбатыш jaqyndaqy бер провинсиәсе. Mesxetiä, bu poema jazýlan corlarda juqary kul'turaly hәм inь aktif провинсиälärdän берсе bulqan. Monnan tüş, халық telendä hәм legendalarda Şota Rustavelinen jәş waqytında Gretsiadä filosofik fәnnär uqyr, juqary velem alыр qajtuы, Gruzia tәxtendä Tamara ханса patшалық itkән waqyтта хәzinәdar bulыр еslәve, qartajqan көnendä Qotdusta (Jerusalimdä) jәşәр şunda ylye turbnda sәjlәnelä.

«Julbarıs tirese javyñqan vatyг» (gruzincä «Verxis-tkaosani») poemasy XII nce jözneñ axry belән XIII nce jözneñ başy tirәsendä, Gruziaдä jazýlan. Bu cor Gruzia дәvläteneñ hәм ekonomika hәм kul'tura ölkәsendä inь alqа kitkән saqy «altyn corы» bulыр sanala. Bu waqyтта Gruzia Kafkaz sьrtы belән Arзыrum arasыndaqy бөten çirne diärlek bili torqan, kyp millәtle дәvlät bulыр ojыşыр çitә. XII, XIII nce jөzlär Gruzia feodal monarxiәseneñ inь көcle hәм danlyqly saqy bulыр, Trapezund imperiәse, Әrmәнstan hәм, iran әdәbiatlyñyñ zur әhәmiәtle yzәklәrennән берсе, мәşhyr

şaqir Nizaminın tuğan ile bulğan Şirvan provinsiasə ul vaqıtta Gruzia belən tatu mənəsəvəttə jaki Gruziağa vujınu astında bulalar. Gruzianın yz ecendə, gruzinnar belən ber rəttən, çəmçiatnıñ juqarğ qatlavında vaşqa millətlər də (ərmənnər h. v.) berniqədər aktifləq kursətə vaşlǵlar. Kul'tura yseşenə zur əhəmiət birelə. Jəşlər arasınnan in səlätelären Gretsiağa çivərep, ul vaqıttaq məşhyr qalimnərdən gumanitar fənnərne uqıtalar, qərərlərdən meditsina həm astronomia fənnären əjrənələr. Gruziaədə urta qasırqa xas bulğan qara dincelek həm milli cıklənycelekneñ vaşqa illərdəge şikelle köcle bulmavına, anda məşhyr poezia tuuqa, bu juqarğda əjtelgənnərdən tış, iran ədəbiatının kyrenekə əsərlərə də zur joqntı jasılar. (Bu — iran ədəbiatının cəcək atqan corı vula). Bəjek klassik Nizami belən Rustavelinın kyrep tanış bulu məmkinlegen də əjtələr. Qısqas, Kəncıqış həm Kəncıqış dənjasının ocraşqan urnında jəşəgən Gruziaədə ul vaqıttaq Kəncıqış həm Kəncıqış klassik kul'turasının elementlərı bergə quşla. «Julbarış tirese javnıqan vatar» poemasında dahi şaqir Rustaveli ənə şul ike klassik kul'turanın in progressif jaqların, yz corının in juqarğ keşelek idejələrən gəvdələndərə.

Bu poema yzenin xudozestvo jaqınnan eşləneşə, filosofik idejələrənın tirənlege həm kinlege belən XIII — XVIII jəzlər ecendə dənjaqa sıqqan klassik epik poezia əsərlərənın in aldnıqış vılr isərlənə. Gruzia şaqirlərə nice jöz jıllar vujınca şiqer jazu ostalıqına Rustavelidən əjrənələr. Rustavelinın tapqır əjtemnərə, tirən məqnəle aforizmnarğ xalq telenə kerer, kyptən yk inde xalqıqış vılr əvrelgən. Bu poema XIX ncı jəzgə qədər məktəplərdə tər dəresleklərneñ verse vılr uqıtıla torqan bulqan. Gruzia xalqı poemanın zur-zur kisəklərən jattan belgən, anı jaratır cırlaqan. Qaranqı həm avırlıq jıllarında xalqı jıatır, şatlıq vaqıtlarında anı kynel

asarağa xezmät itep, poema nice qasırlar vıjınca Gruzia xalqınıñ tormış juldaş vılnı kilgän. Əle xəzer də, Sovet Gruziasında də, uqıymışlar qına tygel, kətıcelər də, kolxozcılar da bu məngelek poemanıñ zur-zur öleşlən jattan belələr həm anı jaratıp uqılar.

Dincelər, cirkäv başlıqlar vı poemanıñ ectölegen kiresencä anlatu öcen vik kyp caralar kyrgännär; anı, «xristiannarıñ azdıruçı» əsär dip tanıp, utqa jaqqannar, XVIII nce jəzdə katolikos Antoni I əmre vıjınca poemanıñ vasma nəsxələrə Kura jılqasına vatırılqan.

Şota Rustaveli vı poemada yz sorıñıñ in progressif idejälären gəvdələndərə. Rustaveli monda vatırlar ovrazın, ul sorıñıñ kul'turalı keşelərə ovrazın, ul vaqıtıñ in juqarı idejälərə belən suqarıılqan aldınqı keşelərə ovrazın gəvdələndərə. Rustaveli məxəvvət, duslıq, vatırılıq həm turılıq turında cırlıj. Anıñ məxəvvəte minutlıq qajnarlanı nətıçəsə jaki ocraqlı, uzqıncı vır xis tygel. Şulaj uq ul real' vılmaqan nındider vır ilahi gyzəl sınıq cıttən torıp tavını da tygel. Anıñ səjıcelərə şuş cır keşelərə, alarıñıñ məxəvvətlərə də, cirdə jəsi torqan keşelər şikelle yk real'. Ləkin vı, şunıñ belən vırğə, vöjek, cın həm saf məxəvvət. Rustaveli geröjları jalqını itep səjə belələr. Məxəvvət ul alar öcen şatlıq, dərt həm kəc cıqanaqı. Ul keşelərdən in juqarı keşelek sıjfatlarına iə vılnı sorıj. Rustaveli, səjıce keşə vöjek idejələr öcen jana həm kərəşə belergə, keşenən keşelek qımmäten juqalta torqan vaq-töjək həm tyvən xislərdən künlən arındırırqı ties, di.

Əgər səjsən, janıp səj sin, qojaş kevek nurlar cəcep.

Bul qəjrətle, qıu, osta, — maturlıq ırnəge bul sin.

Jumart, cıdam, qaqıllı bul, jarışlarda vırnce cıq, —

Sında şular vılmasalar, ul caq nındi vatır son sin?!

Məxəvvət in tirən həm saf vır xis vularaq, keşenən keşelek dərəçəsən tyvənəjtə torqan vaq-töjək tojqıblardan

arındırırca, keşene vatrırlıqqa, juqarı idejələrgə əjdərgə ties.

Tuqan ilgə cən küneldən birelgənlek, turırlıq həm duslıqlıq gyzəl ırnəklərəne bu poemada kyp ırın birelə. Bu sıfatlar syzdə genə tygel, eştə, tormıxta gəvdələnelər. Monda surətləngən keşelər tuqan illərəni doşmannan saqlav öcen in qırqıncı suqırlıqqa taşlanalar. Nestan-Darəcan Hind ilenə xatavlar həçym itəcəgen belgəc, yzeneñ səjgəne Tarielne alarqa qarşy suqırlıqqa cəqarqa həm çinər qajtırqa öndi, şunda dərtləndərə. Nestan-Darəcannın yz səjgənən suqırlıqqa çivərye, anıñ vatrırlıq vırlıq qajtırlıq kyrergə teləvdən bigrək, tuqan ilen doşmannardan saqlav teləge belən eşlənə. Ul, — veznen ildə vaşqa xalırlıqqa patşalıq itərgə irek birelməs! — di.

Tariel belən Avtandil arasındaqı duslıq şundıy juqarılıqqa qıjırlıq birelə ki, duslıq vırıc, qajver vaqıtlarda xəttə səjy xisennən də köclərək vırlıq kytərəlep cəqa. Bu xisnen şundıy keşelekle vırlıq, vəjeklege, saflıqlıq soqlandıra. Bu keşelər duslarına birgən vəqdəne ytəməvne, syzdə tormavın in əşəkə xainlıq şikelle yk zur çinajət itertanırlar. Avtandil Rostevan patşaqı jazqan vasiətnaməsində, — jalqancılıq həm ike jözlelek, keşenenə tənə belən bergə, çanıñ da həlak itə, — di.

Poemanın syzetı artıq vırılmalı tygel, şulaj da qatırlıq. Şul syzet celtərəndə Rustaveli tirən individuallaştırılqan, kyrnekle, ontılmaslıq keşə övrazlar vırə. (Poemanın qajver ırınnarı xıalqa nigezləngən. Məsələn, vatrırların qadətən tış köclə vırlıqlar, kadzların sıxerçə xalıqlar itertırsətəylərə, Fatıjma qolının sıxerçə vırlıq h. v. Ə qajver ırınnarı isə tirən realistik nigezdə birelgən. Məsələn, Fatıjma həm Avtandil tormıqları).

Avtandil poemada zur aqlı iəse, salqın qanlı, cənıqlıq vır vatrırlıq jeget vırlıq gəvdələnə. Ul in avır vaqıtlarda da

uzenə xas bulqan nıqıqıyn saqlıj, hər urında salqın qanılıq belən eş itə. Şota Rustaveli in osta aforizmnarnı Avtandildən əjtterə. Ul Tantananı ciksez səjyenə qaramastan, iptəşlek həm rıjtsarılıq vurıyn utəvne uzeneñ in zur namus eşe itep sanaqanılıqtan, Tantanadan ozaq vaqıtqa ajrılyp, jırağ illərgə, dustı Tariel janına kitə.

Tariel aqılynnan şaşu dərəçəsənə çitəp səjə. Məxəvvət utınyñ köcie jandırqan vaqıtlarında ul tirən saqışqa cuma, vətən dənjadan baş tartıp jalıqlıyıqqa birelə, keşelər belən bergə bulmas öcen ul andıj vaqıtlarda xəttə suqışa da. Ləkin məxəvvəttə həm iptəşlek, dustıq vurıyn utəvdə ul da Avtandil şikelle yk qaqsamasılıq nıq tora. Köclelektə vatırlıqta isə anıñ hic tınə juq.

Bu vəhadırlarınñ səjgənnərə də yzlərenə tınlər. Tantanu uzeneñ nəfislege, solulıqı, tınc xolıqlı bulub belən başqalardan bik nıq ajrılyp tora. Tantanu övrazında xətn-qızlarqa xas bulqan nəfislek, gyzəllek səjfatı köcle birelgən. Ul uzeneñ məxəvvətenəñ tirənlege həm safılıq belən qaj vaqıtlarda Avtandilnı da tıncılandıra, anı da aqı birgəli.

Hind patşasınñ qızı Nestan-Darəçannıñ gyzəllektə tınə juq. Şul uq vaqıtta ul qatı xolıqlı, kirək bulqanda teləgen tormışqa aşru öcen ber ni aldında da tuqtalıp qalınj torqan qıu həm nıq qullı. Kadzlar qulında totqında jatqanda da ul tamcı qədər də jomşaqılıq kyrsətmı. Qısqas, volar aqıllı həm vatır xətn-qızlar. Kəncıqış xətn-qızlar, xəgəm sarajlarqa tutırılyp, irləreneñ qolları bulup əvrelgən ber vaqıtta, Rustaveli irekle, köcle, qıu xətn-qızlar övrazı tudıra, aların maqtar çırlıj. Alar ilneñ politik tormışına aktif qatnaşalar, gerojlarqa aqıllı kınəşlər birələr, yzlərə də kirək vaqıtta kərəşkə bulışalar. Bolar, tuqan illəreneñ tıncılıqı öcen irlər belən ber rəttən kərəşə belə torqan, nıq həm kul'turalı xətn-qızlar.

Rustaveli xristian dine belən məselman dinenə ocaş-
qan ver urnında jəşəvenə, dinneñ joqıntıy ul vaqıtta
qajət köcle vuluyna qaramastan, gerojların din çolalarına,
anıñ zakonnarına vıjsındırmıj. Alar tar milli həm dini
xislərgə tərənmlər. Aların yzləren totularında, vöten
kərəşlərendə həm tormışlarında keşenə aqıllıyq, aqıl
belən eş itye həmmə nərsədən də juqar tora. Döres, poe-
mada jazmış turında vajtaq səjlənel. Şulaj da bu əle
jazmışqa, juqarıdan vilgelər qujıqanqa suqır vıjsınıñ
kürsətmı. Anıñ gerojlar vəxetne yz qullar belən kərə-
şep ala torqan aktif həm vatr keşelər.

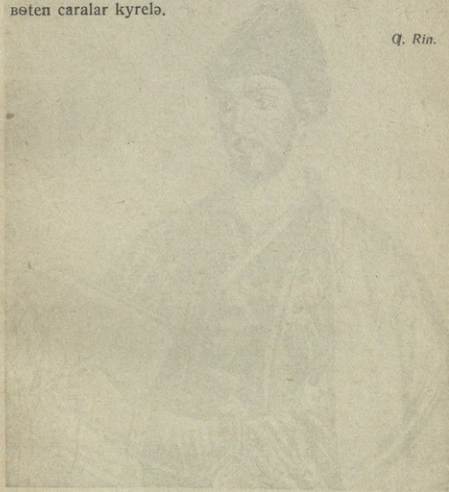
Şota Rustaveli milli ciklənycelektən də qajət jıraq tora.
Poema xalıqlar arasında tuqannarca dusıq idejələrə
belən suqarılan. Gruzın tarafınnan, saf gruzın xalıq
telendə jazılqan bu poemada qərərlər, hindlər, xatavlar,
toreklər həm vaşqa xalıqlar aftor tarafınnan zur iqtıbar
həm məxəvvət belən fajdalanalar həm kiñ urn alalar.
Avtandil — qərər, Tariel — hindle. Ləkin voların jıqınlı
dusıqlarına aların tərle milləttən buluların tuzan
qədər də unajsızlıq juq. Xətta alar anı sizmilər də.

«Julvarıs tirese javnıqan vatr» poeması, gruzın xalıq
ədviatın bu gəvhərə, xəzer SSSR xalıqların ırtaq
ədviatı vajlıqına quşıldı, həm anı taqın da vajıttı.
Kommunistik idejələr öcen, keşelek dənjasın jıqtı
kiləcəge öcen kərəşuce vezneñ sotsialistik ildə, poemanın
yzendə surətləngən vatrılar şikelle yk vatrılar həm vatr-
lıqlar ilendə, bu poema xalıq tarafınnan jaratır uqla.
Səñki sotsialistik kul'turanı ye tudırıc xalıq, vögnüq
jılların jıraq qaranqısnınnal valqır sıqqan in gyzəl
gəvhərlərne yzeneke itərgə, anı ye belən aldaq tormı-
şqa alır varıqda ties.

«Julbagъs tirese javьnoqan vatъ» нь тэгцэмэ иту кур вафт хэм зур хезмэт қижунь сорақанлықтан, хэзергә роемань вөтенләје велән васыр сықару мөмкин вулмадь. Хэзергә роеманьд ваштақь un sigез вylege genә васыла. (Qalqan өleşенен схематик гөвештә бик қысқаса естөлеге теркәлә). Шушь жыллар есэндә роемань туль килеш сықару өсен вөтен саралар кырелә.

Q. Rin.

KERES

Bu dənjanь butalsьqtan tьzden, ciksez quət velən,
 Торьр zəngər kygeңnən, var terekleklərgə çan ərden.
 Birep çirlər xalьqlarqа, xisapsьz təslərə velən,
 Uzeңdəj nurlь jөzle taçьlarqа sin təxet бирden.

Uzeң төsle itep surətləden, çirdəge var çannь.
 Ber alla! Saqla şəjtannan, birep anь çinərlek көс.
 Məxəvvət jalqьnьn saqla tənemьnən çanьm сьrqancь,
 Авьr jөktəj vulьr jatqan gənahlarnьn varьn da kic!

Kileşkən kyk Tamar хансаqа ахаq сәс, jaquttaj jөz,
 Kileşə sөnge, qalqan hәм qьlьc arьslan patşaqа.
 Miңamь soң matur çьrlarda maqtarqа bu хансаны?
 Kyzen salsa, qaraşьnnan anьң vit sət tə val aqа!

Kyz aldьnnan төse məңge juqalmas хансаны çьrlьjq.
 Anьң өсөн taç yrdem inde min vөjek bu syzlərdən;
 Qələmemne suqardьlar qara kyzenəң kyllərə, —
 Oclь sөnge kevek tişep сьqsьn çьrlar jөрəklərdən!

Qibь minem vurьсьm — çьrlav matur çьrlarda хансаны,
 Nurlь jөzen, vөdrə сәсөн, qaşьn, kerfekləren maqtav;
 Maqtav eңçədəj teşləren, jaqut kevek irennəren, —
 Ləkin cykес, tьrьssan, qurqaşьn vulsa da taş vaqlar!

Utlь jөрək! көcle syzlər, acьq kyz hәм matur lira
 Kirək miңa, şaqir syzen zakondaj jaңratьr өсөн;
 Tarielne olьlar ver, danьn kykkə kytərik bez, —
 Bilgeləngən verdəm jul, сьn dusьqlь өс vatьr өсөн.

Tarielneң kyrgännären, tezelep utьrьp, ылар sөjlik.
 Аньд кебек јаньр sөjгән бу дөңјада бутән вармь?
 Mesken ыргсы — Rustaveli, хәsrät velән јараланьр,
 Еңсе кебек tezde аньд турьндаоь бу ыrlарнь.

Әгәр sөjsән, јаньр sөj sin, qојаş кебек nurlar cәcep!
 Bul qәjгәtle, qiu, osta, — maturlьq yrnәge bul sin.
 Jumart, ыdam, qaqьllь bul, јarьşlarda verence ыq, —
 Sindә şular bulmasalar, ul саq nindi vatьr соң sin?!

Bәxetlelәр kyгә torqan төş kenә sin, әj mәxәvvәt!
 Serlәр sere, ыan dusьqь! Lәkin vaqьtlь dәrt tygel.
 Dәhşәt соqrь — mәxәvvәt hәм uјnaşыьq arasьnda. —
 Aңlarsьң sin varsьn monьң, syzlәremә vьrsәң kyңel.

Әгәр sөjsән, daimi bul, virelmә hic tyvән хiskә!
 Аjгььşu јьllarьnda tyzәrgә көc ыitsen disән,
 Турь bul tik Аңар qьna, tyzemle bul vәla kilsә,
 Qocьşlарньң turas dәrtен doşman kyг sin, ыnлар sөjsән.

Sөjгән bulьp aldaşunь neckә хis dip atamaqьz, —
 Әгәр sөjsә vygen verne, irtәgesen бутән јarnь.
 ыylәр јәşlek саqьvьznьң vik nasar ver qadәte бу!
 Tik şul кәşe ың sөjyce, кем uјlamьj azularнь!

Әгәр sөjsән, јalqьzььqta sөjeklennen јөzen uјlar,
 Qәzarqа tyz, төnnәrendә kyzlәrenne јommasaң da.
 Utqа јansan, ыnatmьjca, јәşren şaşьp, јәşren ыла,
 Bujsьn varь sөjгәnenә, patşalарньң aldьnda da.

Әгәр sөjsән, бутәnnәrgә faş bulmasьn өcen seren,
 Sizdermicән sөjyeңne, ah-zarlardan vik ньq saqlan —
 Ань syzdән saqlav өcen, јәşer qışqьң vilgelәren,
 Qışьq utь көjdersә dә, avьrtqanqа tyzer, şatlan!

Taqrın da min, Rustaveli, çrilyjm qoderətle xancanь,
 Məxəvvəttən ylər xəldə, saqrām anь, sorap jardəm —
 Qaşıqlarınь dəvalavcsь juq tьlsьmlь hicber vəlzəm!
 Xələm vette. Terelt mine, jaki cьqsьn çanьm tənnən!

Irannarınь, gruzin xalqь kьptən velgən vu əkiəten —
 Kənjəqrınьd meң qullar aša valqьp ytkən vu eңcesen,
 Çıp, tigez şiqerlərgə tezep, vurcьm ytədem min.
 Xancanьd jaxşь qaraşь qəzavьm çineləjtsen əcen.

Suqrajьp kuz qaraşьnnan, kəter jaqьmlь syzləren,
 Janьp səjy jalqьnьd, gizəm ilneң qьrlarında;
 Tənem kəlgə əjlənsen, min riza, çanьm rəxət tapsa.
 Birsəm ide dərəs itep, əc vatьrnь çьrlarında.

Jazmьş nərsə quşqan bulsa, qarşь alьjz zarlanmьjca.
 Igence — yz çiren sərsen, suqьşcsь — suqьşqa kitsen,
 Səjgən keşe — yz vyləgen jalqьnlь xislərdən tapsьn,
 Saqlap qəjbəttən yz səjyen, keşe səjyen təqdır itsen.

Çьrlav kəce — in juqarь qaqьllyьlqqa xas nərsə.
 İlahi ser velən tulqan, şaqir tezgən tınez jullar.
 Rəxət virə tьdlavcsьq, tigez aqqan çьrnьd vəzne,
 Sixьrlьjlar, qьsqa syzdə ciksez məqnə virgən çьrlar!

Jьraqlarqə cavı velən sьnalalar jəgrek atlar.
 Turnь төvəp atu velən tanьlalar uьncьlar,
 Atnь tьjqan kebek tьj sin şiqerləren, syz ostasь,
 Avьr jəktəj səjrəlməsən, əgər təmam bulsa çьrlar!

Şaqirlərgə qaraqьz sez, — əgər ilham zəqiflənsə,
 Rifmalar ylcəve aqsьj, cьqə jəmsez syzlər genə.
 Tuqtasьn ul andьj caqta, jaki çьrn төgəlləsən,
 Turnь əjdəp iltkən kebek, varьp çitkəc teləgenə.

Şaqir tygel, anda-sanda, turь kilep jazsa verəv,
Xiallanьp, vөjeklegen tanularьn itep ömet;
Julьn-julьqа саq-саq qьna, turas rifma velən vөjləp,
«Min hər kemnən ostaraq!» dip, aqrьp jөrsə, işək kebek.

Ikence tər şaqirlər var — maturlьq juq çьrlarьnda,
Uqtaj tişep ytə almьj andьj çьrlar jөrəklərne.
Urmanlьqqa qurqьp kergən miьqsьz jəş avcь kyk ul,
Cьpсьq atsa, şunar da şat, totalmaqac kieklərne.

Өsencelər — çьrьn çьrlьj duslar jaki qьzlar өsen,
Məçleslərdə kynel acu jə doşmanqа terty өsen, —
Rəxət andьj çьrьnь tьnlav, əgər məqnə acьq vulsа,
Ləkin varь zur əkiəttə kyrəsen cьn şaqir көsen.

Kem tatьsa qəzəp təmen — ilham kilə şunar qьna!
Çьrlarьnьn qədrən veləp, səjgənənə bireləp varь,
Anьn өsen qьln көjləp, içad itsen zur əsərlər,
Baqьşlap tik Anar qьna, allа velən tinləp anь.

Tьnlaqьz, jə! Çьrlьjm anьn məngelekkə lajьq danь,
Həm ytimen çьrcьlьqьn, tap təşməgən vөjek vurьn.
Qərar qьldьm qasьrlarqа çitkerergə ismen anь, —
Rəximсəz ul, tik şulaj da, vөten qөmrem anar vulsьn.

Məxəvvətnə çьrlьjm — jaqьn anar saf ruxlar tөrkemə,
Nəfis moң var anda, ləkin səjləp vulmьj syzlər velən.
Şaqirneң tinсəz jazmьş iltə jaqtь bieklekkə,
Ləkin ul da tulqan vəxetсəzlek həm ərnylər velən.

Məxəvvətnə anlav qьn, ləkin anьj səjgən keşə.
Anьn velən sixьrlanьp, zur qaqьllar telсəz qala.
Xəttə vozьq dərtlər velən aqulanqan keşələr də
İrəşməslək təştəj itəp, xərmət velən qarьj anə.

Qaşıqların kəncüqəştə divana dip atadılar.
Səjgənənə irəşməvce ərny çia jərəgendə.
Səjsən, ruxın kytərəlep, tuarsın janadan şunda,
Bozıq dərtkə birelsən, əvrelersen qızqanıs kəlgə.

I. BERENCE XİKƏJƏ — QƏRƏBƏSTAN PATŞASİ ƏRESTEVAN TURİNDƏ

Qərəbstan digən ildə var ide ver kəcle patşa —
Xisapsız qəskər başlıq, şahlar-şah — Ərestevan.
Tatlı telle, jumart, qədel həm qaqlı keşə ide,
Suqlarda vatr ide; qurqa ide doşman annan.

Juq ide patşanın ul, tik juandı qız belən,
Qız — joldızlar arasında qojaş kebek nurlı ide.
Maqtıj alı ide anı tik xəkimnər həm şaqirlər,
Anı ver qat kyrgən keşə, təncləqın çujar ide.

Tantana — ul qızın ısmə, — lajq ide xərmətləvgə;
Jəzen acsa, xəttə qojaş nursız vulyr qala ide...
Xərmətle qart vəzirləren çıyr jaqtı sarajına,
Oluq patşa kinəş qorı, şul saqında volaj dide:

«Ber qajqım var minem, qartlar, kətəm sezdən acıq çəvar!
Əgər roza qojlır təssə, təmam itər cəcək dəvren,
Gəl vərqəsə maturlana janə gyzəl cəcək belən,
Syrelə jəşəv qojaşım — qarandılyq qarlar qəmerem.

Var avrudan avır qartlıq. Çitər kilə qəmrem axır,
Jaqlılaşa, hər kem əcen urtaq jazmı — ylem vaqtı.
Qarandılda syner varqan jaqtılyqta ni məqnə var?
Birikməllə nurlı jəzgə təxetne həm patşalıqın».

Çəvap birde vəzirlərə: «Ja, maqtavlı, danlı patşa!
Sulsa da bit gəl cəcəge, — şunı yaxşı istə totdıq, —
Тавыр булмас аннан да хуш, yaxşı isle bytən cəcək
Synsə də aj, haman da ul, joldızlardan jaqtıraq bit!

Alaj dimə, padişavız! Rozanın hic sulqanı juq.
Xəkimnərneñ fətvasınnan hər kinəşen qimmət bezgə,
Kynlen sına nərsə qussa, ytə şunı tajrylmıjca, —
Təxten tapşır sin qızıca, qojaştan da nurlı jəzgə.

Ul qız keşe, ləikn təqdir anar təxet nasıjı itkən;
Taç-təxetkə lajıq qızın, — bu aldaşır maqtav tygel.
Julı jaqtı Tantananın, nəq qojaşnıñ julı kevek,
Arıslanqa oxşı toqıtmı, bulsa da ul qız jə uqı!»

Kiparistaj zifa vujlı, qojaş həm ajqa oxşaşlı,
Zur əmir ulı, Avtandil isemle ver vatır jeget,
Jış tezelgən səngelər kyk ozın kerfikle bu qızqa,
Jəri ide qışıq totdır, sın kynlennən kyzen teget.

Jəşerde ul vatır jeget jərəgenen jaraların, —
Qojaşınnan ajrılsa cəcək maturlıqın çija,
Qojaş cıqqac ul janadan çajler kitə alsulanır.
Kem tatısa qışıq utın, şul bik lajıq qızqanuqa.

Təxtennən vaz kicdən patşa xəsrətləndə syzsez qalıp,
Ə Avtandil jazmışına uqi ide ciksez rəxmət:
«Kyrermen, dip, sarajında monnan arı qızın jışraq,
Şunda inde tavarmın, dip, jərəgemə vəlki rəxət».

Çivərdə qajrətli patşa ilceləren vətən jaqqa:
Qızın min, əmrem belən, utırtam, dip, yz təxtəm;
Anar kiler vujsnıqız, tiesencə dan biregez;
Xökem sərşen şatlıq kitrep, nurın siver il östenə».

საქართველოს
საგარეო
საზღვაო
საქმეთა
მინისტროს
ბიბლიოთეკა

საქართველოს საგარეო საზღვაო საქმეთა მინისტროს ბიბლიოთეკა

1691
265 20 28122
1691
1715

საქართველოს საგარეო საზღვაო საქმეთა მინისტროს ბიბლიოთეკა

261a Julvaris tirese javnogan vaty - 2

საქართველოს
პარლამენტის
ბიბლიოთეკა

Çıldırlar var qərgərlər, şunda qəskərlər başlıq
Avtandil da kilep çitte, alıp varlıq jarannarı;
Kilde baş vəzir Soqrat ta; kiterdelər patşa təxtən,
Maqtadırlar şundaqlar: «Tindəşe juq», diep, anı.

Kerde patşa qızın alıp, ömet belən qanatlanır,
Utrıtır anı təxetkə, taçın kigezde vəşinə;
Zatlı kiem kienderep, yz tajaqın anar birde,
Janca xanca valıqır kitte vöten sarajın qarşında.

Şunda patşa həm vətərlər jəş Gyzəlgə xərmət belən,
Ozın qəmer telər anca, qarşısına jıqıldırlar.
Jadqıradı vorqıların, kimvalların matur tavş.
Qızın kerfeklərə vujlar kyz jəşlərə aqıldırlar.

Xanca yzen xərmətləvgə həm maqtavqa lajıq kyrmı,
Aqza jəşlər, al cəcəkle gəlvaqcadaj jözen cıqlar;
Patşa əjtte: «Bala, dide, juanı ul atasına,
Taçm şına tarşırmasam, jörək janar ide sığrar.

Tıj, qızın sin, uksyenne! Tykmə vuşqa kyz jəşenne!
Qərgəvstan ilenə həm patşalarqa patşa bul sin;
İksez-ciksez çirləremne saqla yz qulların belən,
İl ecendə aqıllı bul, niətəndə vöjek bul sin!

Bu dənjada qojaş nurın tigez siva cəcəklərgə.
Jaqtı bul sin, şəfqətenne tigez kyrsen jarlı həm vaj.
Jumart çinər kirelekne, — tuqrı keşe vylək kətməs, —
Jumart bul sin, okean sularının jarsu taşqındaj!

Qədengə şıq xas bulqan kyk, patşalarqa jaxşılıq xas.
Xianətcən keşelər də vəşin iər jumartlıqqa.
Qunaqçılıq maqtavı eş. Bajlıq çiar javız qına.
Ələşkəne — ul sineke, jəsergəne — cıqar juqqa!

Tьqьlj jaqtь jөzle xanca atasьnьn nəsixəten,
Kyzen tekəp cal cəsenə, kynel birer tirənerək.
Kəjeflənə qunaqсыl şah, həm janqьrьj şatlyq köje.
Qojaş kələ, ləkin nurь — Tantanadan syrənerək.

Saqrьp əldь qьz yzenen savьj saq tərviəcesen,
Əmer birde: «Bar tiz, dide, ac qaznanьn jozaqlarьn!
Bajlyqьmda nərsə vursa, varsьn monda çirь kiter!»
Kiterdelər. Ələşte qьz qьzqanmьjca vөten malьn.

Byləkləde hər keşene, jaqtь cişməse — Tantana,
Baj, fəqirne. julьslarьn, qəskərlər həm qunaqlarьn
«Ytimen min xəzer, dide, qart atamьn vəsiətləren, —
Jəşerep-niter qalmasьnna qaznacьlar hicber malьm!

Acьqьz var işeklərne, vışatьqьz sandьqlarьn!
Amilaxor! Kiterseennər, terleklərne həm atlarьn!»
Ələşə qьz vylək haman, tik qajqьru juq jөzendə,
Julbasarlar kevek, malьn talasa da soldatlarь.

Şunda patşa qajqь aşa kynelsez genə jьlmajdь,
Poşьnьn jəşerməde mondьj syzlərenə anьn.
Ləkin turьlөqьn maqtar, çəvar birde qartqa qarar:
«Mine saran digən keşe, velsen bik nьq jalqьşqanьn!

Şuңar minem cьrajьma qajqь kyləgəse təşə:
Qartlyq kilde minem vaşqa, könnəremne qua təngə;
Minem qəjrətle ruxьmьn əlyr qalyr vатыr jeget
Tavlyr mikən suqьşьp alqan iksez-ciksez çirləremdə.

Jəş xancanь ysterdem min, irkələktə tərviələp;
Tik birməde, yzem kevek vатыr ulьn, alla minə.
Uq atuda, tup jөrtydə minem belən tinləşerlek.
Tartьşьrlьq keşe vursa, vulyr tik Avtandil qьna».

Тыңлар тordъ анъң syzen Avtandil zur savьr belән,
Qəjrət sirpər torqan jəze valqьr kitte jьlmajudan,
Şul caq ençe teşlərennən aq qar jaqtьlьqь sipte.
Patşa şunda: «Nik kələseң?» — dip soradъ Avtandildan.

«Xezmətkərgə gənah, dide, şah aldьnda tupas bulul»
Həm Avtandil əjtte aңar: «Barьn səjlim, tik bir fərman
Тыңлар suqьşьcьnьң syzen, qulьqьn kicerergə
Həm acudan mine şunda məxrum itməskə dip dannan».

Kyzgə rəxət nurь sipkən Tantanаньң isme belən,
Ant itkəctən, dide patşa: «Timəm. Səjlə tartьnmьjca»
Syz başladъ batьr jeget: «Тыңла şəkertənnəң syzen,
Məçelesne bez təmam itik, uqlar belən maqtanmьjca.

Basqьn kənnərendəge kyk, tuzqьr vətə vəten vajьlьq, —
Qalmadьlar əvzarlarda iң şər qərər atlarь da.
Qar javqandaj bylək javdъ qьz patşanьң qullarьnnən
Xatьnnarqə həm irlərgə, jəşlərgə həm qartlarьna.

Bəjrəm vara. Aşamьlьq həm ecemleklər tavьn tulь.
Həm sarajqə aqlьr tora tərle jaqtan ciksez xalьq
Tik vorculь ide patşa, avьr qajqь kilgən kevek;
«Nikter qajqьda xəkəmdar» dilər tujda ujqə qalьr.

Suqьşlarda julbarьstaj, kəclelektə arьslandaj,
Qojaş jəzle, qəskər vaşь Avtandilnьң jaqьnьnda,
Təxetnəң zur tajanьşь — Soqrat vəzir utьra ide.
«Kəjfe juq vit padişanьң» dieştelər alar şunda.

«Jaqьnnarqə, qunaqlarqə ypkələr eş bulmasa da,
Kynəsez həm avьr uqlar vorcьjlardьr axrь anь».
Şunda Soqratqə Avtandil: «Bez qajqьşьn sorьjə anьң,
Ojat vulьr vezgə, dide juatmasaq padişanь».

Soqrat belən, kiparistaj zifa vujb vatır jeget,
Kasələrgə şərap salır, jynəldələr şahqa taşa.
Qarşısında tez cyktələr həm şunda zur xərmət belən
Soqrat vəzir syz başladı, gycə cişmə celterəp aqa:

«Аңлыжын мин әфәндемнең nigә ujqә qalqanlyqyn, —
Qjәрәp ilen zәqiflätәp, tarattь qьz var malьnь.
Qaznadaqь altьn-kөmөш ver qaravda juqqa cьqtь.
Таҕ-tәхтәnne аңар бирәp, saldьn хәsrәtkә çanьnь».

Min aldьnda tuzan qьna. lәkin jөrtәm janda uqlar,
Bөten qәskәr aldьnda bez ver sьnaşьr qarьjq әjdә,
Suqьr unьş kötkән keşә — syzdә genә maqtana ul,
Bәxәslәrne хәl itә bit, оcьp varqan tup hәм mәjdan!»

Patşa әjtte: «Ватьrlyqьn şatlandьra qart jөрәkne,
Caqьrunь qavul itsән, — uq хәl itsen varьsьn da.
Min iң osta uqьylarьnь sajlar qujam sudjәlekkә;
Maqtavqә kem lajьqlyqь qьrda bik tiz kyrener şunda!»

Patşa belән vәxәslәşmi, riza buldь Avtandil da.
Kynel actь şunda patşa, qunaqlar hәм vatır jeget.
Şunduq qujьp өlgerdelәr xurlyq bilgesen dә alar:
«Оттыrucь өc tävlek vujь jalan vaş jөрer» diep.

«Minem belән bergә varsьn avcylarьnь un ikese.
Qajсь jөrtsen uq savьtn, qajсь uqlar бирәp torsьn.
Uzeң belән sin alьrsьn varsьna tiң Şermadinne.
Atqan kiekләrneң sanьn alьr varu — dөres bulьn».

Әmer бирde uqьylarqә: «Tannan dalaqә cьqarqә,
Qujь safqә tezelep anda, kiek artьnnan varьrqә!»
Hәм vojьrdь qәskәrlәrgә: «Tezlep şahnь qarşьlarqә!
Mәçles betsen hәм çьnьjq vaşqә lәzzәt өcen tәnda!»

Avtandil kilde sarajqa, altın tösle calma urap,
Qızıl atlas kiem kiep, göldən zifa vujlarına.
Jaqut belən xrustal' kevek valqır tora nurlı jəze,
Aqvyz atqa menep sьqtь vöten qəskərlər aldına.

Patşa avqa xəzerlənep, julqa sьqtь atqa menep;
Tan aldınnan çivərdə ul qırqa kiek quucylar.
Həm juldaşlar ыrqылдылар alqa tava, qır janratır,
Савыр varqan kieklərne quır, uqlar atıldылар.

Qacır varqan kiek belən suarlandь jəşel dala.
Patşa quştь, atıldan ver kiekne də juqaltmasqa!
Birep torıqqa çəjəsen, tulь totarqa kolcanь,
Jaralarnь saqьştьrьr, kem atqanьn cualtmasqa!

Qajda varıqqa belmicə, dala vujlar savыştьлар
Qır atlarь, volan, poşi, həm carqın tav kəçələre.
Avtandil həm Ərestevan alarnь tiz quır çitə;
Qullarında ujnar tora uqlarь həm çəjələre.

Tojaqlardan sьqqan tuzan qarlar aldь qojaş nurьn,
Boьndaqь jəşel ylən al qan belən suarlandь.
Jardəmcələr kolcannarqa taqьn uqlar tutьrdьлар.
Jaralanqan hərber kiek, ylən kevek ava vardь.

Dala vujlar, kieklərne quır jördələr atьлар,
Qullarьnnan ысqrьnmadь, jaralandь qacar kiek.
Qanqa vujaldь jalannar, ə uqcyлар şatlanьşьr,
Avtandilqa soqlandıлар: «Arьslandaj qiu» dier.

Ajqadьлар, qaldьrты́жан, kiң dalanьn vöten çiren,
Annan kiler tuqtadьлар jьlqa vujьndaqь tavqa.
Kieklər qactь urmanqa, atlar kerə almadьлар,
Uzləre də təmam arьr, cik qujdьлар şunda avqa.

«Min tierdem — min töz atam!» — «Juq, tygell!» di
şunda berse.

Kynel acыр şajardьlar avнь təmam itkən caqta
Həm jardəmce qollarьnnan şul caqьnda sorьj patşa:
«Jə, əjtegez, jalqanlamьj, — kem ytken kyz, kem töz ata?»

«Dərsen əjtik, — dide alar, — çəzalama ləkin veznel
Bşan, səjgən Avtandilьn əstenlekne sinnən aldь!
Utersən də syzevez şul, ləkin turь xəqiqət ul:
Аньн uqь tigən kiek, şul urьnda jьqla vardь.

Sin atqannь vergə çiqac. jegerme jöz vulьp cьqьt;
Avtandilьn atqannarь nəq jegerme jəzgə artьq.
Аньн atqan hərver uqь, ver kiekne jьqьp vardь,
Sinen vik kyp uqlarьnь yzevez çirdən aldьq tartьp».

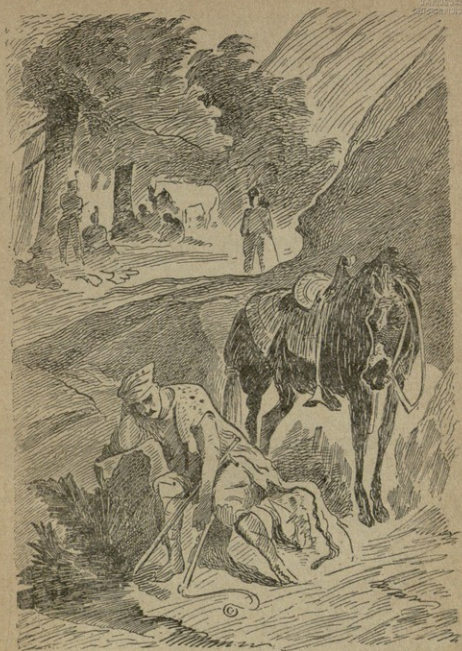
Ujьnnarda otqan kevek, radişanьn jərəge şat —
Varis şəkerte — çinuce! Xətta tiңe tavьlmas kыk!
Qajqьlarьn onьtьp patşa, qarьj vatьrqa soqlanьp,
Baqcadaqь gəlcəcəkne maqtavcь şat sanduqac kыk.

Kyləgəle imənlektə ikese də attan təşte.
Uqьlarь kilde аньн saf-saf vulьp, dala qarlar,
Kynel actь patşa şunda su vujьnda, tav şьqьnda.
Un ike avcьcь velən, matur ujьnnarqa qarar.

II. QƏRƏPLƏR PATŞASЫNЬN JULBARЫS TIRESE JABЬNQIAN VATЬRNЬ KURYE TURЬNDA XIKƏJƏ

Kyrdelər: ver vatьr cьlьj su jarьnda urmanlьqta,
Arьslanqa oxşi yze, atьn totqan tezenennən.
Jəgənnəre, qorallarь ençe velən vizəkləngən;
Jaңaqlarьn jandьrьp jəş aqa ide kyzlərennən.

Altınlana çilkəsəndə anıң julvarıys tirese,
Həm vaşın da qarlıj anıң şundıj uq julvarıys byrek.
Qısr totqan nəqəşləgən sarlı juan qamcısn ul.
Patşa tañqa qaldı şunda anıң matur jözen kyrep.

Saqırgıqa telər julcın, çivərdə ul ver jalcısn,
Jazmısnnan jəslər tyger utıroqan vatır janına.
Xrustal' jañqır qoja ide kyzlərenen axaq savtı,
Монь kyrgəs, ilce qavşar, ver syz əjtəlmədə ana.

Əjtəlmədə patşa əmren. Qıusızlandı jərəge.
Tik axırda, maturlıqqa tañ qalıñ çinər, köckə:
«Patşa sağra sezne...» dide — həm atladı alqa tavan,
Ləkin jəslər tykkən vatır işetmədə anı hic tə.

Ərestevan qəskərenen künel acu şav-şub da
Həm ilcenen dəşye də, jat jegetne vorcımadı.
Jalqınnarqa taşlanqan kyk, ıñqıraqşa ide haman,
Həm kyzennən aqqan jəslər qannar velən alsulandı.

Uj velən ul jıraq ide, vaşım velən ant itəm min:
Tağın dəşte ana ilce, künel birməvgə şaq-qatır,
Ləkin haman gyzəl julcı yksi ide qajqısnnan,
Həm ver tarqır dəşmədə ul al cəcəktəj irnen acır.

Alalmıjca çəvar annan, qajttı patşa janına qol,
Həm əjtte ul: «Jat vahadır kyrgə teləmi sezne!
Min qızqanı, köcsez qaldım, kyrep anı qojaş jözen,
Kiceregez mine, patşam, ytəmədem əmregezne!»

Монь işetep Rostennın qarañqılıq vastı jözen.
Saqırgı aldı ul qolların həm vik qatı əmer birde:
«Qoral anı, tizlek velən ytərgə vu vojrıqınnı!
Kem vatır həm tuqrı mıñ, şul kiterseñ anı!» dide.

Kitte qollar jarqa tavan. Avlaqta jəş tykkən vaty,
Ber siskəner qujdy kinət, qoral tavşy jaŋqyğavyna:
Kyrde anda patşa catr xərəkətkə kilgənlegen,
Moğarçy tyn utyrsa da, dide ul: «Ah, qajqy min!»

Qulb velən jəşen sərte saqby tulqan kyzlərennən.
Bilendəge qylycyn həm uq savytn qujdy çajlar,
Həm, atyna menep carty. Buşqa kitte saqrulary,
Tyklamady qollar syzen, jbraq illek — səjer qunaq.

Artynnan carty qəskərlər bu yz syzle jat jegetnen,
Ləkin alar vaşlaryna ul jegettən vəla aldy —
Ul alarnyñ vaşyn vaşqa vərep, çirgə sala vardy,
Uq atmady, tik qamcysy velən arqalaryn jardy.

Aculanby patşa, taqyn qəskər çivərde quarqa,
Ləkin juqqa atmenərlər totmaqçy vuldylar anby,
Qyby çitkənnərne vərep taşlady tojaq astyna,
Həm versen-versenə aty, qərlənderde ul patşanby.

Jəş Avtandil velən patşa yze qyby kitte anby.
Ə jat jeget jbraq kitte, tivrəlderep vujyn haman,
Aty oca qanatlanby, jeget kyzne qamaştyra,
Həm artynnan savby vərə mbyqyllanqan Ərestevan.

Jeget tanby patşanby, tik şulaj da saqrularqa
Qolaq salmby qasby kitte, çivərde də tezgenən —
Kykkə aşqan jaki çir astyna kergən kevek vuldby...
Juqqa qyna ezlədelər atlylar anby ezləren.

Juqqa patşanbyñ qollarby əjləndelər kin dalanby.
Çirgə sengən kevek volaj, tik çen genə cbyqar juqqa.
Ylgənnər öcen qajqyğy, jaralby vəjlədelər.
«Xodaj vezne, axry, məxrym itə dannat», — dide patşa. —

«Həm şatlıqın qajıq vtlən qarañqlar çəfalıj ul,
Jərəklərgə xəsrət salır, tormış ləzzəten aqulıj.
Ylərdəj nıq saqıldım min, nidən tavıjım dəvaların,
Ləkin nişlik — qədrətle irkenə vıjsınmıjca vultıj».

Patşa əjgə qajtmaq vultı. Əmre belən xəkəmdarın
Tuqtattılar ujnınnarı, qırdan qəskərlərne saqrır.
Həm avqa şunda cik qujır, taraldı anıñ qəskərə;
Berəv əjtte: «Qəçər vu eş!» — İkcəse: — «Patşa xaqı!»

Zur vortılu belən patşa kerde joq vı:məsənə.
Səjgən ul kyk Avtandil, şunda anı ozatır qujdı.
Patşanın xəsrəten kyrgəc, xəzmətcelər sıqır kitte,
Kastan'jetlar janramadı, kimval həm arfa da tındı.

Şahnın xəsrətle vultı Nurlı jəzgə veldərdelər,
Kilde ul, jaqtıraq nurlar valqıtır, jaqtı jo!dırdan,
Həm soradı xəzmətcedən: «Joqlıjım, ujavım patşam?»
Əjtte xadim: «Uđmas juldan patşanın kəjfe vovıdın.

Avtandildən vaşqa, anı janında juq hicber keşe.
Bik vortılyr qajtır patşa, vıklənde xəsrəten jəşrər».
Xadimgə qız quştı şunda: «Əjt atama, xəl belərgə
Kilgənlegem, ləkin vortırdı qımanım syz endəşər».

Ozaqlamıj şah soradı: «Qaja minem səjgən qızım, —
Jəşəv jaqtım, çanı sısməm, kyzlərəmneñ juanı?»
Çəvar kilde: «Şahnı volaj kyru avır vultı aña,
Vortıldı ul vusaqadan, sezne vortırdı qımyıj».

Ərestevan əjtte şunda: «Telim qızımın kyrergə!
Jəşəvdən də qəderlem ul, səjəndersen ide mine!
Tik ul taratır qajqımın, dəvalar jərək jaramın,
Həm anlar ul, kən jaqtıvı nik kytərmı kyñelemne».

Nurlandırbır vılmə esen, tulqan jaqtı aj şikelle,
Tantana kerde vılməgə tınlap qart atanıñ irken.
Qızın uver irkə genə həm utırtır yz janına,
Dide patşa: «Сағрусъз да хәл белергә тиеш иден!»

«Ja, хөкемдар, әгәр riza tygel ikən dənjadan sez,
Həm kəjefsez, ul saq, xəttə qorur da sezgə jul savar.
Sezneñ xəsrət qarañqılyj joldızlarnı. Qajıqıqıncı,
Eşneñ seren bely jaxşy!» — dip qız çəvar birde añar.

Patşa əjtte: «Tuqan qızım! Min qajıqıqı təştəm vygen,
Ləkin çinəl ytəder ul, sineñ tavşın işetsəm min;
Jazmışınnan rizasızny şeltələməssen annar,
Şifalı mofərx¹ kevek, vorcılıym betersən sin.

Min kyrdem ver jat keşene, vilgesez ildən ul yze,
Anıñ qojaş kevek jöze valqıta nur siver çirne.
Dəştəm anı, belmək vulır, nik qajnar jəş tykkənlegen;
Ə ul at mende də captı, zur xəsrətkə salır mine.

Əndəvlərgə çəvar virmi, vezne qavul itmi kitte.
Qua çivərdem qollarım, ul alarnı tufraq itte.
Tez cykmicə minem alda, kitte jıraq, şajtan kevek.
Ənemme vu, təşemme vu, — min əle də anlap çitnim.

Kykneñ rəxət ləzzətləren aquladı alla mına.
Vulqan kyñel acularnıñ onıttım min xəzer varın.
Kem juatır inde xəzer — ytkəndə dan totqan qartın.
Bytən kyrməm qəmrəmdə min çirneñ jaqtı şatlıqların».

Qızı əjtte: «Ja, хөкемдар! Tyzem vulıjq! Jaxşy tygel,
Allaqa həm jazmışına tel tidery, avır saqta.

¹ M o f ə r x — şatlandıruç məqrəsendə.

Nik qəjەر əcəsən ana, jaqymly bit ul adəmgə,
Nicek usallyq xas vulsyn, bezgə mərxəmətlə zatqa?

Əgər ul jəşrengən keşe, çirlek zattan vula qalsa,
Ань keşe kyrmi qalmas, həm bez аңар таварбыз jul.
Əgər inde ul şajtanьj zat vulyр, aldaqan vulsа,
Taşla xəsrət jөгənnə sin həm tormыştan qənaqət bul!

Tьңla mine, oluq patşam, kyp patşalarqа vaş patşam,
Çiksez kiң sinen çirləren həm qaşavsyz təxten nigze.
Çivər ilcelər hər jaqqa həm, alar tiz xəvər kiterer: —
Qəjер ildənmə¹ ul vатыr, əllə çirlek zatmь yze».

Saqrьp аьр хадимнəren, Ərestevan vojьrьq birde:
«Tizrək səfər itegez sez, qurьqmьj jul qiьnlyqtan,
Həm ezləgez vатыr ezen! Ə varalmaslyq illərgə
Xatlar jazьp soraqьz sez, çəvəp kilsen vəten jaqtan».

Taraldь şah ilcelərə talььqтырқьс jullar vujlap.
Ezləp vатыrньн hər jaqtan, jərdə alar nəq jьl vujь,
Ləkin hicvər xəvər alar işətməde keşelərdən,
Həm alarnьң qajtularь, kiterməde şatlyq tujь.

Əjtte alar: «Ja, хəkemdar, татыр асьық һәм susavнь,
Tavalmadyq qacqьnnь bez, həm bezgə hic oqramady
Kyrğən keşe julvarьsньң tiresen javьnqan vатыrньн.
Bez kəcsez, əfəndem, inde çivəregez vaşqalarnь».

Patşa əjtte: «Xəzər məqlым, qьzym хаqlь bulqan ikən!
Kyrəsən, хаqqa qarьşqan çep сыqqандьр vezneп алqа.
Mataşqандьр vezne şajtan qujarqа аjanьс хəigə.
Bulyq tulь şatlyqlь bez, — kileşmi qajqь patşaqа!»

¹ Qəjер il — çirdə juq, kызgə kyrenmi torqan məqnəsəndə.

Həm qaraqoş uşlarıñıñ avırlıqıñ çinər şunda,
 Şırsılar həm uşınsılar saqırdı ul sarajıña.
 Zatlı buläklär öläşte, hər kem olıladı anı, --
 Rostennan da jumart çannı jaratmaqan äle alla!

Avtandil jal itä ide jataq bulmäsendä öjdä,
 Həm şırlıj ide tivräter fərminqäsenen¹ qıllarıñ.
 Kinät kerde vaşın ier, qara qolı qız ratşanıñ
 Həm äjtte ul: «Sezne kötä, çingän gyzäl aj nurlarıñ!»

Tañda qalıp bu xəvərdən, Avtandil kyp şeker itte.
 Qurş kienmərennən ul kide in jaxş zatlısnı.
 Bık şatlandı kyreşygä, moñarş hic ocraşmaqas,
 Söjgänenne kyrydän dä tatlıraq, soñ nərsä bulsnı?!

Tantananı saqna, saqna jəşlär tykkän könnärenen
 Qajqlarıñ varsın onıtır, Avtandil kilde sarajqa.
 Utırä ide tınsez gyzäl, jəşennär jəşerep kyzendä,
 Həm ul sipkän nur aldında, tössez qala ide aj da.

Çilkälären qarlıj qızınıñ, as tirsennän tekkän kiem,
 Hic xaq çitmäs jöz pärdäse, təşer tora dulqıñlanıñ,
 Utken kerfeklär jörəkne, ytererlek iter, qadıj,
 Tolımnarş qoca ide tindəşsez aq mujnıñ anıñ.

Cəm qızıl pärdä astında qızınıñ jöze vojbıq ide,
 Ləkin jaqut jöze belən qaradı ul vahadırqa.
 Qajqı belən talısqanqa urındıq birde xezmətce,
 İqtıbarqa julıqqanqa, söjende bik Avtandil da.

Həm äjtte ul: «Bəxetle min jaxş kynellegeñnən!
 İ jaqtırtqan qojaş belən ocraşsa aj, syner qala.

¹ Fərminqä — lirada oşaqan muzıka qoralı.

Butala ujlarym qəçər, min ojalam, min qiusyz,
Əjt, zinhar, nindi vəlzəm var, sineñ qajqynda dəvaqqa?».

Тождь қызың сүзләре ватырда татлы сыр вульр:
«Sin monarсы jьraq iden, qışqyñ jəşrep, qəzarp cikten,
Qəçərlənmə, kinət volaj tavbьşmaqny çisyemə,
Menə nindi xəsrət minem tormьşьmny jəmsez itte:

Xəterlə avqa сырқаны һәм şah velən jarьşqаны, —
Şunda, qajqьşьnnan jəşlər tykkən vатыr kyrgənsəz sez:
Şunnan birle istəlege vorci anyñ minem çаны.
Tap sin şuny, əjləner çir kinlegen һәм kicep dingez!

Tirən jəşerden sin xisen, ləkin səjygə syz nigə, —
Beləm, sineñ jərəgendə urnaşqаны ismem minem,
Əmetsezlektə jəş tyger, janaqlaryñ kəjdergənen,
Qışьq velən janqаныqyñ һәм jərəgen əsirlegen.

Sineñ əstenə jəkləngən vөjek xəzmət vurьclarь:
Sin vатыr, һәм veləm jaxşь, siña tindəş adəm juqьn;
Həm şulaj uq — tuqь rьjtsar' — monda hicber şөvhə
juqьr —
Ytə minem teləgemne — tap sin yz syzleneñ julьn!

Taqьn miña qəderlerək vulьrsьñ sin çinsən jəşen!
Javьz көckə xəzmət itkən usalь tьrьş tavarqa.
Cəcəklər cəc minem alqa, miləvşələr yster miña;
Sin qajtuqa qojaş kevek, сырғармыñ sineñ jullarqa.

Əc jьl jөр sin səfərendə. Əjləner qajt zur dan velən.
Həm ul көnne — iñ vəxetle көnnəremnən sanarмыñ min.
Əgər javьz çan vulmasa, sin tavarsьñ ul vатыrny,
Şunda sine, cəcəktəge mindal' kyk qarşьlarmьñ min.

Ant itämen alla belän, tik sin vulırsın ir minä!
Əgər qojaş, adəm vulır, därt quzqata alsä nındə,
Sörelər çənnət rəxətənnən, qalıjm çirneq tövendə min
Ham qadalsın ytken qılıc vulır qışqın, jörəgemə!»

Jeget əjtte: «Qojaşım sin, kerfeklären uq şikelle!
Hərber eştə sına ixlas, nicek min başqaca ıjlıjm?!
Min ıläm dip tora idem, ə sin — vəxet vylək itten.
Rəxsət it, min bu könnən mənqe sinen qolın vulıjm!»

Nur belän var çir östen tergezıyce qojaş kebek,
Sin saf zəngər kiç buşlıqqa sızasın jul planetlarqa.
Jumart qulın vylək itkən vəxetlərgə lajıqm min!
Min jəşərmen cəcək kebek, sinen rəxmətle nurlarda!»

Həm jörəklənnen vozılmas antlar çavat jaıardı,
Alar haman tuqtalmıjca, sın kındədən səjləstələr.
Çineləjer kitte qajıq həm xəsrət jöge Avtandılda,
Jaltıradı jəşen vulır, jaıutqa tezgən eıçələr.

Qışqıqda — qışqı syz belän jörək jörəkkə səjləde,
Həm rubinnar quşıldılar axaq belän, xrustal' belän.
Əjtte jeget «Sine kyrep, ədəmnər aıınarın çıja,
Minem jörəgem də jana, sinen utın belän köjəm!»

Savullaşu vaqt çitə. Ajrıılışu avır ana, —
Ul kitə, ləkin taqın da səjgənenə qarbj ver qat.
Jaıaqların köjderə jəşe, qadıj qəzap səngelərə,
Vəqdələşkən jörəklərdə, vöjek vurıc ul məxəvvət.

«Ah, Qojaşım! Ajrıılışu çavat acar çəraxətnel
Sarqajır xrustal' həm rubin sarı vulır gərəvədən.
Ozaq vaqıtlar kyrməgəc, tuqtalmam min jəş tygydən,
Ləkin rıjtsar' tormışın da qızqanmıj ul səjgənənnən».

Тьньсььд тармадь өйдә. Керфекләрендә јәш тордь.
 Хәсрәтле кызләрен јоммьј, өјәнке талдај тиврәнде.
 Cerem itkән минутларда, кырде јақты јөзле Ајьн, —
 Ә соңьннан јегерме қат үскән қазартан иңрәнде.

Қојаş јөзәнән ајьрлу јөрәген салдь јалқыңға,
 Тьнььқта ал јаңақыңнан еңе јәшләр ақты şunda.
 Kide јaxşь kiemnәren һәм таң нурь sibelgәндә,
 Kitte sarajqa at menep, şah belән savbullaşьrqa.

Xadim tapşьrdь patşaqа, kilgән qunaqньң syzlәren:
 «Vәzirenә һәм qoььңa mәqlym ki, ja хәkemdarьm,
 Xianәtne kisә torqan qььc siңa çiny virә;
 Istә totsьnnar dip monь ciktәş vulqan patşalarьn,

Min әjlәner qajтьјm әle кырşelәrнең var çirlәren,
 Kөнләşterep doşmannarнь danlarьmьn Tantanaң ismen.
 Tuqььларнь şat itәrmen, qarşььларнь — çөгәnnәrmen.
 Bylәk çivәrermen јuldan һәм хәвәrlәр belән — ilcem».

Patşa, monь хуş кuryen, vатььrqa әјtergә quştь:
 «Kөcle qullь arьslanьm, siңa doşman хәtәр tygel!
 Niatlәreң qiu sinen, јumart vььlәklәreң kevek!
 Јynәl, lәkin ozaq јөrsәң јaralanьr bezneң kynell»

Avtandil kerep vaş ide vөjek padişa aldьnda:
 «Lajьqşьz maqtavqa, sinen şәkerten qadәtlәnmәgән.
 Avьr јulьm minem alla јаqtьrtsьn dan нурь belән,
 Таqьн кyреşy nasьјr vььsьn, qajтqac јьraq sәfәrlәrdән».

Bu dәnjada vатььлььқта tiңdәşlere vulmaqannar, —
 Qoçaqlaşьr yveştelәр ata belән uqьl kevek.
 Savbullaşьp patşa belән sarajdan cьqtь Avtandil,
 Qarap qaldь anь patşa, kyzләrenә јәшләр kiler.

Şulaj məhəvətə julcə jegerme təvlek jul kitte.
Joqə velmi həm jal velmi, ozaq gizde jalqəz vaşə, —
Dənjanın betməş şatlıqə həm dəvlətneñ tajanıcsə, —
Hamam ujlady ul gyzəl Tantanasın — şat qojaşın.

Kyrde vatır, gizə torqac, tuqan ileneñ cıkləren.
Qarşılady qəlizatlar vik kyp vylək velən anı.
Ləkin qojaş jəzle, hamam alqa varırqa ontıldı,
Caqırsalar da vassallar məçleskə, ul tuqtalmady.

Tik yzeneñ, hic kem kerməs qia tavlər əjləndergən,
İl terəge vulır torqan sarajında qına jeget
Əc kən tordı, həm avlarda jərep künlen acqactın ul,
Hər kem səjgən Şermadinñ dəştə əngəməgə diep.

Hər eşendə kiñ xoquqlı həm ısanıcsə Şermadin,
Əzer ide Avtandılqa qorvan itərgə də çanı.
Avtandil anar səjləde qojaş qızınñ vəqdələren,
Avır qəzər cikkənnəren həm nindi utta janqanı.

«Min ojatlımın, Şermadin. Barın səjlim xəzər sına.
İsanır kildem monarcsə sına min jəşren eşne də.
Ləkin, ontır duslıqın, min jəşerdem jəş tykkənnərne.
Xəzər qız jaxş qaraşta, mərxəmət itte meskengə.

Tantana qışqında janır, elek min tik xəsrət ciktem,
Bireldem jəş tygylərgə saqış velən dulqanlınır,
Qajqlarqa həm monarqa min monarcsə jalqəz tyzdem,
Ləkin, kyrep əmet nurın, kitem şəfəq kevek janır.

Qojaş jəzle quştı minə: «Çinəp varlıq avırlıqın,
Ezləp tap şul yz syzlene həm xəvər it vezgə, — dide. —
— İrem minem vətən vulmas, oçmax jegete vursa da ull»
Həm təzəlməs jaralarnı dəvalarqa vəlzəm birde.

Jaqlavсы́qa tuqъь хезмәт — izge vurсы́ vāssalны́ ul,
Itaqәtle bulu şahqa — хезмәтсенең төр vurсы́.
Jәrәgemne kәjderycе jalqъьnnarны́ synderde qъz,
Julda miңa хәzer doşman tygel inde qurqъьncы́.

Tik sin genә jalqъьnnarны́ in jalqъьн әfәndeңә.
Hәм tuqъьlarnы́ tuqъьсы́ bulqanqа sin, ytenәм şunь:
Başqar minem çir eślәrem, başlyqъь bul qәskәremnen,
Siңa qъьna ыşanam min qәskәremne hәм jortьmны́.

Otrәd başlyqlarы́na sin birep tor vojъьqlarы́нны́,
Tuqъьlyq saqlar patşaqа, vaqlanьş tot anьң velән.
Minem әcen xatlar jaz hәм byläklәr çivәр kyp iter,
Xalqъьmны́ң хәtrenә tәşer mine jaxşь jalqъьm velән.

Av hәм roход көnnәrendә minem ыrnәk ezemnән var.
Әc jьl kәt, әjtmі hic kemgә, vezneң jәşren serlәрne sin.
Min qajtyrмы́n, әgәр davьl sьndьrmasa topol' vaşьn,
Ә qajtmasam, — çьlyj-çьlyj, ytkәр qajqъь көnnәre sin.

Әgәр ыlsәм, qajqъь-xәsrәt qәzavьnda jana-jana,
Xәvәр it patşaqа anь qavat kыrә almanьmны́,
Julda miңa usal jazмы́ş, vәxetsezlek ocrаqanьn...
Fәqirlәrgә әlәş altьn, көmeşlәрne, — var malьmны́.

Iseңdә tot mine ыlsәм. Varьr minem julьmnan, sin,
Hәр eşeңne tәmam itkәc, jalvar хаqqа minem turda. —
Doqanьnan taşlama, alla qarşьnda sin jaqlavсы́m bul,
Ana kevek şәfqәtle bul, ujlар savьj саqнь şunda!».

Bu syz üjьn cualtть hәм taң qaldьrdь Şermadinьn.
Çьladь ul, qotylyqсы́z ajъьlyşuqа qajqъьrь:
«Sin taşlasan әgәр mine, nicek ты́ncы́q tavarmьn?
Kыrәм ujьdьnan qajtmyşьn, jalvarsam da min vaş otъr.

Eş jörtergə əfəndem kyk?! Oxşarqa hər eştə siña?!
Xakimlekne saqlav avır, min jarambjm anar, — dide —
Sin taşlasan əgər mine, urın vülər qəver miña.
Ikən bergə səqiq julqa! Uzeñ velən al sin mine!»

Batır əjtte: «Bujsın syzemə, tuqanbna vujsınqan kyk.
Qışbq utv belən janqan keşe jalqyzylyqny səjə.
Gyzəl ençelərgə hər saq, birelə bit tieşle xaq.
Usalınñ həm mənafiqnñ qyls kersen jərəgenə!

Jaqlavcynbñ seren saqlav — vassal öcen vik zur xərmət.
Mine almaştyralasbñ jaqynnardan tik sin genə.
Nyqyt məmləkət cikləren, çimrep doşmannbñ köcləren.
Min qajtyrmbñ, alla quşsa, həm vülərmbñ sezneñ velən.

Qıynlyqlar avır vula — verəvgə də həm jəzgə də.
Çinərmen ul vəlalərne jalqyzybm da min kərəştə.
Əgər əc jyldan qajtmasam, qajqy kieme kiegez...
Bojrbq birəm vassallarqa, siña vujsynbrqa eştə!»

III. AVTANDILNBN VASSALLARQA JAZQAN XATB

Jazdy: «Xezmət itydə, sez minem tinsez vassallarbm,
Təvbiəcə həm həvberegez sьnalqan dus şikelle.
Jullarbmnan, ujlarbmnan, sez ajrylmas şəvləm kevek,
Sarajlarda çilyşyr tьnlaqyz sez vasiətemne.

Min, tufraqtan tuqan vəndə, qaldıram sezgə vasiət,
Həm jazam yz qulbm velən — nicek eşne başqarbrqa.
Sərgen saqşbn östen sanar, məcləslər həm jarbşlardan
Kitəm — mine bşapnclb çəjəm həm uq tujdyrb anda.

Xökəmdarın jortın taşlar, həm qaldırır tuqan ilne,
Qajqıy ilgizər kebek, jөрermen jыl vujь anda.
Бшанысьм велән qarar, ytenəm sezdən, vassallar, —
Qalmasın vezneң patşalıq, doşman ajaqь astыnda.

Mөлкәtemne saqlav өsen, min qaldıram Şermadinнь,
Mine ul hic onьtmasıң — min ыlsəm də, sav vulsam da,
Qojaş gөлne səjgән kebek — qәderläsen jaqьnnarnь,
Qarşylarнь kileştersen, balavьznь jomşartqandaj.

Tuqanьnnan jaqьn bulqan, min ystergән keşegә sez,
Xezmät itegez hər vaqьt, aңa birelgәнlek saqlar,
Jav quzqalsa, vatьrlыqta minem velән tiң vulyqьz,
Өc jьldan soң qajtmasam min, qajqьrьqьz mine ujlar».

Hər saq matur syzle vatьr, tәмam itte yz vasiәten,
Ajьrlu saqьşьn çinер, vudь altьn velән bilen.
«Атым қына urtaqlaşьr qajqьlarnь», dide də ul,
Həm ozaq ta juanmadь, kitte taşlar tuqan ilen.

«Өjgә qajtьqьz sez, dide, min kitәrmen saqsьz қына»,
Hәм qaldь ul, vilgesezlek qarşьsьnda jalqьz қына.
Toman jatqan qьrlar aşa, yter kitte atьn vorьr,
Hәм qajqьy jөрәgendә jәşi ide tik Tantana.

Tiz-tiz savьr jьraqlaşьtь, tuqtar qalqan qәskәrlәrdән,
Artьnnan kem çitsen anь, kemneң qulь tota alьr?!
Xәтта doşman qьlyсь da, xәtәр tygel ide aңa,
Tik səjgәne turьnda uj қына ide anda varь.

Avda jөрer jarannarь, qojaş vajqanda qajttьlar,
Avtandil kitkән jortьnnan, alar anь kyrmәdelәр,
Xәsrät сыqtь jөzlәrenә, Avtandilнь ocratmaqac,
Juqqa қына хуçalarьn atqa menер ezlәdelәр.

«Sin tındəş tik arəslanqə! Juq siña almaş juldaşcə»
Ezləvcelər kire qajttə, volənnə həm qərən uted,
Fajdasəzqə ide ləkin, alar uzqan varləq jullar,
Həm sənəlqan qəskərlərə, cəladılar jəşlər tyger.

Şermadin zur kiñəş tottə, cəbr varləq vassallarnə,
Ozən tərgəkne sytte ul, — avər ide qararqə da,
Jarannarə Avtandilnən, vasiəten tənlaqactən,
Jərttəlar əs kiəmnəren, tyzə alməj qajqəlarqə.

Həm əjttelər: «Avtandildan başqa torməş — torməş tygel,
Ləkin jortqə sine qujər, dərəs itkən julbaşcəvbəz,
Sineq hərver əmrenne bez sanarvəz zakon itər,
Həm vəş ier tanədlar, vul xuça, dip, xəzmətce — bez.

VI. JAT VATƏRNƏ EZLƏV ƏCEN AVTANDİL JULQA CƏQA

Qıaqıllə Dion həm Ezdra içadlarında əjtelgən:
«Əgər salqın həlak itsə qəzqanəjəq bez roza gələ»,
Şunən kevek, irne — jaqut, sənə — topol'daj jeget tə
Qəzqanıqə lajəq vula, taşlar kitkəc tuqan ilen.

Varər daladan Avtandil, jal itər dyrt qavat julda,
Kiler çitte qərərlərnəq ilennən jat jəraq çirgə.
Cəfalandə jarənnən ajrəlaq, ləkin ujlady ul:
«Qavat vəxtəm kiler, qavşu kəne çitkəc ikən bergə».

Biten jandərdə jəşlərə. Vlem telər, nicə tapqər
Qyləc aldə; qujmaq vuldə vu mixnətle dənja julən.
Oftandə ul: «Jəz qat qəzar cigəm jazməş arqasında,
Tatəməcə torməş təmen, quraj, arfa, lira moqən».

Nurlı jözennən ajgılı, sarqajtsa da anıñ jözen,
 «Tyzərmen min!» — dide ul, omtıylar añağ ujb belən.
 Julbarıbs tiresen javıñqan vatırnı juqqa qıña
 Soraştırıdı, kicir ul kyp illərne, jul vujı belən.

Çyladı ul, jəşe jylıqa vulıp totaştır dıngezgə.
 Saxra — joqı urnı, qulı — mendər vuldı anıñ öcen.
 Qajıqırbır ujladı: «Jullar jery jərəkne taldırıdı,
 Ulsəm artıq vulıp ide Qojaş jözle çanım öcen».

Bu dənja julların, jıraq tarafların jörep sıqtı.
 Ləkin, monsu qaraş belən, əjlənsə də bu çir inən,
 Pennən sıqır kitkəngə, öc ajsız öc jıl ytsə də,
 Ocramadı juatırılıq keşe, anıñ vojıq künlen.

Şulaj gizer, varır sıqtı Avtandil culle jaqlarqa,
 Anda keşe ocratmassın, joldız janmıj kyklərdə hic.
 Səjeklesen saqrır, qəzar belən janır kənen-tönen,
 Ul sızlandı, andıj qəzarın kurməgən Ramin həm Vis¹.

Urın sajlar jal itərgə, kiler çitte biek tavqa.
 Tav artında jata çajlep, çide kən jul varırılıq qom.
 Tuvəndə şarlamıq vulır aqrır jata saj-kicir su, —
 Jar östəndə qara urman, ul urman bik qujb həm tın.

Jal itkəs, atnaların ul isərləde çılap, sıqrap;
 Həm anladı — öc jıl ytə. Taqrın jəş tykte saf künel.
 Qurıqtı ul: «Əgər mənge tavalmasam?!» — digən ujdən.
 Qavat tuu, javızın jaxşırqa alşu məmkin tygel!

«Inde nişlim? — dide xəsrət cigir, — əllə ezləvlərne
 Taşlım mikən? Nigə jılların zajaqa ərəm itəm?»

¹ Ramin həm Vis — iranlıların məxəvət xaqındaqı ro-
 vestlərində geroj həm geroinə.

Hic qajda da ez qaldırmıj kitkəc serle jat vahadir.
Nişlim? Nurlı jözem qarşısına nicek qajtıjım ikən?

Ezləvlərne dəvam itep vula, ləkin nətiçəsez,
Ocratalmıjım jat vatırnı saxralarda jalqız jörep.
Min vaqtında qajtalmasam, Rosten şahqa qara xəvər —
Alyr varacaq Şermadin, minem öcen jəşlər tyger.

Minem həlak bulunı ul səjlər birer. Xakim patşa
Matəm iqlan itər, minem öcen acı jəşen qojar.
Jullağ gizy məqnəsezgə bulır qalqac, nicek qajtıjım?» —
Şulaj sızlandı çanı, qarladı kynlen qara ujlər.

Kyzlərendə avır qəzap təse belən əjtte jeget:
«Nigə miña unıssızlıq qına nasip itten, xodaj!
Şatlıqımın aldnı, qajqı oja yrde jərəgemdə,
Şunnan birle zarım betmi, kyz jəşem aqla dərjadaj!

Savırlıqım belən qəzaplarnı çinər cəqarmın min,
Gənah ul, jomşarır kərəştə, vaqtınnan elek yly». —
Şulaj juattı ul yzen. — «Hic ni bulmas jazmıştan tış,
Jazqan eştən qotlır bulmas, məqnəsez ul kyz jəş tygy.

Jbraqlarda min ezlənər jörep ni genə kyrmədəm!
Ləkin jat vatır turında min hicber syz işetmədem.
Aby: «Kadz ul»¹, — dip ataqannar axır döres cəqtə,
Bolaj bulqac jərdəm itməs jarsır kyz jəşlər tykkənəm».

Bəxetsez jazmışın qarqar, qajtmaqçı buldı Avtandil,
Keşesez saxraqa kyz taşladı salqın kynel belən.
Ber aj julda jörep kyrmədə ul hicber keşe ezen,
Qurqıtsa da kiekne ul, atmadı aqar uq belən.

¹ K a d z — jəvzlıq köcen gəvdələnderyce jərim mifik çan iəse.

Saqbş belən çafalanır, kyp jorydən xəlsezləndə,
Adəm acıbqqa tyzməgən kyk, tyzə almadı ul da.
Rostom qulınnan dəvrək qır kəçəsən ul atır jəqtı.
Attan təşte. Saqma saqır ut jaqtı ul, tuqtar julda.

Uləngə çivərep atın, peşerde ul kəçə iten,
Kinət kyrde: kilələr atıylar savır ana tava.
Julbasarlar dip ujlady alarnı ul: «Dəres, şular!
Son, alardan vaşqa, mondıj vuşıbqqa kem kilə ala?».

Alır qulqa çəjə, uqın, alarqa qarş kittede ul.
Ike keşe jarım ylek jegetne qultıqlar alqan.
Anın maqcajı jaralı həm vaş salınır təşkən
Qan kyp kiter, jəze ylek təsle aqarınır qalqan.

Batır dəşte: «Janvızar! Kilyegez jaxşbqqa mikən?!» —
«Qırıqma! — dip çəvar birde alar, — tiz jərdəməñ bir sin.
Əgər jərdəm birəlməsən, quşıl vezneñ qajıqvbvıza,
Qajıq vılyşu vilgesennən saqalınır qırınj jər sin!».

Avtandılın soravına çəvar virep, şaşır çylar,
Kyzlərendə tınycsızlıq belən syzgə vaşladılar:
«Sineñ aldıñda — əc tuqan. Nacar xəlgə ocradıq vez.
Jıraq Xataetiədə vezneñ krepostvbvıza var.

Bu jaqlarda çənleklərneñ kyp vıluşın işettek tə,
Avqa cıqtıq, qəskər belən su vıjında catır qordıq.
Çənlek kypkə şatlanışır, utız kən tuqtamastan, vez
Bolında həm tarlavıqta, turı atır, çənlek qırdıq.

Töz atuda janvbvıza vılcannardan uzdırdıq ta,
Ber-berəvez belən jarışa vaşladıq vez vəxəsləşep:
«Tındəşsez töz atıc — min!» — «Juq, sin tygel, ə —
min!», — dip vez.
Janaştıq, ber-berəvezgə xurıq xəzerlədek, şaşır.

Quştıq tirelər vəjləmen çiarqa qəskərilərgə.
 Syz qujyştıq: «Bəxəsne xəl ity citen tygel bezgə.
 Hər kem çənleklərne, jərdəmcəsez yze genə atşın,
 Atır alqannarın hər kem kytərsen gel yze genə».

Əc jərdəmcə sajlap aldıq qoralları jərtergə dip.
 Qəskərnen qalqanın tavış belən əjgə ozattıq bez.
 Jılda, urmanda qan aqtı, suqıştaq kebek, çənlek
 Qırdı: qoş ocalmadı, şul qədərle təz attıq bez.

Kinət kyrdek: — dala vujlap vorcu jəzle ber jat keşe
 Bezgə taban kilgənlegen, qara arqamaqqa menep.
 Anın əsten maturlaqan suar julvarıs tirese.
 Əsir itə ide kyzne ul, qalqır kilgən aj kebek.

Gyzəl kyzlərenen jəşne — çujar ide joldız nurın.
 Bu — qojaş, həm jaqınlaşır vezne suqrajta, dip tordıq,
 Tuqtatırqa telər anı, julın qına kiskən idek,
 Ləkin, ərsəzlekkə qarş, annan qatı çəza aldıq.

Olubuz — min anı kəcem belən çinərgə ujladıım.
 Urtancubuz — atın eləktəregə dip cama saldı.
 İn kecebez, anın belən duəl telər aldan kitte,
 Uzenə bşanır vik nıq, atı qorur kileş qaldı.

Jəze anın xrustal' kebek, jaqut kebek matur ide,
 Ujqə vatqan kileş bezgə taban kyzen də salmadı.
 Dəşylərgə çəvar birmi, julında ul dəvam itte,
 Qatı çikrenyevəzne işetkəs, qamcı janadı.

Anın belən kərəşyne kece qərdəşkə tapşırıldıq.
 Quır çitte də ul anı, «Tuqta!» — dide usal aqrır.
 Tege uqqa totınmadı, tik qamcı sızıldadı,
 Jırdı enebez, aqtı jarasınnan qan atılır.

Bilgesez julcъ qamcъsъn ajavsъz seltægannән son,
Başь jarlъp, tuqanъbъz, ylek tösle avъp. töshte:
Ә jat julcъ, kыrmægән дә kevek vezne, zifa vujъn
Matur tirbәlderep, qogur totъp yzen, savъp kitte:

Qojaş hәм aj kevek, alqan julъn hic qajcan yzgәrtmi,
Kyrәsen, ul ise kitmi, dala vujlap vara irken»...
Kyz jәş velән şulaj sөjlәp, Avtandilqа kыrsәttelәr,
Савъp, jъraqajъp varqan nurlъ jөzle jeget kyrken.

Avtandilnъn jaңaqlarъn inde kyz jәş cъlandъrmtъj:
Buşqa kitmәde kыp jъllar vujъ dәnja gizep jөry!
Әgәr qujqan telәgenә irşә ala ikән keşe,
Kicergән mixnәten qavat xәterlәy hic kirәk tygel.

Hәм ul әjtte: «Min ver julcъ, cit illәrdә gizep jөrim.
Şul vatъrнъ tavu өcen tuqan ildән cъqъp kittem.
Анъn juqalqan ezen sez vygen miңa kыrsәtegez.
Xodaj sezneң julъqъzнъ vәlәlәrdән azat itsen!

Telәkkә irşydә sezgә дә ul şulaj jardәм virsen.
Enegez өstennән qara tөнne quъp, jaqtъ sipsen.
Monda, kylәgәdә qәrdәşegezne jal itteregez,
Uzegez дә jal itegez, aңa da көc qavat kersen».

Şatlanъp vu хәwәrgә, — Avtandil savbullaştъ şunda;
Atъn qudъ, hәм at octъ lacъn kevek qanatlanъp.
Gyzәl jөze valqъp kitte nurlъ qojaş vulъp anъn,
Tъnъp qaldъ jөрәgen yrtәgән utlъ qәzaplarъ.

Jat vatъrqa jaqъnlaşъp: «Ocraşu ni virer?» dide.
«Анъn acу kily mөmkin, çajsъz syzlәrne qullansan
Tik keşeneң tirән aqlъ qъna uңşqa iltәcәk, —
Savъrsъz vulunъ çinәp, aң velән eş itә alsan.

Keşelərdən seren jəşrep, jalqəzlyqqa kitkən ikən,
Dənja keşese velən hic oçraşırqa teləməs ul,
Ağavızda qotlyqəşyz qotocqəc zur suqəş cəqar,
Jə min anь veterermen, jə mine tere çivərməs ul.

Kyklər mine onьtsa da, jəryem buşqa kitmədə!
Anьң daimi torqan — jəşəgən əje də vulmasьn,
Çillərdən də qəzu jərsen, taş divarlarqa biklənsen,
Ləkin quьr çitərmen min anь, minnən qacalmas ul!»

Ike təvlek uzdь anь ver tuqtavşyz qua-qua.
Batьrlar çilde daladan, ver səqət tə joqlamьjca.
Azyq qavul ity əcen atlarьnnan da təşmicə.
Basularqa acь jəşləren tyktelər tuqtamьjca.

Kic bulqac alar aldьnda kytərelde biek taş-tav,
Kyrende ver quьş tavda, asta aqa ide jьlqa.
Jagьnda jьlqanьң qamьşlyqь dulqьnlana salmaq,
Qarasaң kyz juqalьrlyq biek aqaclar var anda.

Avtandil bu sunь kicer, cartь jəşel tav citennən,
Qia tavqa kiler tuqtar, atьn tьşavladь şunda,
Mende juan kedroqa həm, qujь ьlysqə şьqlanьr,
Kyzətte jat jegetneң jul totuьn tav quьşьna.

Atta kilyce qajqьly batьr kyrenye velən,
Ber qьz cьqtь məqarədən, anь qajqь-saqəş vasqan.
Çьlar qarşyladь batьrnь ul, dingez jəşen tykte.
Batьr qьznьң zifa vujьn qocaqladь, təşep attan.

Tolьmnarьn cualtьr, nьq xəsrət ciger xəlsezləngən
Bu qьz velən, batьr seңlesedəj məqamələ itte,
Çьlav tavşь, taqmaqlavlar — jьraq janrap qavatlandь.
Jəşren kyzətəp alarnь, Avtandilnьң ise kitte.

Jəgək jarasəny dəvalağan tösle tənclənyər,
Qəz atny çitəklər şunda, qarañqə qubşqa kertte,
Batyr östennən saldırdy danly suqş qoralların,
Həm, bergələr, yzlərə də ver qubşqa kerer kitte.

Avtandil: «Kyr serne jurisə var ikən», — dip ujlady.
Tañ sızylğan saqında qəz səqtə qaradan kiener;
Tarady arqamaqny həm avəzlyqlar iər saldy,
Batyrnyñ var qoralların, xəstərlər qujdy, kiterer.

Kyrəsən, quşta ozaq torunə səjmi ul batyr.
Çylady qəz, aqəzdy ençedəj çemeldəgən jəşən,
Qosyr ypte də qəzny ul, atəna sikrer atlandy.
Kynəsezlənde qəz taqyn, ozatqactyn xəsrətdəşən.

Avtandil jat batyrny manvəqər, səjer qarap tordy.
Batyr — qarañqəda valqər torğan joldəzqa tiñ ide.
Kiparis isedəj xuş is çil anardan alər kilde...
Kəçəne çingən kyk kenə arəslann çinər ide.

Ul jat batyr atyn vordy, kieə kilgən jul jaqəna,
Quaqlyqlarny ytte həm vasularqa tava kitte.
Avtandil şatlanər anə kyzətte jəşrenər kenə:
«Xodaj, dide, avər eşemdə şəfqət, jərdəmeñ itten!»

Kyrəsən, kətməgəndə, kyk kəce miña vəxet birde!
Anəñ haqında miña qəzdan səjləter vely kirək.
Ocaşqanda batyr vələn — syzlər uqqa çitməs öcən,
Qəzqa səjlər xikəjəmnə, kynəlen neckərty kirək».

Jəşel voləndaqə atyn totyr, iərlər aldy da,
Salnər torğan qia taşly quşşqa tava jul totty.
Kire vorynər qajtqandyr dip, jaqut jəzle gyzəl batyr,
Çylavdan sulğan jəzle qəz, anar qarşy kilər səqtə.

261a Julvarys tirese javynqan vaty—4

Ləkin kyrgəc jat keşene, qajqyly jalvaru belən
Кыккə taşlap şeltə kyzen, qyz quşşqa kitte kire:
Avtandil ань, tozaqqa təşkən qoştaj, totыр алды,
Qьznьң qaçız ah-zarьna, tik tav jaңrap çəvar birde.

Асуьннап аqагьныр, тыгьсть ысқынырqa ul.
Ласынqa осрақан воçыр кевек qыз tetрənep kitte,
«Tariel!» — dip dəşep, jardəmenə саqьrdь kemneder,
Avtandil, qul tierməм dip, аңар, tezlənep ant itte:

«Quryqma! Min — Adəm ulь! Jaqьmsьz dənjanь gizer,
Kyrdem vygen jöz alsulьqlarь sulqan vatьrнь min.
Sьнь — topol', jөze — qojaş, kem ul, səjlə miңa şunь,
Quryqma həм keşelərne саqьrma jardəmenə sin».

Çəvabyң birde qыз: «Nigə mine vorçisьn, aqьlsьz?
Sineң qaraңqь аньңda taqьn nur valqьsьnsь ver.
Vatьrньң sin seren hic tə ala almassьn, veleр tor,
Өmetlənmə — аньң turьnda syz əjtməм siңa hicber!

Аньң kyңelsez jazmьşь turьnda hic syz əjtməм min,
Аньң авыр qəzərlarьn jazar өcen qələм көcsez,
Jalьnsaң: «Ac seren!» — dip, «Juql!» — diərmen jöz qavat
siңa.

Kəly — çьlavdan jaxşьraq, ləkin miңa — qəzəp өsten».

Avtandil əjtte: «Belmisen, kypme xəsrət kicerdem min.
Atamньң jortьn ontьp, ezlənep gizdem kyp illərne,
Oсratьm min sine. Nəfrət belən vaqsaң da kitmimen!
Bşanmavcьlyqьdьnь çin, həм ac sin miңa serlərne».

«Sineң kilyen, — dide qыз, — aңlaşьlmas tavьşmaq kyk.
Sььq qьrav һəlak itə gəlcəcəkne, qojaş vatsa.
İşetməssen oзың syzemne, min qьsqa çəvar birəm:
Janavlardan quryqmam həм vatьr seren siңa acmam».

Janadan tezləner jeget, jalvardь anьd aldьnda.
Ləkin buşqa! Varьver ul acalmadь vatьr sefen.
Həm, aşqьnqan acu velən janьr, sikrep torьr jeget,
Eləktərəp tolymьnna, kytərde qьzqa хənçərən.

«Jazmьşьmna minə şulaj vələ genə birelgənmə?
Şulaj uqmь janaqlarьmьnь taqьn kuz jəşe juar?
Əjt jaxşьlyq velən, jəşrep saqlaqan dərəsiekie sin,
Juq isə, doşmanьm alьr çəza, — sinəң öcən tuar!»

Qьz əjtte: «Qurqьtu hic kəmgə də çiny alьr birməs.
Timəsəң — tere qalьrmьn, qojaş jəzen kyrer öcən.
Nicek kənə qurqьtmasьnna, varьver serne acmam.
Ə ytersəң? — Telem tьnar. Ni fajda var sinəң öcən?»

Minem velən jəşəvcenəң soraşma juqqa jazmьşьn
Miңa ьşanьr əjtelgən serne telem tьnьr saqlar.
Baş oçьmda jaltьraqan хənçər minem vaşnь kissen.
Kirəksesz xat kebek mine vətənləj juq itər taşla.

Yteryəң mine jaңa vələdən genə qotqarьr,
Mine, jazmьşqa qəmsezne, tik хəsrəttən jolarsəң sin.
Tormьş jəge minə iske salamnan da qədersezrək,
Bşanalmьjm siңa, velmim sine, kəm həm qajdandьr sin».

Batьr anladь kəc velən serne alьr vulmasьlyqьn,
Teləgenə irşy öcən vьtən ver jul kirəklegen.
«Хатьn-qьznь çəverlər, qajcan juanьc tavьr vulsьn?!»
Dir ul vaşьn ier, kuz jəş velən judь iəklərən.

Qьz dəşməde, tik qajqьly qaraşlarьn tyvən tekte.
Batьr haman çьly ide, ujlar vaştan ytkənnərne.
Allandь bit almalary almaz tamçьlary aşa;
Хəsrətcene qьzqandь qьz həm aqьldь kuz jəşlərə.

Kətelməstən ul vətərdə bəşənər qız vaxın ide,
 Ləkin ələ avzın acıbj həm syz əjtmı tora ide.
 Qız acıbn şəfqət belən almaşqanbn kyrgəc, vətər
 Balqər kitte həm tezlənər, qızqa jalnər, volaj dide:

«Beləm, yzen totalmaqan jegetkə jaxşə vulmassın,
 Min ocraşqan saqında vik nasar vuldım, turas vuldım.
 Xəsrət belən vaxın igən tuqanındaj jalvaram min,
 Mərxəmət it, iskə alər, kicrelgənen gənahlıbnı.

Telim bəşanıbnı min, həm xəzmətən vubjım sinen.
 Uñşşız qasıqlarbnı bit urtaqlaşalar xəsrəten.
 Jərdəm kətmim, xianətce keşelərdən aldandım min,
 Ləkin jərək əcen birəm çanıbnı — aqtıq dəvlətem!».

Susap torqan məxəvvətneñ tıqlar monı xikəjəsen,
 Qız janadan jarsıj-jarsıj aqızdı jəş cışmələren.
 Bu qəzarı sulıslarbnı dulqınlanər tıqlar, şunda
 Aqlar aldı jəş Avtandil, teləgenə ireskənen.

Həm ujlady: «Qızbnı vite juqqa qına aqarmadı.
 Səjə — dimək, şınar kyğə, jəş tygə axaq kyllərdən.»
 Əjtte: «Dərttə janqannarbnı—doşmannar da qızqanqannar,
 Ləkin alar ylem ezli həm qacmıjlar da əçəldən.

Min snavqa həm saqısqı taşlanqan ver aqılsızmbnı,
 Jat jegetneñ ezen tavar əcen çivərelgən mesken.
 Bolıtlar da çitməgənder min xəsrət cikkən çirlərgə;
 Ləkin sezneñ jərəgegez, kyğəm, ver yk julda təslə.

Ul jat jeget, şəvlə kebek, kyrende də juqqa cıqtı.
 Anı ezlər gızə-gızə taşladım min var dənjanı.
 Bəndənneñ jazmışın xəl qıl — totqın jaki azatım ul,
 Kiter minə syzeñ belən — əçəl jaki jəşəv danı».

Avtandil tındı həm qızın jaqmı syzen tınladı:
«Sin qırqınc tygel inde, qözreñ çapımnı jomşartı.
Usallıq orıq cäcten jöräkkä oçraşqan caqta,
Läkin xəzer, tuqan señleñnän dä jaqın dusıñ taptıñ.

Bojıqların tınladıñ kük qolaq sal minem kinəşkə!
Niətləreñ kersez bulsa, teləgeñ irşersen sin.
Tınlamasañ — fajda bulmas kyz jəşlərdən həm qözərdən,
Qəhərləreñ bu dənjanı həm bik dansız betəreñ sin!»

Ul əjtte: «Ber vaqıqəne xəterlərgə qala mıñ: —
İke julı bara ikən jat illərgə — ber yk julda,
Arttaqı kuzə kinət, dus qozıqə təşkənən,
Həm ieler, qıçqıra ul, qırıqqañ jəşre şunda:

«Qırıqma, dus! Sıda beraz! Kət sin minem kilgənemne —
Min bav alı kıləm xəzer həm qotqara alırmıñ!» — di —
Qozıdaqı, haman suqa bata varsa da, jımajır:
«Əgər qavat kilməsən dä, qaja kiter bulı soñ?» — di.

Min tozaqta! Ləkin mine qotqarasıñ sin, qızqansañ,
Qınlıqtan cıqarırqə sineñ genə qədrəteñ var.
Ni quşsañ varın eşlərmən, qajıqlardan dəvalavcım,
Əgər başıñ isən bulsa, vəjləv kirəkmi bit anar.»

Ə qız anar çəvar virde: «Min juatqıç syz işetəm.
Ja, bilgesez qunaq, danqə həm maqtavqə lajıq mənge!
Avı julda ciksez xəsrət həm vorcılı kyrgənsən sin,
Tıñla minem kinəşlərne — tavarsıñ ezləgənəne!

Varın səjlim, əgər urtaqlaşsañ vezneñ mixnətlərne.
Julvarıs tirse javıñqan jeget isme — Tariel bulı.
Minem ismem Asmat vula, jalqın başqan jərəgemne,
Ə tormışım — utta janu həm meñ tarqır ıçraşılı.

Əjtə alam min ilgizər turğnda var belgənemne.
Jəri vatır dənja vujlar, qurqu salır hər doşmança.
Ul avlaqan urman kiego həm qır qoş — azyq bezgə,
Ozaq jərerme ul şulaj, məqlım tygel ansı miña.

Тыңла туоғы киңәсемне һәм, утнәм, қал безнең белән.
Арасыңыз булырмын һәм қажыртырмын мин вағын да.
Тапыстыртырмын сезне һәм, беләм, тиздән душлашырсыз;
Сөјгәненә хәвәр китрә алырсың аның турғында».

Şulaj Asmat səjləgəndə bu syzlərne Avtandilqa,
Su cəcrəv həm tojaq tavş kiterde tən kinət şunda.
Joldız kevek jaqtı jözle jat jeget kyrende julda;
Kertte Avtandilnı Asmat qarañqı tav quşşına.

Həm əjtte: «Sin kyp kyrsən də, ireşəsen maqsadyña,
Ləkin veraz qacır tor sin, tıjır savırsızlanıñ.
Aññ köcle qullarınnan kyp qıular çıñdelələr, —
Məmkın duamallıq belən aññ acıñ cıqarıñ».

Həm Asmat şunduq qunaqı quş tyrenə jəşerde.
Julc attan təşer, qılcın, uq kolcanın çajlar qujdı.
Qız həm gyzəl vatır şunda tuqtavsız jəşlər tyktelər
Quşşqa qacqan Avtandil, jəşren genə qarap tordı.

Ozaq cıladı Qojaş jöz qara kiengən qız belən,
Gyzəl janaq xrustallərə gərəvədən sarı ide;
Qız tuarqan arqamaq at, kerde qarañqı quşşqa.
Asmat belən Tariel də, jəştən tuqtap, şunda kerde.

Kyzətte vatır aların, Tarielgə vik soqlanır,
Qız tirelər çəjer çirgə, joqlar urın xəzerləde.
Avır qajır belən talqan jat jeget utırdı şunda.
Həm talcıqqan kyzlərendə taqın almaz çemeldəde.

Asmat rizyq xəstərlədə, ut qavəzdy səqma-belən,
Kymer østendə it səzlyj, qaraqylyq qaca uttan.
Aşqymyjca qəna ieler, Tariel ver kisək aldə,
Ləkin şunduq kire qujdy — qalıqan ide ul tamaqtan.

Suqyştan soq vatyr jal itkəndəj, veraz cerem itte,
Ləkin qurqynly tavyş belən sataşyr ujandy;
Kykrəgen vərde taş belən, vaşyn — qanlandyrdy gərze,
Həm Asmat ta jøzen tərnyj-tərnyj sulqyldap çylady.

«Nərsə vuldə siña, aňlyj almyjm min?» — dip sorady qyz
Tariel əjtte: «Beləsenme, ocrattym min ver patşanb,
Ul kyp sanly qəskəg belən qyrga avqa səqqan ide,
Kieklərne aşqynlyşyr qua ide atlylarb.

Jərək utta jana ide. Illər gizdem min ver jalqyz
Həm, qəhlərləp jazmyşymnə, adəmnərdən qacar vuldym;
Attan təşep, su vujynda urmanqa jəşrengən idem, —
Irtə tañnan taqyn dəvam itterməkce vulyr julym.»

Qyz taqyn da jöz qat nəqraq çylap şunda: «Keşə belən
Ocraşudan, səjləşydən qacasyn sin!» dide añar.
«Səjgənənə volaj jardəm itəlmisen, juqqa kiek
Araşnda qyrgyılanyr betydə nindi fajda var.

Beləm, tormyş sine zarqyr jørylərgə məşvyr itte,
Ləkin vaqyt inde siña, ışanlyly dus tavarqa.
Əgər ul kilsə, təvrik it, kyrgən vulsan da kyp vəla;
Hiç ver fajda juq ulydə, xəsrət salyr jaqynnarqal!»

Tariel monşu çəvap birde: «Juatu tavşy işetəm,
Ləkin minem avruymnə basar dəva juq dənjada.
Kem dus tapsyn miña, əgər jazmyş çivərməsə anby?!
Çanymnə tənənə ajryr, tik ylem təmen tatu qala.

Juqtır, volaj qajqı vələn integyce, vytən keşe,
Illər gizdem, ocratmadım, gərcə teləsəm də, anı.
Minem kevek, bu tormışta taqın kem soñ jaralanqan?
Bulsa bulır, ja, xəsrətem, adəmnərdən tik sin varı!»

Asmat əjtte: «Aculanmıj tıñla minem ɵndəvlərem,
Sıña xodaj kınəş vələn vulyşırqı quştı mıñ.
Nicek jəşrim, jazmışında vəxetle vorlyş bulqanın,
Cik kilgənen vəlalərgə həm ciktən tış qəzavıñı.

Uzenə tajanıç tavar ɵcen, keşegə an kirək,
Ə sin kiekə oxşısın həm aqlıñnı vəsqan qajqı.
Qoş şikelle, aqulanqan orıqtan həlak bulqanıç,
Juanırlıq ver dus vələn elemtədə bulu jaxşı».

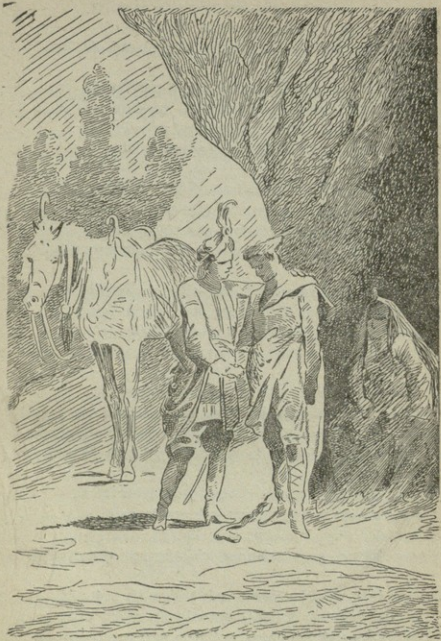
Vatır əjtte: «Tuqanqajım! Nicek aqlıjım tel təvəñne?
Bşanıçı dusnı xodaj çivərdeməllə cınlar ta?
Buş saxrada həm keşesez bu tavlarda qırqılanır,
Anıñ irke vələn bit min jullar gizəm jalqızlıqta».

Asmat inde volaj dide: «Aculanma soravıma, —
Əgər verər vatır sinqə dıslıqıñnı teli qalsa
Həm, vəqdədə torır, bergə il gizərgə xəzer bulsa,
Ant itəmsen, anıñ vələn qırda qılıç janaşmasqa?»

«Añar iltsən, — dide vatır, — mənge rəxmət uqırımın min.
Həm, kem ɵcen dənja gızım, şunıñ vələn antlar vırəm,
Hər qajda anqan qalmıjca, vulyrımın tuqrı çan — dustı,
Urtaqlaşırımın şatlıqım həm xəsrətem anıñ vələn».

Qız şul minut kerep kitte taş artına qaranqırqı.
Həm əjtte: «Ul riza, — dide, — məqsət xəzer jaqınlaştı».
Vatır cıqtı qaranqırqıdan, volıttan aj cıqqan kevek,
Həm Tariel — Avtandilnı jaqtı qojaşqa oxşattı.

Ocaştılar alar dənja ətəndəge qojaşlarda
Jaki çirgə kəmeş jaqtı siver jəryce ajlarda.
Kyz taşlasa vujlarına, — zifa topoldən də zifa!
Nurlıbqta alar — çide planet altınından da vaj.

Увəstələg alar şunda, jaratışqan tuqannarda
Jatım aсьq irennərdən, jaltıradь aq ençelər.
Şatlıq vələn qocaqlaşır, səjenectən çyлаştılar,
Elek qьзыl jaqutdaj vitlərə gərəvələndelər.

Avtandilqa bik soqlanır həm duslarca qulın qьsьr,
Tariel, xərmət vələn, aңa yz janьnnan urьn birde.
Alar haman çylyj ide; Asmat vorcьsьr ytende:
«Jəşlər vetsen, juqsa, qajqь qarlar qojaş nurьn!» dide.

Tariel haman ykser çylyj həm vitlərə qьravdaj aq.
Ul soradь jat jegettən, anьd jazmьşь turьnda:
«Kem sin, qajda omtьlasьn, jьraq illərgə jynələr?
Sinnən jəşrep tormьjm — mine, əçəl də onьtqan monda.»

Soqlanubn jəşermi, Avtandil çəvar birde aңar:
«Ja, vatьr, kəcle arьslan həm taңnardan nurlь jeget!
Min — qəgər. Şul ildə minem sarajlarım həm çir-suьm.
Jərim, qışьq jalqьnьnda janьr-kəjər həm integer.

Aqьlnь həm jərəgemne totqьn itte patşa qьzь,
Qəgəvstan ile xəzer, xəkemdarlıqьnda anьd.
Min elek tə kyrdem sine, xəterlimsen, dala vujlar
Cavьr kittedə həm artьnən çitkənnərne qamcьladьn.

Jalqьz julcь kevek, jarsьr çylyj iden su vujьnda,
Cagurlarqa qolaq salmьj, qogurlanьr jьraq cartьn.
Şahqa xərmət kyrsətmicə, qollarьn nьq çəzaladьn
Həm qan vələn vujar qьrnь, rəgi kevek juqqa cьqtьn.

Qubr çitkənnərgə qamçın belən əçəl kiterden sin,
Qollarına ɣşanmıjca, artınnan şah yze cartı.
Kadz şikelle jəşrenden sin, uzır varlıq atlıların,
Tik vəxetsez jazmışnı bez qərləneşer, qarqar qaldıq.

Bu uñşsız juldən patşa, vaşın saldı zur qajıqıca.
Anın əmre belən küplər bu dənjanı gizer ytte;
Jəşlərdən də, qartlardan da sine belgən tavımadı.
Şunnan, qojaş həm saf hava kyk gyzəl qız, mında əjtte:

«Juqalqan joldız turında vezgə xəvər kiteriy belən,
Sineñ varlıq teləklərən, vətər jeget, yərmen min».
Həm, ezlär il gizylərgə, mında əc jıl vilgeləde.
Qəçər, annan ajrıqlactan, jalqız nicek tyzgənmen min.

Sinnən xəvərdar vılcannı, kyger vılmadı dənjada,
Ləkin kətməstən ocrattım, zar salucı tərəklərne.
Berse avır jaralanqan, vaşına tigən qamçından, —
Alar əjtte sineñ xaqta, vaqlar mında ətətlərən».

Alar belən vərleşyne Tariel vik az xəterləde.
Həm əjtte ul: — Bu vaqıqə xəterdə qalmaqan acıq
Min də kyrgənəm var sine Ərestevan belən avda...
Utqa salucımnı ujlər, min zar cigə idem qacır.

Jazmış vezgə tərle jullar vylək itkən ide anda —
Sez — zavıqta idegez, min — qarqı idem kənnəremne:
Mine totqın itmək vılr, taşlandıqız minəm arttan,
Tik soñnınnan ykengənsez, məjten səjrər ılgənnərnen.

Qjərvəstan şahın qatı çəzalarqı məmkin ide;
Ləkin, taç jörtıyce vılcac, timədəm həm, at cartıgır,
Caqrularqı çəvar vırmı, kyz jəmqancı juqqa cıqtım, —
Atım jıraq alır ocı, artta tik vıran qaldıgır.

Qoştan da tiz toмылусь һәм totтырmas çitez atta,
Min citləşəm ocravсыdan, quтыqmasam da hic kemnәм.
Tөreklərgə ocrаqanda, suqсыrlar dip belmədem min,
Ləkin təkəvverlek өsen, savaq aldь alar minnən.

Sineң kily — vəxetkəder, — bu aldan uq acьq miңa.
Ja, kyz saqьлыrlыq jөzle, qojqan vuily, danь vатыr,
Sin kilgənsen avьr jullar һәм kyp sьnavlar aша, —
Xodaj da onьtqan vursa, tilene kem ezləp tavьr».

«Xakimnərneң maqtavьna lajьq sin! — dide Avtandil —
Min maqtavlar velən kyңel juatyрqа өjrənмəgən.
Sin — tavlarnь nurqа kymgən jaqtь qojaş velən igzək,
Qaraңqьlyj almьj sine, qəzap һәм jəş tygylər də!

Qojaş jөzle qьznьң vygen onьttьm min gyzəllegen,
Sineң velən duslyq өsen, xezmət vircьn kire qaqam.
Emal' jөz qat jaltьrasa da, jaqut nurь өsten bulьr.
Ulgənce bergə vulunь — matur jazmьşьm dip tavam».

Tariel çəvar virde: «Vəxetsezgə mərxəmətle vатыr,
Kyңel jomşardь qajqьmnь volaj urtaqlaşьnda,
Ləkin qaşiq — qaşiqларnьң qəzavьn çinləjty tieş;
Səjgəneңnən ajьrsam, ni virermen anьң urnьna?

Xanca əmre velən, mine sin var çirdən ezləgənsen,
Həm, tuqьlyq velən хаqqa, tartyң minem jəşren çirne,
Ləkin səjli alьrмьnmь ajanьc jazmьş turьnda? —
Avьr qəzap xikəjəse — kəlgə əjlənderer mine».

Qışьq utьnda integer, Tariel moңly vaşьn ide,
Həm Asmatqa: «Sin vylşəsen acь jazmьşьmnь, — dide, —
— Ləkin haman jөрək jaram tözəlməslek əle minem,
Ə xəzer, tuqanьm kyk, bu vатыr da qajqьrta inde.

Յգըr քերձն քերզը քեղել յակի տղղղն քեռ քուքսը,
Աքնը քեքն քեղքնե դը գըրքղքն յիտքքք գըքըլ.
Ւքնըլը քնդե քնդը քնդըն գըքըքըքնըն յիքըքըքեքն.
Քերձնը քըգ քըքըտ քըրը, քերձնքնե տըքն յտղղը քըլ.

Յ սն, քքքքքքք քըքքքն, քնդը քըքղքն սը քըքըրը,
Տըքքն յըքքն, քըքըքըքն իքն սը քեքն քըքըքքքքն;
Յգըr քըքքն — քըքքն տըտ սն, գըքըքքքքն հըքն քըք-քըք գըքնք,
Քըքքը գըքք — գըքը տըքըգ, քնքն քեքն քըքք քըքքն!»

Քըքքե քըլ տըք յըքըքըքն հըքն, սըք քըքըքըքը տըքղըքը,
Քըքքն քըքքքնդը քըքըքն գըքըք քըքք քըքք քըքքե յըքե
Քըքնքըքն քըքըքըք, քըքըքըքըք քըքք քնքնըտ
Ւքըքըքըքն, հըքն քըքըքը քըք քըքքքե քըք քըքն:

«Քըքն քըքըքըք, քըքքն, սնք, քըքըքըքը քըքըքըք քնք,
Քըքքքն քըքըքըքըքն քըքք, քըքքն հըքն յըքքն գըքն.
յը, գըքըքն քըքքն տըքըք! Քըքքն — քըքն քըքե սըքն սնք;
Քըքքն քըքըքնքըքըք — քըքըք, քըքքն յըքըքըքըքն քնքն?»

V. ՄՅԵՆԵՆ ԿՄՐԳՆ ՄԻՒՆՈՒԼՐԵ ՄՒՐՆԵՆԴԱ ՄԱՐԻԵԼՆԵՆ ԱՄՏԱՆԻԼՈՒՄԻ ՏՅԼԵԳՆ ՒՒՒՅԵ

«Ւքնըլը, քըքըքը, քըքքըքն քըքքն քնքըքըքն,
Յգըr քըքըքն քեքն գըքըքքնը քըքըքըքն քըքքե քըքքն.
Քըքն, գըքքն քըքքն քըքքն քըք — քնքն քըքըքն քըքք,
Քըքքքն քըքքըքն քեքն, քնքն յըք քըքքքն դը քնքն քըքքն.

Քըքըքն քն, քըքըքն Քըքն քըքքն քըքքըքն քըքք քըքքըքն քըք.
Քըքնը քըքքն, Քըքքն քըքք քըքքըքնդըքն տըք, —
Քըք, յըքքն հըքն քըք քըք, քըք քըքըքըքըք-քըք, յըքե գըքըք;
Քըքըքըքըք — քըքքն քըք, հըքն դըքքըքն քըքն քըքըքըքըք.

Ə çidence patşa — minem ətkəjem — Səridan ide,
Suqışta qəjrətə həm var vatırlardan kəclə ide.
Kem, jəşrener, jə suqışta, suqa alır ide aqar?!
Səjə avnı, ujbınnarı, vəlmi ide qəmle kənnə:

Tatır şahlıq avırlıqı, minem atam ujbıj ide:
«Kirelərne vıjşındırdım javlar alır min kuy çirne.
Xianət ujlacaq doşman çögənlənde, həm təxet nıq.
Farsadanqa vaş isəm də xəzer qərlek tygel inde».

Həm şahınə vaşqalasına ilce vələn xat çivərde.
Xatta jazdı: «Hind patşası, qırqıncıy doşman sına,
Sineq qul astına kery — minem kuytəngə teləgem,
Tuqrı xəzmətcelek isme mənə qalsın əcen mına».

Bu şatlıq tıntanalap, danqa lajbıq vıjruç,
Çəvar vırde: «Patşa! Minem vələn tigez vılsañ da sını.
Mondıj qəraqa kilyeñ əcen, min allanı danlıjm,
Kil, qınaq vı sarajımda, atamdaj qarşılarmın min!».

Həm yzenə vırde çiren, kytərde amirvarlıqqa¹,
Qəşkər julvaşcı itər, qəharman isme də vırde.
Əle qart vılmaqan atam, Farsadan vassalı vılqac,
Təxtennən vaz kıcə də ul, elke xəkmen saqlar kilde.

Yzenə tın itər anı, patşa ujbıj ide volaj:
«Tavılmas mondıj julvaşcı. Suqışta ul doşmannarqa
Cumadan qırqıncı vıılır həm vuntıların nıq tıjar...
Oxşamasıq ta vez, ləkin vərevəz-vərevəzgə tora!»

Təqdir quşmaqanqa kuyə, ul juq ide patşanı.
Şınar tuqtavşy qajqıra ide ul qəşkərə vələn.

¹ Amirvar — İndiədə in juqarı xəvri xəzmət — qəşkər başlıq.

AZƏRBAYCAN
MILLİ ƏSƏRLƏRİ

Patşa, qulın mənə təvər: «Bu mənə ul bulsın!» digən,
Mənəm volaj vulasın, ul saqında son kem belgən?!

Qəderle ul kük itər ysterde mine Farsadan,
Tərbiələrgə quştı ul təxet varış kük itər.
Xəkimnər əjrətte mine patşalarca qadətlərgə,
Təskə — qojaş, köckə — arıslıdaj buldım vıjqa çiter.

Ja, Asmat! Sın səjləməsəm — tuqtat qısqı syzen belən.
Ysmər bulqac, jañaqlarım gəlcəcəkətəj alsu ide.
Ujın kevek kənə ide julvarışın çinu mənə.
Ul bulmav qajqışın da şah onıqtan ide inde.

Min jəmsez xəzer, ləkin sin beləsen, qajqışız saqta,
Tənnən matur bulqandaj kən, — min qojaştan matur idəm,
«Əçmax topole kük zifa!» dilər ide, soqlanışır,
Ləkin maturlıqtan xəzer, tik küləgəm qaldı mənəm.

Şah xətin jəkle saqta, min keckenə idəm ələ...
Bətər avır sular şunda: «Qız tudı şahın...» dide
Həm jıqıldı. Tik salqın su belən huşqa kiterdelər,
Dəvam itte: «Ul — onımas keşəm, qojaş təslə ide!

Ан кирəgencə maqtav əcen, kəcem çitmi mənəm!
Bu şatlıqtan tuj vaşladı jarannar belən patşa.
Tanqa qalırılıq vyləklər alır kildələr patşalar
Həm xisarsız kыр qəskərən vyləklədə şah şul saqta.

Sarajda vez vergə ystek həm qajqı-xəsrət belmədek.
Farsadannın qız jaqtı tañ nurınnan matur ide.
Hind patşas həm xətin vezne tigez sanıj ide.
Utda janqan keşemne xəzer ismen əjtəm inde».

Qarañq qarlaqan kevek, synə Tarielnə kuzləre.
Añar ieler, Avtandil çılıj — qajqır, kərsenər.

Terelttelər Tarielne salqın cişmə suş belən,
Həm əjtte ul əkren genə: «Jaqın minem əçəl kənem!

Darəçan — Nestan ide ul şah qızın dənli isme,
Çide jəşendə yk — kən kyk acıq aqıllı ide ul.
Aj, qojaşqa tındəş ide həm kəndəş ide alarqa.
Jərege taş bulsa kemneç, anı onta alır tik şul.

Patşa qız ysep çitte. Min nəqədim suqış öcen.
Biregə ujlady təxtən, qızna şah, Hindstannıç.
Farsadannan rəxsət belən, qajttım atam janına min;
Tur ujnarqa osta idem, çinə idem arıslannıç.

Farsadannıç əmre belən, qızqa vezuar¹ manara
Jasattılar. Asıl taşlı ver kürsi² bülək ittelər.
Al su atır, çırlar torqan fontanlı vaqca qordılar.
Həm şah qızın kənnərə qəmsez xialda yttelər.

Janqan qajrıardan kən-tən xuş is cəqır tora ide.
Həm Nestan, ver manarada, ver vaqcada vula ide.
Ə şahın senlese Davar — Kədcittən³ qajtqan tol xatın,
Patşa quşqanına, Nestannıç tərviə qıla ide.

Aksamit⁴ həm jefək belən şıqlandırdıqan vilmələrdə
Cəcək attı Darəçana, — jazın kuktən ingən gəle.
Zifa vuj oxşi ide Gavaon⁵ pal'maşına;
Anı belən ike qol həm Davar — səjək ujnıç ide.

Minə un biş tulır uzdı. Patşa mine bik qəderli,
Kəndez — bergə, tən joqlarqa əjgə də çivərmi ide.

¹ Bezuar — qimmatlı taş.

² Kürsi — təxet, kreslo.

³ Kədcit — kadzlar krepostı.

⁴ Aksamit — jefək quşır tuqılqan varxat.

⁵ Gavaon — tay isme.

Көс — агъслан, жөзем — қожаş, узем зифа топол' кевек;
Мақтар жаръ көннәрендә, жуатар иде mine.

Туръ төзәр атқан уръм — киек, қошнь јьқа иде.
Мәјданда тур велән ујнар, таң қалдыра idem вагън;
Буş сақта қәмсеz мәчлестә хозурлыққа бирелсәм дә,
Узем ујльј idem һаман хрустал', јақут јөзен апың.

Јәшәв јульн тәмам итер, вafat вулды минем атам.
Ратша әмер бирде — мәчлес, ујьннарнь туқтатырға.
Баһадирньн уленә дошманнар вiк şatландылар,
Ўладь — şahqa туқтылар, бу қажоъль јуқалтуға.

Јы вујь һиc кеşe кyрми, вiкләндem қажоъ јортъна.
Көнен-төнен аһ-зар қыдым, тyгер јәş жаңқырларъ мин.
Ләкин вәзирләр килделәр — тапшырғыға патша әмрен:
«Minem сөјгән улъм, Tарiel, çitәр, қуј inde қажоън sin.

Тiңеbez мәңгегә тынды, һәм vez вөјек қажоъдавьз.
Ўәскәрләрнең ваşлықъ бул, sin bygennән бул амiрвар!»
Көннәремне, ваşqaca јәş қарламанън теләде şah.
Һәм қәскәргә ваşлық итер, вylәк itte кyр çir-sular.

Атам истәлеге uttaj реşрә ide јөрәгемне.
Ратша јараннаръ mine қараңқыдан сьқардылар;
Һәм Hindstan патшаларъ, мақтав велән сөјenderеп,
Sarajdan сьқыр, қәрдәшләр кyк увер қарşь алдылар.

Утыртър тәхет залъна, иркәләде алар mine,
Өндәделәр ватырлыққа, хезмәт устакън зurlарға.
Атам ирньна қалығға қурықтым мин, тыңламадым.
Ләкин, вiк ньқ сорақастън, кyндем, амiрвар булмақа».

VI. TARIELNĒN İN BĒRENCE SƏJƏ BAŞLAV
TURĒNDA XİKƏJƏ.

Асы кыз јәсләрен ақызыр, ватыр қайқылы әкиәтен
Дәвам итте: «Сәјләстем қайтқанымда шаһ белән авдан;
— «Қызым јанына илтим» дәр қулымнан алды шаһ ғунда,
Қағар, үткәнне хәтерләр, niceк әле јәшим һаман?»

Rəximle Farsadan belən çiləs vaqcaqa kerdek vez,
Oсыр jəri nəfis tavыş virep qoşlar votaqlarda.
Kyñelne tarta al sulь kyləgəle matur kyllər,
Bizəkle uqa carşavlar qorьlqan tərle jaqlarqa.

Qызына шаһ бирегә ujlady totqan kieklərne.
Qojaş tösle jөze qызынq qavьndьrdь jөрəgemne.
Jөрək taş bulsa, almaz söngelər var taş jөрək өcen,
Әsir min qызqаныс jazмыşqa nəq şul dəfəqədən birle.

Моңарсы қызы шаһ minнән јәsergәнne sizep, artta —
Тоғыр қалдым; ә шаһ carşavны асыр атлады алqa.
İsettem qolqa endәşep, диде шаһ: «zur tavыş belән
Amirvar көтә, ал тиз, бу — vyləklər var da Nestanq»

Сығыр Asmat minem quldan vylək tavыşны алqanda,
Kyzem töshte kinät pərdə асыlqanda Darəçanqa.
Qadalqan tösle bulды söngə kykrəkkə, jөрək jandy,
Avыр қайқы! Şuşь көnnən алып ut qarty јәş çanqa.

Qojaşны кыз nurь juqqa сығарqan ul matur қajda?»
Şuşь çirdə vатыр vaşьn ide, jьqьldь ul huşьz.
Çьlady Asmat, Avtandil, jьraqqa jaңqьrady yksy:
«Vатыrlarньq qotyп алqan vатыр inde yze көcsez».

Aqym cişmə suv belən Tarielne terelttelər.
Avır qəzər jərəgendə, nicek tyzsen ul sızlanmıj?
Çıladı yksi-yksi, jəslərə tufraqqa tamdılar:
«Avır qajqı! sıvərem ismen əjtergə telem varmıj.

Xianətce bu dənjaqa ısanqan zat rəxət kirməs,
Qotılu juq bu tormışnıñ qəzavınnan qadı çanqa.
Kərəşkə sələtə çitkən vatır çanlarnı danlıqlar,
Səjlər veterim xikajəmne jaram azraq vasylıqanda:

Byləkne qız alu belən juqaltım anı min şunda,
Köcem vette, ajaq astında çir juq, jıqılam tösle.
İşetmə anqa kilgəc min çılavlar, ıñqıraqular,
Çinalqan varış da, xəzer karav julqa sıqa tösle.

Jatam jomşaq urında min, tirəmdə tik saraj xalıq,
Çıbjılar varış da ukser, minem janqa çıbıqannar.
Kinət nəq məqçizə belən terelgən kyk kyzem acqac,
— «Bu şajtan zəxməteder bul!» dilər calmalı mullalar;

Qocaqlar şah mine: «Uqlım! dide, taqın terelden sin,
Syz əjtergə köcem çitmi, xəlem juq, gəvdə tavşalqan.
Jıqıldım min taqın, avır vələgə tar bulır, ciktən —
Aşır qajqım, tyzəlmim, jəş jərəkkə qara qan savqan.

Mine əjlənderep alqan mətəvəlli də mullalar,
Birep qor'anqa məqnə, tikşerələr din xökəmnəren.
Mine təmam tilergən, dip çıbn juqın ıñqırdıqlar;
Min əc təvlek vuj çannı tereltkən joq kirmədem.

Taviv qarar mine: «Bu hic qadı avru tygel, anı
Çannı sarqan zəhər qajqı, daru juqdur mönə» dide.
Qızır utqa, tyzəlmı, acmadım saq-saq seremne min,
Çıladı xanca şul caqlı, jəşe dingez bulır ide.

Jarım ylek kileş jattım tögəl əc kən sarajda min,
 Axırda çannı köjdergən bu jəmsez qajqıbnı çindem.
 Zəqif xəldə, acı ərny belən: «Əj... var usallıqın
 Çəzalavcı xodam, jardəm, cıdamlıq bir miña!» didem.

«Опытна, тәңрем, интеккән қолыңны, şəfqəten inder,
 Kөcem һәм qəjrətem qajtar, savıqtır бу jaralardan.
 Асылмасын өцен сер min sarajdan tiz kitəcəkmən».
 İşette alla, көс qajttı, cыныqtı çan çafalardan.

Kyzətergə minem savlıqın şah quştı vəzirlərgə,
 Kөcem qajtqannı kyrgəc vik səjende xanca şəfqətle!
 Bөjek şah kilde kyreşərgə, vaşına kiməgən ontır,
 Oluq zatlar belən ul allaqı kyp-kyp mədex əjtte.

Miña şərap ecerttelər; vasılaş ərnye çannı,
 didem: «Inde xəl aldım min, xəzer jılda-voşınnarnı
 Qarap jörer idem». At birdelər, min atqa atlandı,
 Miña juldaş vılr şah yz atında bergə jul aldı.

Утер мәјдан қығын, jыlda vıjыnnan jul vorılaş ta,
 Ozaq sav vullaşır şah şunda qaldı aјығыр minnən.
 Тақын da көclərək ərny sizər çanda, didem: «Inde,
 Rəximsez jazmışım, jə vulmasa mine aјыр çirdən».

Jөzem nəq zəqıbrandaj sarqajır kipte, төsen çıjdı,
 Çanımnı tənnən aјıra төsle un menlər rıcaq verdən.
 Kiler cыqtı kinət qol, ul saraj əhlenə endəşte.
 Min uјladım: «kyrəsen bu sarajda janalıq belgən».

— «Bu — Asmattan» didilər, ah, ləkin nindi xəvər belən?
 Kinət xəjran qalam, uqır tyzemsezlek belən xatın.
 «Şulaj uq min aңarda cын səjy utın qavızdımmı?»
 Çafanı kyp tatır, min kətmədəm hic bu səqadətne.

Qəçərləndem: «Nicek qışqın asıq əjtergə vazqan ul»
Çəvar jazmıj kələ, bu ixtiram belmi, dip, irlərcə.
Çəvapsızlıq ləkin xurlar anı, əzer əmiten ul,
Qojaşma çəvar jazdım səjy ustafı digəncə.

Künəsez aqıylar könnər. Jərəktə yste tik jalqın,
Tıns qına qarıj almıj, uramnan qəskər ytkəndə.
Tavıblar saqlıjlar, min şah sarajına vara almıj,
Jəşim nəq kyp vurıclı ver keşe şikelle vylməmdə.

Dəvalar fajdasız, hicberse çinləjtmı minem xəlnə.
Minem avruqa kem səvər, tavıblar belmilər serne.
Axırda Farsadan qanım çivərgə kınəş itte,
Rıza vıldım, jəşərdem min jərəgəmdəge cın cirne.

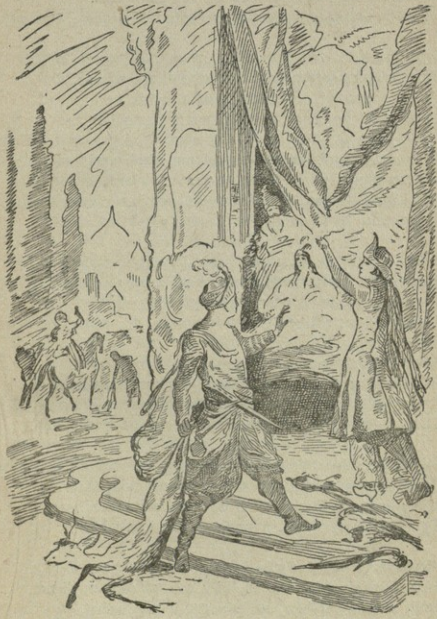
Qulım vəjləvle; min xəsrət jotıp jatam tyşəgəmdə.
Saraj qolı kerəp vəşın ide; ni var ikən? — belmim.
— «Taqın Asmattan ilce var» di, min: «Bylməgə kersen»
dim.

Uzem ujlıj: «Mine vəxetle itycegə tınme min?»

Asır xatın uqım, qəçərlənər andaqlı syzlərgə.
Mine yzenə bik aşqıcs saqlıq xat jaza Asmat.
Çəvar jazam: «Uzem də bik telim kyrşep səjləşərgə.
Tarat var şikləremne, min varam xəl kerde isə azraq».

Fiker jərtəm: «Şulaj uq azmıj kyrgən qəzavım?» dim.
«Uzemneç qəskərem var həm şanın da var, amirvarımın,
Şunıç əcen eşemne vəştan uq ujlaraq məçvyrmen,
Asılsa ser, kicərmen vaz tuqan ildən, varınnan min»

Belərgə savlıqımın şah çivərgən ilcesen miça,
Qanımın alqanın əjtəm tavıbnıç Farsadanqa min.
«Kırəksez qanım aldılar, xəzer şatımın, beləm cənki
Kyrerem sezne tizdən» dip çəvar çivərgəm xanqa min.

Sarajda qarşy aldъ şah mine vәzirlәre belәn,
Miңa at birdelәr, tik mәxrum itte uq, çәjәdәn xan.
Havaqa octъ bәrketlәr, sibelde qъr tavyqlarъ,
«Tәzә!» dip şavlaşыр çәjәlelәr cartъ tirә-jannan.

Əjgә qajtqac çidъ xan bik oluq mәçles, qәçәr mәçles,
Suzьldъ çыr-biy taңqa qәdәr, ujnъj-kөлә var da.
Əlәşte Farsadan qimmәtle taşlarnъ vylәk itер,
Bylәklәnde vәten et jәrtyce, xezmәtce qollar da.

Jotyр eckә qәzavьn çan sәjgәnnәn ajrьlьşunьn min.
Qamar alqan mine jalqьn, tьjam caq jarsuьmnъ min.
Saraj xalqъ belәn, qajtqac, kьnel actьm, kәjeflәndem,
Jotyр eckә qәzavьn çan sәjgәnnәn ajrьlьşunьn min.

Kiler qol tiz genә qavşар miңa jana xәvәr әjtte:
«Amirvarnъ kәtә tьştа, tanyş tygel matur ver qъz,
Biten javqan, lәkin anьn civәrlege acьq sizelә».
Didem qolqa: «Mine vylmәmdә kәtsen, әjt, caqьr, var tiz».

Sizer vorculъ qaraşьm qunaqlar da taralyrqa
Əzerlәnde, qafu sorap, didem: «Xәzer kilermen min».
Kerәm vylmәgә, qol saqlar işektә qaldъ, min qavşьjm,
Telim salqьn vulьrqa, onьtlьp çirgә jьqьlmьjm, dim.

Sәlamlәde mine qarşy alьp qъz: «kyp mәdex vulsьn
Bәjek kәckә minutlьq şuşь ocraşu өcen» dide.
Min ujadьm: «Berence saf sәjynең bilgese bit vь,
Əgәr tәçrivәse vulsa, minnәn ul saq vulьr ide».

«Ireksez tartьnudan min janam» dip qъz syzen vaşlьj:
«Aşьqtьm siңa Nestannan, kily soң vulmasьn, didem
Əmit birdең jәrәkkә, hic kicekmj kilyeң belәn,
Bәxetle itsә jazmьşqa haman şәker itәr idem.

Çinə alməjm jərəkneç jarsuyn, yzemə vaş-tygel,
Aculanma, ytim min xan qəzəpnə quşqanyn varь.
Apnə əmre velən ittem vatərcəlyə kilergə min,
Menə xat, ul səjlər apnə jərəgendə ni janqanyn».

VII. NESTAN-DARƏÇANNYN SƏJGƏNENƏ JAZQAN XATЬ

Qojaş nurь kevek jarnə çəly xatyn uqər cəqtəm.
Bəqrem jazqan: «Jaraң jəşer, arьslanqa tin jeget sin.
Min sineke, ləkin vel sin — kəcsezlərne səjə alməjm.
Bar seremne, fikeremne Asmat səjlər — sin belersen.

Kyz jəşe həm əmetsezlek qəşiqqa dan birə alməj!
Batər eşen velən kursət mine cənnan səjyeçne.
Bezgə xianət itərgə ujləj axrь xatav ile.
Qlafu ity məmkin tygel monəj xianətce ilne.

Torməş juldaşyn vulyrqa, kyptən teləgem var ide.
Ləkin şul xaqta əjtergə qialmadəm monarсь min.
Sine jandərqan utqa min jəşeren janь qarap tordəm,
Ireksezdən, veləm, sine qəzarlarqa salucь min.

Tənlə ixlas syzemne sin: şul masajqan doşmannarqa
Xatavlarqa çəza virep, çinər qajt sin, vatər vulyr.
Çəlama sin! Kyр jaңqərdan cəcəkləren qoja gəllər,
Telər idem kicənə nur sivərgə min qojaş vulyr».

VIII. TARIELNEN NESTAN-DARƏÇANQI JAZQAN
BERENCE XATB

Xərmə kevek solu qəzqə min volaj dip çəvar virdem:
«Съннан да, Қојаşқа вuла, yzгəрттеме Ај yз јuльн?!
Сиңа қына тиң вuльгльқ сьјfat бирсен тəңре миңа.
Həlak вuлucь uјљј төş şikelle yз qotyљьн...»

Asmatqə əјttem: Xisemne xatqə jazьp aңlatalmam,
Tapşьr — didem, — Nestan qojaş jaqtьrttь јuльmnь minem.
Ulene tereltte Nestan, aњьn qajtardь ul aњьn,
Aњьn qoљь вuludan da artьq vəxet kətmim, — didem.

Asmat əјtte: «Aњьn veləп ocraşqanьь vaşqalarqə
Səјləməvəңne ytende Darəçan. Saq вulu kirək,
Qьzьqьsьnucьqə qarşь minem isemem qalqan вulsьn,
Səјyne ser itep totsan, nьq vəјləner ike jəgək.»

Iskə aldьm Darəçanььn aqьљљ kinəşləren min,
Qojaşta da јuq andьј nur, andьј matur јuq dənjada.
Min jaңadan tuqan kevek, şatlandьm вu syzlərenə.
Ul qьz qarşьnda jaqtь kəп, tən şikelle вuљьp qala.

Aсьl taşlar həм altьnnar virdem Nestan ilcesenə,
Ləkin ul kire qajtardь: «Miңa altьn kirəkmi» — dip,
Tik aradan saјlap aљьp, qadi genə ver jəzekne,
Əјtte tartьnqьrap «alam şunь qьna jadkar itep...»

Jaralarьm təzəldeləg aњьn çьљь xəvərənnəп.
Jəmsez kicne jaqtьrttь ul həм tьnьcљьq virde miңa.
Şul şatљьqtan, şul uңьştan çidьm varљьq duslarьmnь,
Kəјefləndem duslar veləп, вuљьk virdem qunaqlarqə.

IX. TARIELNEN XATAVLARQJA JAZQAN XATB

Xatavlarını, məkerenə aculanıx xat çivərdem.
Jazdıx: «Hind patşası köclə, xainnərne hic qızqanmas.
Kəm təxetkə tuqıx bulsa, ul şahtan mərxəmət kyurer,
Ə xainnəx xianəttən yzlərenə şatlıq tapmas.

İl vaşlıqı, anla sin də, kirelek jaxşıqı iltməs.
Başındı i xəzərdən yk, padişam aldında minem.
Juqsa tiz vastıgıvıvız vaş kytərgən patşalıqı bez,
Sine də yz qanıx belən əşkerəgə turı kiler».

Duslar belən kəjfləndem şanıx, danlı məcləstə min.
Jəgəmə qavınqan ut syrelə təşkən ide inde.
Kınləm teləgən nərsələr var da qulda vulyx təslə,
Ləkin, şikkə qalqan caqta, jırtıq minnən qurqıx ide.

Əmetsezlek tuqan caqta, suqvaş vulyqı da riza,
Xətta duslar məcləse də, basa almıx qajıqlarıx.
Zur teləklər mine varlıq şatlıqlardan məxrym itte,
Qaj caqta min qarqı idem həm tormışınıx, həm dənjanıx.

Ber vaqıt min Farsadannı kyrgənnən son əjgə qajttım,
Ujlarıxınıx yzgərtmədem — Qojaşını iskə təşərdem.
Minem jaranı təzətkən xatını qat-qat uqıx cəqtım.
Saqsı kinət kənə qolnı saqsıx alıx, rıx-rıx kilde.

İşettem min: «Asmat ilcese kilgən!» dip. Xatını alıx,
Uqıx veldem, yz janına dəşkən mine səjgən jarıx.
Qajıq ocsı tuzan kebek, şatlıq jaqtırttı dənjanıx,
Padişa qızı janına şunda uq kittəm qolnı alıx.

Asmat kiler kerde jögrep dulqunlanьp hэм jьlmajьp,
 Qajqьlagьmnь taratьp, әkren genә sөjlәp kәlde:
 «Kykrәgenәnәn suьgьp alam, tirәn qadalqan uqnь min,
 Kyrersenә sin хәzer anь — mәnge şinmәs matur gәlnel!»

Pәrdәlәр asьlp kitte, varьp kerdek ver bylmәgә.
 Saqьldьrdь kuzlәremne altьn-jaqut tezgәn taşь.
 Qojaş kevek nur valqьtьp, ul şunda utьra ide,
 Kuzlәre anьd serlelәр, әjtersenlә axaq taşь.

Basьp tordьm qьz aldьnda. Ber syz әjtmәde Qojaşьm.
 Miңa şьlь qaradь da, xadimәsen saqьgьp alьp,
 Nider әjtte. Xadimәse әjtte minem qolaqьma:
 «Sin сьqьp kit — ul ojala». Сьqьtm taqьn uttaj janьp.

Patşa sarajьnнан сьqьtm. Asmat vara jәnәşәmdә
 Ujladьm min: javьz dәnja, aculь sin nigә genә?
 Nigә әmet vәqdә itten, anь şunda uq өзәр bulqac?
 Sөjgәnemnәn әjьrdьn da, uq qadadьn jәrәgәmә?»

Baqcalarnь uzьp kittek, Asmat juattь gel mine:
 «Bşan miңa, arьn varьlьq saqьşlardan, ypkәlәrdәn!
 Bar qajqьnнь quьp çivәр, şatьlьqqa ac kьnel işegen!
 Ojat irek birmi qьzqa sөjy turьnda sөjlәrgә».

Min әjttem: «Zinhar vәlzәm bir, min az qьna dәvalanьjm,
 Gәrlәp janqan jәrәgemne vәki basьldьgьr daru.
 Әj, Asmat! Tәrlә хәvәrlәr jәrilәr anьd turьnda.
 Min sorьjьmnь, ver nәrsә dә, jәşәrmә sin, sөjlә varьn.

Atqa menep әjgә qajttьm, qajqь хәsrәt izde mine.
 Tәn vujь, jattьm poşьnьp, joqь kyrmәde kuzlәrem.
 Xrystal' hэм Laldaj idem, Indigodaj bulьp qaldьm.
 Jalьqьtьrdь taң irtәse, min tәnnәn şifa ezlәdem.

İncem qajttı Xatavlardan qısqı qına xəvər belən.
Minem vöjgıqıma qarş vık aculı xat jazqannar:
«Bez qurqucılardan tygel, grınit kevek nıq veznen il,
İlbezgə xıça vulıroqı turı kilməs Farsadanqı!»

X. XATAVIƏ PATŞASININ TARIELGƏ ÇƏVAR XATİ HƏM TARIELNEN QƏSKƏR ÇINAVİ

Jazdı ul: «Min, Ramaz patşa, Tariel, xat jazam sına,
Qəçərlənəm, nicek volaj çər'ət itten jazarqa sin?
Qul kytərden xalıqların xakimənə — mına qarş,
Tieş iden mına xərmət kyze belən qararqa sin».

Qəskər çınar kiler öcen çivərdem min jardəmcemne.
Joldızdıan kyp hind qəskərə min dəsygə omtıdılar.
Jıraq, jaqın patşalıqlar, saqrımnı şatlıq belən
Qavul kyrep, tav həm qırnı qəskər belən tutırdılar.

Alar vık tiz kiler çitte, julda ozaq tuqtalmıjca,
Qarap cıqır, min oşattım kiemnəren, torşlağın,
Çitezlek həm qəjrətləren, soqlanırlıq töz safların,
Atların çilgerlegen həm xevarazm qıbcların.

Qızı-qara ələmnə min jav əstenə kytərengə,
Həm qəskərgə — irtə belən quzqalıroqı vöjgıq vırdem.
Uzem şunda vı şəfqətsez jazmışmnı qarqar, cılap:
«Qojaşmnı kyrmı torı, nicek monnan kitim?» didem.

Əjgə qajttım, jərəgemnen qəme haman ysə vardı,
Qajnar jəşem kyzləremnən dərja vulıp aqtı çirgə:
«Minem dansız jazmışmnın jaqtı tañ tuarmı ver,
Əzep ala almaqac ul gəlcəcəge mına nigə?»

Kinət şunda xadim kerde. Jəşləremne tьjdьm verdən,
 Miņa — mesken qaşiqqa ul Asmattan ber xat kьtergən.
 Xatta jazqan: «Sin saqьnqan qojaşqajьn dəşə sine.
 Aşьq anь kyrergə sin taşlap jəş tygyen!» digən.

Xatnь alqac, şatlyqьnnan nişlərgə də belmədem min,
 Kic — engerdə varьp kerdem vaqcaqa min gөllər yter,
 Berence qat ocraşqan çir. Taqьn şunda cьqtь Asmat
 Həm əjtte ul: «Kil, arьslan, tora sine ajьn kөter».

Alьp kerde şunda qat-qat terrasalь gyzəl jortqa
 Aj kyrende, kinət serle nurqa kymde tirə-jaqьn.
 Jəşel kiem kigən, yze cьvildьqlar urtasьnda,
 Məhavət həm zifa vujь, tinsez gyzəl jөze jaqtь.

Kerep vastьm, ecemdəge jalqьnьmnь tьjьp şunda.
 Monşulanqan jərəgemə səjnec kerde kyrep yzen,
 Ul tajanqan mendərenə, qojaş nurьnnan da matur.
 Jөzen kinət pərdələde, sirpep miņa ytken kyzen.

Ul Asmatqa vojrьq birde, miņa mendər kiterergə.
 Qojaş jөzle gyzəl qarşьsьna Asmat mendər qujь.
 Uz jazmьşьn nələtləgən jөрək şunda valqьp kitte,
 Əgər көcem çitsə, qavatlyjьmnь syzen zifa vujьnь:

Əjtte miņa: «Ber көn sine rənçettem min, səjləşmicə,
 Ajrьlyşu utьnda sin gөл kyk көjden, səqlьp çirgə.
 Nərkis¹ kebek kyzlərenən jəşlər tygеп intekten sin,
 Min qimadьm ləkin şunda, yzem başlap, syz əjtergə.

Ojalcan həm savьr vulsьn səjgəneneң aldьnda qьz.
 Ləkin dəşmi, yz qajqьnь jəşrep jөry citenrək.

¹ Nərkis — gөj cəcəge isme.

Təştan kəlsəm, jılmajsam da, ectən jəşren qajqə jottəm.
Ахгь менə хат çivərdem, tyzəlməde jarsu jərək.

Inde əjtim, əvvəl başlap ikəv kyreşkənnən birle,
Bşan miña, min yzemne vaqəşladəm siña qəna,
Min ant ittem jazmьşьmнь berketergə sineң belən,
Антьm bozsam, tufraq vulьjm, tuqəz qat kyk şahid moңa.

Bar sin xəzer xatavlarqə qarşь vəjek suqəş belən,
Nasьjr vulsьn təmam ity suqəşnь zur çiny belən,
Ləkin menə sin qajtqancь kyrmi nicek tyzərmen min,
Qaldьr miña jərəgeңne, mineken al yzeң belən!

Sineң səjekleң buludan qimmət vylək varmь miña?
Qəçərlənmim, cənki bit bu təңreneң yz mərxəməte,
Sin jaqtьrttьң jərəgemne, almas kebek saf ul xəzer,
Min ylgənce sineke, bu — jərəgemneң məxəvvəte».

Ant kitabьn acьp qujьp, antlar ittek ikebez də,
Menə şulaj rasladь ul miña bulqan səjy xisen.
«Sinnən vaşqa kem də vulsə, jərəgemne bili alsə,
Min ant itəm, şul səqəttə təңre mine həlak itsen!»

Təmlə syzlər səjli-səjli şaqtьj vaqəttə juandьq vez,
Qəçəp ide vez aşaqan çimeşlərneң tatlılyqь.
Quzqaldьm min kitərgə dip, qajnar jəşlər tamdь şunda,
Jərəgemə kisep kerde gyzələmneң jaqtьlyqь.

Авьr vuldь ajьlyь jaqt jəzle gyzələmnən,
Ləkin məxəvvətneң nurь çanqə şatlyq virep tordь.
Batmьj torqan qojaş vulьp kyrende ul şunda miña,
Şunsь qəçəp: bu ajьly mine taş kyk cьnьqtərdь.

Irtən irtük atqa menep, quştım vorqə ujnатырға,
Qəskərəmnen jav sьqarqə dərten kyrep xəjran qaldım.
Qurqu belməs aғыslандaj jul tottım min xatavlarqə,
Tavqə, suqə qarамьјса, јulsьz çirdən јullar saldım.

Hind cıklären kiser sьqtım, јulda şaqtьј vaqət ytte,
Ramaz xannan ilce ocrap, səlam belən qarşь kilde.
Тьнєclattь jərəgemne аньң əјtkən syze şunda:
«Hindneң kəçəse də vezneң byrelərne cəjnər» dide.

Ramaz xannan miңa ciksez qimmət vylək kiterdelər.
«Xan ytenə: həlak itmə, vaj ilevez siңa bulsьn.
Muјьncaqьь vaşьvьznь iəvez ant itep siңa.
Uzevezgə, balalarqə, malьvьzqə xuça bul sin!

Kicer, sineң qarşьnda vez zur qəjerle. Bezneң əskə
Qəskər belən kilməgez sez, vez volaj da vaş otьgvьz.
Çimerməgez ilevezne. Bیک az qьna saqсь belən
Kilsəң də sin, qalalarınң varsьn siңa tapşьrgьvьz».

Saqьrdьm min yz јаньma vəzirlərne. Alar əјtte:
«Sin — jəş əle, тьңla vezne, qartlar uјlar qarasьnpar.
Xatavlar bик məkerlelər, ver qat monь sьnadьq vez,
Sine həlak itep, vezneң vaşqə xəsrət salmasьnpar.

Bezneң kiңəş: vatьrlarнь saјlar al da, quzqal alqə.
Suqьsьlar, ez јuqltmьј, vezneң arttan vara torsьn.
Saqrularь сьn kuңeldən bulsa əgər, ant itsennər,
Məker bulsa — aјar torma, doşmannarньn tamrь qorsьnl»

Vəzirlərem birgən kiңəş, miңa qajət tə oşadь.
Xat çivərdem: «Ja, Ramaz xan, niətenne jaxşь beləm,
Tiңsez qimmət qəmerəne taş divarlar saqlьј almas,
Qəskərsəz, tik saqсьlarьm belən genə siңa kiləm».

Uzem velən bergə əc jöz pəhlevannı iərttem də,
 Qəskər almıj, Ramaz xanqə jynəldem min şul uq səqət.
 Tik kisəttəm qəskərəmne: «Ez juqaltmıj varıqıbz sez,
 Kirək vulsə, dəşərmən min, əzer vulsən kəc həm sələt».

Əc kən varqac vez ocrattıq xannıq taqın ver ilcesen,
 Xan çivərgən bik kyp asıl kiəm-salım, vylək itər
 Həm əjtkən ul: «Məqrur, kəclə jeget, jaqınqə uq kil sin,
 Ocrəşqactın, sine taqın vyləklərmen kyvrək itər»

Taqın əjtkən: «Bşan miqə, minem syzem — cın xəqiqət.
 Uzem qarş cıqam siqə, cın duslarca tanışırbbz».
 Çəvar birđem: «Əjt Ramazqə, min ytərmen əmren anıq,
 Saqınışqan ata velən uqı kevek qavışırbbz».

Ber urmanqə kiler çitkəc, attan təştək xəl alıqə,
 Xannan taqın ilce kiler, bik olıbr səlam birde.
 Həm miqə ul vylək itte xan ismennən cavış atlar.
 «Patşa sine cın kuqəldən bik kygəse kilə» qide.

«Sine qarş alı əcen Ramaz yze julqə cıqtı,
 Irtyk sinə qarşlar ul, taşlap vıtən xezmətləren»
 İcelərne asıl kiez catırlarqə urnaştırdım,
 Kiəv jegetləren xərmət itkən kevek xərmətlədem.

Ləkin jaxş eşneq əçre ver tylənmi qalmıj ikən,
 Tənlə verəv qacır kiler, actı miqə jəşren serne:
 «Min vurıclı sineq alda həm tiz qajtara da almam,
 Hic jaramıj onıbrqə həm taşlarqə miqə sine.

Sineq atan qulında min kyp tərviə alqan keşe,
 Zur xianət xəzerlənə siqə qarş, jaxş veləm.
 Zifa vıjın, al cəcəktəj matur jözeq ylgən itər
 Kyry miqə avıbr vıbr... Tıqlə, varın səjlər birəm.

Hələk bulma sin aldanıp xatavılar xəjləsenə,
Jöz meң qəskər jəşerelgən ver urında sında qarş, İkencesendə utız meң... Şunar saqra alar aşqır,
Bələ jaqın, xəzərdən yk caraların kyru jaxş.

Ramaz sine juxa kyze velən kələp qarş alı, Ə artında qəskərenə ver də cige-caması juq.
Təten velən signal jasap alar sine qamar alı, Məngə qarş ver keşenə çinelmicə carası juq».

Rəxmət əjtem Ramaz xannın seren acqan bu keşegə:
«İsən qalsam — altın velən kymərmen min, tuqan sine!
Ə xəzergə juldaşların janyna qajt, sizməsenlər,
Əgər onıtsam min sine, namussız dip sana mine».

Berəvgə də əjtmədəm min bu xəvərne, ser saqladım.
Ni vursa ul bulı, didem, kinəş ver təslə hər jaqtan.
Şulaj da min qəskərəmə, keşə jullap, vöjgü birdem.
«Tav var, su var, dip tormıjca, tiz çitegez minem arttan».

İrtən torı, ilcelərgə jaqımlı syz quştım şunda:
«Tərşyngöz Ramaz xanqa, əzərmen min, qarşylasın!»
Təşkə xətlə vardi julım, vələlərdən saqlanmadım.
Jazmıştan hic uzması juq bit, ana nicek qarşyasın?»

Tavqa menep qaradım min, jırağ julda tuzan kyrdem.
Ujlap aldım: «Mıña tozaq salmaq bulqan Ramaz kilə.
Ləkin minem ytken qılıc velən səngem ajqar anı».
Qəskərəmə xannın jəşren plannarın birdem səjləp.

«Tuqannarım, vezgə qarş xənatce Ramaz kilə,
Jə əjtegez, şında qarap, veznə qullar qaltırgarmı?
Patşa öcen ylgənnərenə çanı — şəhit. Həçüm vaşlıq,
Xatavların qılıcına, hind vatırtı artırgarmı?»

Köcle tavşym belən quştym qorallarnь kiərgə min,
Minem qəskər şul minutta timer kiem kiep aldь.
Qəskəremne safqa tezdem həm jynələş birdem aңa.
Şul kən doşman vezne kyrep tetrəp təşte, xəjran qaldь.

Kiler çitkəs, xatavıylar vezneң qorallarnь kyrə.
Ramaz bezgə ilce itep jullьj şunda ber keşesen
Həm əjtterə: «Hic kətmədək sezdən monđьj xianətnə,
Sez qorallь, Ramaz xan hic riza tygel bu eş öcen».

Çəvar birdem min ilcegə: «Ханның уйь миңа мәқлым.
Еş аныңса вағыр сықмас, миң утәрмен бурьсымны.
Сьқсын хәзер сезнең қәскәр суқьсырға bezgə qarşь,
Sezne turap taşlar öcen min kytərdem қыльсымны».

İce qajtqac inde anь xan jaңadan çivərmədə.
Təten belən signal virep, yz serləren faş ittelər:
Jəşerengən urьnnardan ike jaqlar сықтылар da
Kinət həçym jasap vezne qavşatьrqa aşьқтылар.

Ber qulьma səngə alьp, vaşьma min şljom kidem,
Həm taşlandьm arьslandaj doşman javь qarşьsьna.
Ber məjdan çir yter şunda kiler vastьm jav aldьna.
Tetrəmədə doşman safь, qatьp qaldь timersьman.

Ləkin mine kyz aldьnda kyrep: «Şaşqan bu» didelər.
Qullarьma kəcne çip taşlandьm min, doşman, sьda!
Bersen atь-nie belən qadaldьrdьm. Səngem sьndь.
Qыльс aldьm. Rəxmət təşsen anь ytker qajravсыqа.

Воцьrlarnь рьг tuzдьrқan qarсыqа kyk cətem javнь,
Keşelərne, səngelərne bergə əjep, tav jasadьm.
Min jьqqannar, vaqьr çьlan kevek vətərelə ide,
İң aldaqь ike tərkem doşman javьn қыр salдьm.

Alar çiblər qamar aldъ mine şunda. Suqъş qъzdb.
 Suqqan versen hêlak ittem, taşqъn bulъr aqъldb qan.
 Suqqan verse, at sьrtъna salъr têşte qarşьq kebek,
 Qajda qъna omtъlsam da doşman qactъ qul astъmnan.

Qojaş vatqac manaradan sêrênan saldъ saqъylarъ:
 «Cigenergê! Kyk qarşьnda, taşqъn qaldьq qêhêrlêner,
 Tuzan tuza jьraq juldан iksez-ciksez qêskêr kilê,
 Bezne hêlak itmêk bulъr, aşqъna ul zêhêrlêner!»

Artta qalqan qêskêrlêrem, xêlne işter, quzqalqannar,
 Alar kên-tên aşьqannar, joqъ belmi, sulъş almbъj.
 Kilde alar tavqa, qьrqa, yzênlêkkê sьjьşalmъj,
 Baraban hêm vorqъ tavşь janrap tordъ ver tuqtamъj.

Doşman monъ kyrgêc, qurqьr qaca vaşьj, ê vez qudbq,
 Qьsьqladbq; qarşьqanъn qьlc aşа kicerdek vez.
 Ramaznъ min attan jьqtъm hêm ocraşьtьq qьlc belê;
 In axьrda yzen hêm qêskêren êsir têşerdek vez.

Alarnъn ver kêşese dê bezdênan qacьr qotъlmadъ,
 Ajav sorap inri torqan tavşь belênan dala tuldb.
 «Joqlamъjca, mine kêtken êcen bylêk» digênan syzem,
 Xêtta jarasъzъnъn da jêrêgenê jara buldb.

Bez atlardan têstek şunda, suqъştan son jal itêrgê,
 Şunda qъna sizdem — qulqа kiser kergênan avьr jara.
 Minem suqъşьclar verênan-verênan kiler minem janqа,
 Soqlandьlar, mine maqtar veterergê tarmbъj cara.

Mine şunda oьlavlar, xêrmêtlêvlêr ciktênan aştъ,
 Qajşь cittênan sêlamlêde, qajşь ypte qulnъ alьr
 Kinêşcelêr — vêzirlêrem şatlanьşьr çьladьlar,
 Minem qьlcьm kiskênan tirênan jaralarqа xêjran qalьr.

Qəskərəmne tərle jaqqa mal çiarqa julladım min.
Кур mal təjər kire qajttı alar şunda qorurlanır,
Minem qanqa susavcılar qanь belən qır suqarır,
Şəhər qarqaların actım, suqışmıjca, qurqu salır.

Rəmazqa min əjttəm şunda: «Sizdem sinen xianətne.
Xəzər minem totqınlım sin, varmь aqlanırılıq caran?,
Taş qalalar qorma, xəzər bezgə bir sin həmməsən də,
Juqsa, qəjebenə nicek qalıjm varmaq aşa qarar».

Ramaz əjtte: «Minem vaşqa maqtanırılıq kəc juq inde.
Vəzirlərem arasınnan versen minə qajtar kire.
Çivərim min ul vəzirne qalalarınьd vaşlıqına,
Sinен qulqa tapşırnam min vöten dövlet, vöten çirne».

Ramaz xanqa ver vəziren qajtardım min saqсь belən,
Bojırq birdem kiterergə vöten qala vaşlıqların,
Alar kiler: «Suqışnı nik vaşladırq?» dip ukendelər,
Həm vaş ier tapşırdılar qalaların, xalıqların.

Şunda qına, Xatav ilen qarav öcen jörep сьqıtırq.
Vöten qazna acıqların tapşırdılar, qaldırtıjca,
Min xalıqqa vojırq birdem: «Qurıqmaqız, jəşi viregez!
Qojaş vulsam da min, sezne saqlar qaldım, jandırtıjca»

Qazna vajlıqların verəm-verəm kyzdən kicerdem min.
Şundıj qimmət, şundıj qəçər, yze sanar vetergesез.
Ber urında kyrep aldım qəçər kiem həm ver calma,
Şundıj ası, ləkin qajan, nicek monda? Nic bilgesез!

‘Anlamadım, — nərsədən ul, nicek itər tuqlıqan ul?
Hərber kyrgən keşe: «Kyktən ingən bu» dip xəjran qala.
Çebe anıң uqa tygel, kləm tygel, əmma utta
Suqarıqlan kebek сьdam, төse — kyzneң çavın ata.

Qoşaşma in qəderle vylək itep aldım anь.
 Şunnan, sajlap vyləklərnen şər digənen, berencesen,
 Meң qasır həm dəjə velən ozattım min padişama,
 Tarşırırqa quştım aңa danıь çiny səjencesen.

XI. XATAVLARNЬ ÇIŇGƏNNƏN SON TARIELNEN
 HIND PATŞASЫNA JAZQAN XATЬ

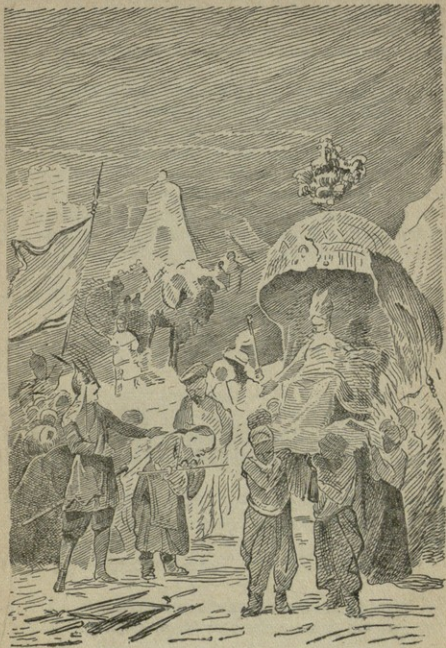
Min xat jazdım: «Meң mərtəvə vəxetle sez, padişavьz!
 Uz vaşьna buldь, Ramaz xianət qılsa da, kənnəp,
 Bu xəvərem soңlasa da, zur dan velən yzem qajtam,
 Xanньn yzen, qəskərləren əsir alьp, kyp mal təjəp.

Qarşьlьqнь tar-mar itep, vik kyp vajlьq qulqa alьp,
 Min qajtırqa sьqtьm, təmam taptar yter varlьq ilne.
 Dəjə çitməs bulqac, ygez çikterdem min mal təjərgə,
 Dan həm dəvlət minem qulda, teləgənem alqa kilde».

Uzem velən bergə alьp qajttьm əsir Ramaz xanнь,
 Hindkə çitkəc padişahьm qarşьlarqa yze kilde.
 Əjter-səjləp vətərgesəz maqtavlarqa kymde mine,
 Qul jaramнь qarap, anь jomşaq itep vəjləp birde.

Gyzəl-gyzəl kyp satьrlar urnaşьlar kiң məjdanda,
 Şunda kilde minem velən kyreşəse kilgən xalьq.
 Padişahьm vьgen minem xərmətemə məçles çidь.
 Uz janьmda utьrdь ul, hər syzemə kyңel salьp.

Tantanalь məçles velən taң ytkəne sizelmədə.
 İrtə velən vez şəhərgə kerdek taşlap bu məjdannь.
 Padişahьm əmer birde: «Saqrьlьqьz qəskəremne,
 Kyrşətegez vьgen miңa əsir təşkən xatavlarнь».

Əsir təşkən Ramaz xanñ kiterdem min padişama,
Şah jylmajdı bişektəge narasjñ kyrgən kevek.
İke jözle doşmanqə ul təkəvberlek kyrsətməde,
Şulaj vula varğ vöjek vatərləqqa kyngən jeget.

Xatav xanñ səjlədi ul in xərmətle qunaqədj,
Anñ velən əngəməse ozaq-ozaq dəvam itte,
İrtə velən saqrıtı da mine vöjek padişahñ:
«Məmkin vulsə, Ramaz xanññ xianəten kicer» — dide.

Padişama əjttəm: «Təңre gənahlññ qafu itə,
Kiceregez sez də kəcsez, ajanñc vı xatav xanññ».
Padişahñ Ramaz xanqə əjtte: «Jarñj, kicerəm min,
Ləkin saq vıl, xianəten velən miña ləkmə taqññ!»

Həm ul saldı Ramaz xanqə jöz meñ dirhəm¹ jasaq qñnə,
Annan un meñ xatauri², atlas həm də jefək mallar.
Kienderer, xanññ yzen, jarannarñ, ozattı ul,
Çəza tygel, vylək alır, qajtıp kitte xatavlılar.

Kitkən saqta xatav xanñ xərmət velən tezen cykte:
«Alla miña xianətem öcen avır çəza birde.
Əgər taqññ sezgə qarş xianətem məqlım vulsə,
Qızqanmaqız, qatı ylem sajlaqız sez miña» — dide.

İrtən irtyk padişamnan əmer velən keşe kilde:
«Əc aj vezne ajırp tordı xatavlarqə qarş suqız.
Şunnan birle, uqtan atır, ver qoş ite tatımadım,
Kil tizrək, əgər veraz alqan vulsən xəl həm sulız».

Min kilgəndə in-in savız av etləre xəzerləngən,
Həm jort tulı ləcn qoşlar əzer ide av səqarqə.

¹, ² — Dirhəm həm xatauri — şul zaman aqcaları.

Kən kük vələqər rədişahım utıgər tora, mīne kəter,
Mīne kyrgəc ul, səjener qarar qujdə avcylarqa.

Хатъна сер гəvşendə əjtte şunda rədişahım:
«Нəг кем өсөн Тарилне вер кугу дə сикsez şatlıq,
Jəgəklənnen ің қараңғь роствағларьн јақтырта ул,
Тьңла, сінə вер серем вар, асър вірім інде, вақыт...

Моңа қədər сінең велəн кінəşмəгəн вер еşем вар,
Сін велəсeң, қьзьвьзнь əzerlibez тəхеткə vez.
Çənnət ақась şikelle zifa вужьн кугьсен халық,
Bez қajtьгьвз oзақламыј, сақьг ань sarajqa tiz».

Кің çəjləvdə, вiek tavньн ітəgendə av avladıq,
Av etləre, lасьннар һəм qarсьqalar dala tulь.
Ozaq ytmі, rədişahım tur uјьньн tuqtattь də
Avcьlarnь сақьгьр альр, əjgə tava vordь јulнь.

Uram, məjdan tulьr сьqть халық mīne kyrer өсөн.
Çиу vilgeləre taqqan kiememə soqlandıлар.
Jəş sirpelgən gəlcəcəktəј moңsu, matur idem yzem,
Uzqan-varqan syz əjtydən qaçiz vulьr tuqtaldылар.

Xatavlardan suqьşьr alqan qimmət calmamнь cornadым,
Аньн miңə kileşyен kyrep халық хəјran qaldь.
Rədişahım attan təşte, һəм bez kerdek zur sarajqa.
Anda, qьznьн qojaş jəzen kyrgəc, mīne tetrəv aldь.

Altьn-sarь kylməklərdən utьra ide təхettə ul,
Ə artьnda tərkem-tərkem qьzлар tora, vəјgьq kəter.
Nurь vələn vələqər tora vəten saraj, uram, məjdan,
Iren digən cəcək aша еңсə vəlqi vərtek-vərtek.

Jarasın vəjləgən qulnı asqan idem mujnıma min,
 Patşavikə urnınnan toğr minə qarş kilde.
 Ul kevek səjər ypte minem alsu bitləremne:
 «Doşman inde, qıbr, sına qul jaqalmas, ulm» — dide.

Uzlərenen jannarına utırtıylar alar mine,
 Qarşındaq qojaşma, sizdermicə, qaradım min.
 Ul da minə jəşren genə qarap aldı; səjləşmədek,
 Annan kyzem aldım isə, tormıştan jəm tapmadım min.

Başlandı zur künel acu həm səj-xərmət tul məçles,
 Nindi səjlar tatılmadı, nindi xəmer ecelmədel
 Savıt-sava həm kasələr gəvhərdən həm firəzədən.
 İsrekkə də bu məçlestən kity rəxsət itelməde.

Bu məçlestə utırdanda cıksez şatlıqlarqa cumdım.
 Açı qarap xəl aldım həm jalqınnınnı təjər tordım.
 Jərək xisem keşelərgə faş itydən saqlandımin,
 Səjgənənən jəzen kyry rəxətlegen tojər tordım.

Bojırgı vulyr, çır tuqtaldı. Bar da tınlar vəşın ide,
 Padişam minə əjtte şunda: «Əj, Tariel, vatır ulm!
 Uz ilənne səjenderden, doşmannarın köjenderden,
 Sinen vələn masajır həm maqtanır min xaqı vuldım.

Xəzer inde in-in ası kiemnərgə xaqınsın sin.
 Tik vər kiem tınləşəlmı östəndəge kiemenə.
 Əgər kiemen sinen zifa, nıq gəvdənne tarsındırsa,
 Teləgənən sajlap tekter, jöz xəzinəm əzer sına».

Padişanın künele şat, məçles taqın dəvam itə,
 Arfalar həm liralarnın tirən mon jandır zalda,
 Qojaş vəjır, enge təşkəc, patşavikə savullaşa,
 Ə, qunaqlar tik soq təndə taralışa tınc jalqa.

Par kasədən artıq ecər xəl qalmaqas, bez tuzqaldıq.
Zaldan sьqtım həm ut jotьp qajtьp kerdem yz əjemə.
Totqьn itte bu qьz mine, jərək utьm dərli haman.
Tik juanьc buldь miңa, anь iskə təşry genə.

Kinət şunda kətelməgən xəvər belən xadim kerde,
Həm əjtte ul: «Tьştа sezne şəl javьnqan xatьn kətə».
Sizер aldьm: Asmattьr bu! Jərək tivə, sikrep toram.
Asmat kerə, minem qəmlə kyңlem kinət valqьp kitə.

Asmat, minem utlar jotьp səjgənemnən kilgən Asmat!
Səlamlərgə əlgerməde, min Asmatnь qьşьp yptem:
«Ulmь, çənnət aqasьmь, sine miңa ilce itte,
Tizrək səjlə, min bit sizdem, min bit monь əzelep kəttəm.

Səjlə, səjlə, varь anьn turьnda tik səjlə miңa!»
Asmat əjtte: «Əjter birim acьq itep, ьşan miңa:
Beregezneң beregezgə məxəvvəte ciktən tьş zur,
Qojaşqajьn qajnar səlam tapşьrьqа quştь siңa».

XII. NESTAN-DARƏÇANNЫN TARIELGƏ JAZQAN XATЬ

Qojaşqа tiң sivər qьznьn xatьn miңa tapşьrdь ul.
Min uqьdьm: «Asьl taşlar kebek valqi jözeң bygen.
Atqа menep javdan qajtqas, төseң, көseң taң qaldьrdь.
Xəzer miңa jalqьzlyq ta, jəş tə qurqьnьcь tygel.

Tel birelgən miңa fəqət siңa maqtav çьrlav өcen.
Çan birermen — sineң өcen, ьlsəң — gyrgə kerermen min.
Qorur arьslanьm! Sineң өcen jözem — gəl vaqcasь.
Min — sineke, hic vaşqаqа birməm jərək seremne min.

Beləm, ytkən qajqıbların juqqa qına tygel ide;
 Çylama sin xəzer, talqın kuzlərenən jəslər tykmə.
 Hər kem ciksez kənləşə bit siña qarap torqannardan.
 Utenəm: vylək belən mine vəxetle it məngelekkə.

Узеңне сивərləгəн салмаңнь вylək it sin miña;
 Ань kigəс, вuльгмьн min vəlki kyzeң juаньсь.
 Qarşına al veləzegem, аньң хаqlь хuçasь буl,
 Булсьн төннəг арасьнда вu төнеңне jaqtьlavсь».

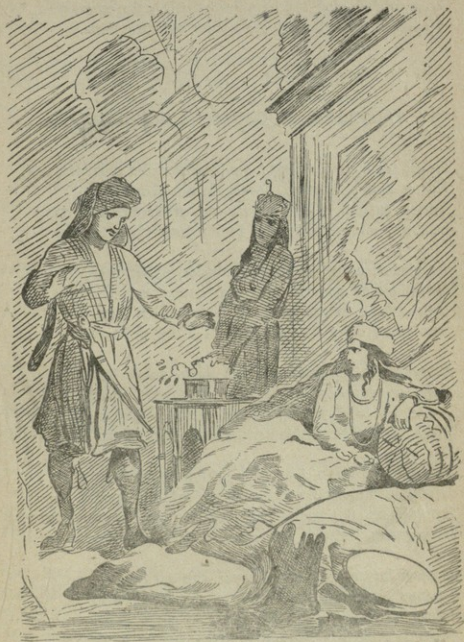
Tariel sulqır çыlj ide, janьr səjy utlarında:
 «Bu veləzek elek аньң qullarında valqır torđь».
 Bu iң qimmətle vyləkne ypte də ul, çirgə avđь,
 Rubin kevek jaңaqlarь ylekneke kevek bulđь.

Tьn da almьj jattь, qəver janьndaqь ylek kevek,
 Tormьş eze də qalmaqan, — aqarьnqan ide төse.
 Asmat аньң jaңaqlarьн сьlattь salqьн su belən;
 Cismə suь саq-саq qьna jaltьradь xrustal' төse.

Avtandil bik xafalandь, tьnsьz jatqan Tariel өsen.
 Asmat tykkən qajnar jəslər taşlarnь da tişər ide.
 Tariel aңqa kilde həm kuzləren actь oјatsьnьr,
 Bңqьraştь: «Miña haman jazmьş qьlьс janьj» dide.

Xəlsezlənep torđь, саq-саq çinər avьr sьzlanuьn,
 Zəqьbran kыk — jaңaqlarь, төse — aq төmвоjьqtan da;
 Ul jartьlaş suqьrlanьr qaradь da, avьzьn actьj,
 Ulem kətte, terelye ciksez avьr tojьlqanqa.

Avtandilqa endəşte ul: «Məxəvvətkə tyzgən jeget,
 Səjlim siña, tormьşьmьn tartьr alqan qьz хаqьnda.
 Min vəxetle — qoјaşqa tin şul qьz belən ver kyreşsəm,
 Bşanmьjьmьn kən jaqtьсьн kyryemə min taqьn da.

Şah qəzibni bu jaqımlı ilcesənə min şat buldım.
 Xatı belən kilgən beləzegen kidem beləkkə min.
 Xatavlardan alıq qajtqan, tən şikelle qara calmam,
 Çivərdem bu byləgenə qarşə anı byləkkə min».

XIII. TARIELNEN SƏJGƏNENƏ ÇİBƏRGƏN XATİ

Qojaş tösle matur Nestanqa jazdı: «Sin çivərden nur,
 Nurı aldı sələtemne, jərək təmam sixerlənde.
 Taqın şaşım, sineq maturlıqın belən iserdem də,
 İrek bir, min siqə xezmət itim rıjtsar bulıq mənqe.

İsəndəder, miqə sin ixtiram, duslıq bylək itten,
 Qavatlanmas qəderle şul səqət haman kuz aldımda.
 Bylək itkən beləzegenne saqlıq istələk itep,
 Sine juqaltudan qıqıqır qimlıq artıq qanlıqqa.

Çivəgəm sin soraqan calmanıq qarşə bylək itep,
 Şulaj uq suqıqıq alqan kiemne-qənimət malıq,
 Aqlısqın kire qaqma, elekke köcləren qajtar!
 Miqə bu dənjadə sinnən qəderlerək keşə varmı?».

Xatımlıq tapıqıq Asmatqa, jattım xəl çiarqa, dip.
 Ujandıq min kyrep təştə qojaş jözle çivəremne.
 Kuz aldımnan juqalqac ul, taqı tən tösle buldı kən,
 Kyrenməde janadan, ah, qəzaplady jərəgemnel...

Saqırdıqlar mine jaqın kyryce şah sarajına,
 Qanlıq xəvər sanar, kicekmi qarşına kildem.
 Mine şah xanca belən vik qəderləp qarşə aldıqlar,
 Miqə şah təxte janınnan oluqlar zur urıq birde.

«Утә жыллар, — диде şah, — көн сайын жақынлаша gyrem,
Қотылықсыз ахыр сәқәткә iltә inde бу қартлық!
Миңа ул бирмәде alla, ләкин аждај қызым бар бит,
Хәзерлим шанлы Hindstan тағын қабул итәр затны!

Ватырлардан миңа қайсы киәв вулырға лайықлы?
Тағымпы тапсырам һәр ештә нәқ yzem белән тингә.
Ақылы һәм ватыр сақсы вулыр ханлықны сақласын,
Ајақ васарға қуғырғын бар јавыз дошман туған илгә»

Didem: «Padişahым! Şiksez, уқы вулмай — авыр қайыр,
Ләкин синең қызың тин нур сивуце кук қојашына.
Даныңны кytәrer кyктә, аңар син сайлақан киәв.
Киәв сайлав синең еш, мин niceк киңәш бирим сиңа?»

Išetkәc şah жақынары syzen, қайырға қалдым мин,
«Ajavsyz tәqdirem қушқанса вулың» dim, yzem janam,
«Киәв вулырға хақы тик хәвәрзәм şahның уқылы,
Аңар тин јуқ» diep şunda қарарын әјtte Farsadan.

Elektән, билгеle, şah хәл итер қујқан бәтен ешne,
Mine ni көткәнен sizer, қаты тipte јөрәк şunda.
Bөjek patşaға қаршы нәрсә dip әјтә alam соң мин?
Јапыр кyмергә әјләнде јөрәgem қайыр утында.

Dөresләde киңәшne ханса да: «Данылық, мәqrur, dip,
Хәвәрзәм нәсле, şahzada киәв вулырға биқ хақы». .
Sizer қаршы сығарға һиc урын јуқырны, ah ittem,
Qарарны јақлақан вулыр, yzemne қайырға attым.

Xәвәрзәм ваşqalасына çivәрde ilcesen patşa,
Хатында jazdy: «Hindstan çirenә алық көннәрдә
Terәк kirәк, қызым јалқыз, аңар јазқан сәма ханлық,
Әгәр уқырды пар itsән, tular şatлық кynellәргә».

Xəvərzəm patşasınнан al vizəkle kыр vylək belən
Kiler ilce vөjek şahqa anьd rizalьqьn əjtte.
Xatьnda jazqan ul: «Tan төsle al jөzle kilenne min
Qajan tavar idem, təңrem, teləkləremne var itte».

Jaңadan Farsadannьd ilcese jьraqqa jul tottь,
Alar şahzadadan: «Tizrək çəvar bir» dip soradılar.
Ujьnnan vik arьp qajtьp yzemneң urnьma jattьm,
Jaңa xəsrət-qəzaplarnь sizəp ujlar cualdılar.

Əmitsez vєr suqьsçьdaj alam xəncərne min qulqa.
Ləkin şunda kiterde xat miңa qol kətməgən caqta.
Qədel Asmat miңa jazqan: «Topol' kebek zifa vujьb
Kətə sine, aşьq, çəvhər төsen alqan matur zatqa».

Aşьqтьm tiz kyrergə nur siver torqan matur jөzne,
Mine Asmat kətə torqan viek manaraqа kildem.
Tora ul qajqьbь, nikter, çьbьj vєr də tьjьlmьjca,
Nidən ul vorculь, ujlap tavalmađь anь kьңlem.

Bu qьznь qajqьbь xəldə kury miңa avьr buldь,
Irennərendə tarpadьm tanьş jьlmajьbn anьd.
Tora syzsez, qoja jaңqьr kebek kьz jəşləren, mesken,
Jərəktə arta qurqu, ah, nicek velim ni bulqanьn?

Qəzap ecəndə torqanda, ozaq ta ytməde, Asmat
Alьp kerde mine eckə, kytərdə al çьvьldьqьn.
Qojaşьmnь kyrep şunda onьttьm qajqьb-xəsrətnə,
Nurь jaqtьrtsa da, min sizmədem ləkin çьbьbьqьn.

Jata qьz taxtada atlas kiəmnərdən, yze yksi,
Uze nəfrət vələn miңa aculь vєr qaraş taşьj.
Anьd ut şəvləse төsle nəfis altьn vələnnən nur
Təşə carşavqa, bu jəmnən kьңel sixerlənə vəşьj.

Qaradı qız mına nəq tavda jatqan julvarıs tösle,
Qojaş. ul, nurlı aj ul həm Edem kipaııs ul qız.
Utırdım cıttərək, yzem qıar-qımas qarbjm aña,
Darəcanə kytərælde, qavındı kyze nəq joldız.

Dıde: «Tız əjt, nicek vazdıñ vozarqa vəqfəne vezneñ?
Onıttıñ bırgən antıñdı, nicek tyzmək kırək şuna?
Çəza bırer sıña kık, qajtarıg minem ycemne, vel!»
Çəvar bırdem: «Nı qəjbem var? Nicek çəvar bırim sıña?»

Əgər qəjbemne əjtsən min xəzer çəvar bıracəkmen,
Mine jazmış səñbj, əjtce, sıña nındı çəber ittem?»
Çəvavında dıde qız: «Sın xıanətce! Tınem tygel.
Ojat mına, min aldandıñ qadı qızdaj, tezem cyktem.

Xəvərzəm şahzadasıña jərəşeldem, beləsen bıt,
Kıñəşmədə yzeñ vulıp, qəgarıñ jaxş tapqansın.
Sıña hıc mərxəmət itməm, qalırsın mənge xurılıqta,
Xoda qarşında bırgən izge, saf antıñdı satqansın.

İsəndəme, nicek xəsrət cıger xəlsez jəşen tykten,
Səvəben əjtməden, xəttə tavıblar artırap qaldı.
Tıvənləttən yzeñne aldaşır, jyri qasıq vulıp.
Qaqasındı mine? — min də qaqam sine — zəqif çanıp.

Kem alsa da təxetne, min añarqa ildə jul qujmam,
Bulalmas hıc xakım hind ilenə hər tərle kılmeşək.
Əgər vaşqaca ujlasan, ujbıñ xurılıqlı həm jalqan,
Juatma yz-yzene juq belən, ujlacaqıñ eşlär.

Irekle Hind ilendə, vel, sıña hıc jaqtı kən vulmas,
Qasır qotılmasañ cıtkə, çanıñ tənecənən ajrıbır.
Mına tıñ qızın tapmassın, bıek kyklərgə ocsañ da!»
Batır kyz jəşləren tykte, çıñə almıjca qajdıñ.

Dide: «Min aңladım axrғ avrғ sәqәt jaqһnıbqһn,
Kөcem çitte sөjgәnemә qararqа soqlanıp taqһn.
Qojaş jөzle sıvәrdәn ajrғnıb jәşәvdә nı mәqһnә?
Zalim dөnjә, nigә vı xәtlә kyp ecteң minem qanım?»

Kyrep taxtada vaş oсыnda jatqan qor'anın aldım,
Bөjek allan һәм Nestannı danıbqlar, didem: «Tьnla,
Qojaşım, sin nurғn belән qaşıq kynlemne jandırdıң,
Minem kynelgә jalqan-cit, toram nьq izge antımda.

Sөjlim varsın, әgәr jalqanlasam, zәngәrlegennән kyk
Minem öskә çıvәrsen jәşenen, көcle өjermәsen.
Usallıq itmәdem tormышта, bir rөxsәt, sөjlim varsın».
Rızalıq birde qьz şunda çinel genә ier vaşın.

Didem: «Nurlı qojaşım, min mәxәvvәt vәqdәsen vozsam,
Xodaj yze çәza bırsen, jәşәndәj qәhәren salsın.
Qusaң citkә, albırmın jaqtıbıq min kem qaraşınnan?
Jөрәkne sөңge ajqaqac, nicek isән qalırqа soң?»

Mine kınәsmәgә dәşte bөjek şah, ul kiävlekkә
Lajıq tартı хәvәrzәm şahzadasın ber dә şıklәnmı:
Әgәr min qarşы сыqsam, xur vılbır jьqlıb qalır idem,
Rıza vılbır kyrendem, qajıq jotsam da ecemnән min.

Tyzәlmi vı çәbergә ujladıң: «Yze belә bit şah
Turғ saqcсы var ilnen, vөten көcen şınar qujqan.
Varғ min jalqьzym хаqlı tәxetkә һәм bөjek ilgә,
Хәvәrzәmşaqа Hindstanqа vaş vılbırqа jul qujmam».

Qıulıq belән tik vozьr vılbır vı tujnı, dip ujlar,
Didem yz-yzemә: «Fıkrenne çı, eşең jatıp qalmas»
Aңın çıjqan vıcaradaј usal jazmьşqа vaş imә,
Хәvәrzәmşaqа qьznı patşalar da bırә almas»

Jərəkkə qorvan ittem dannь, jörtəm — zur -vazar vuldь.
 Juandь syzləremnən həm cəcək attь matur gəl-qьz.
 Miңa jəşle kyze velən qarar jьlmajdь da əjtte:
 «Xianəttə qəjeplədem sine nicek min urьnsьz?»

«Bşanam sində juq aldav, ike jözle tygelsen sin,
 İkəv bez syz vireshkəc, vilgele sin vozmyjsьn antьn!
 Sora xanьqьnь həm mine yzenə Farsadannan sin,
 Tuqan ilneң vөjek təxtenə şiksez bez genə xaqь»

Kileşte qьz, syreldelər aculь ut qaraşlarь,
 Jөze taqьn xəterlətte qojaşnь həm tulь ajnь;
 Berence qat urьn virep miңa yze janьnnan ul
 dide: «Ujьjm, mine artьq kөjderməs inde vu qajqь».

«Aqьllьlar aşьqmьjlar» dide kiңəş itep miңa:
 «Aqьllьlar isəplər həmmə eşne kiterəder çajqa.
 Əgər sin qarşь kilsəң tujqa, xan ciksez aculanьr,
 Avьr vələgə julqьrvьz, kinət doşmanlaşьr xanqa.

Kiəv kilsə, anьң velən miңa nikaх uqьtьrlar,
 Janьr qajqь ecendə, ajrvьrvьz bez həlak vulьr.
 Acь qəzar kiler bezgə, vəxet tik — kilmeşək çanqa,
 Ləkin, juq, vulmas ul, bezdə xakim vulmas Iran ulь!..»

Didem: «Hicber vaqьtta da anьң hatьnь vulmassьn,
 Jarьj, kilsen iranьlar, sьnarmьn var qaraşlarьn.
 Suqьşlarda cьnьqqan vu veləknəң nьqьqьn alar
 Kyrerlər, tiz qьrьr varsьn julьmnan citkə taşlarmьn».

Çəvar virde miңa qьz: «Min hatьnnarca fikir jörtəm.
 Kirəksəzgə vatьr ir qan qojmas suqьşta jөrgəndə.
 Kiəvne sin yter, əmma timə qəskərənə anьn,
 Qorьp vetkən aqac jafraq jarьr dөres xakimnərgə!

Syzemne tñla, i aғыslan, vatyrlarññ vatyrb sin,
Yter tik kilmeşakne, qəskərenne dəşmə jardəmgə.
Ytermə juqqa, mal sujqañ kevek, saqcylyarñ anñ,
Gənahsyzlar qanñ tygy — kileşmider vitəzlərgə.

Betərgəc sin eşen anñ, xəvər it şahqa: «Hic qajcan,
diep, xakimlek itməs farsyjlər veznen tuqañ ilgə.
Drahma¹ birməmen hic kemgə, təxetkə xaqym bulqac,
Əgər tñlamasan, şəhərləreñ əjləndəram kəlgə».

Səy syzen qujyr tor, ul uñajsyzlar vəten eşkə,
Soññnan sin kileşersen, vəjek şah yze də jomşar.
Kiäv itər sine ul, tapşyrb xanlyqñ, vez şunnañ
Bulyrbyz cñ xuçə Hind taçyna, məngə jəşərbəz şat».

Janadan kəcne qajtardə aqyly qyz kiñəşləre,
Taçyn qylycñy aldym min, salyr ul qurqu doşmanqa.
Kitərgə, dip vorlyqanda, mine tuqtattə xan qyzy
Ber adym atladym, ləkin vatyrblyq çitmi qocarqa.

Avyr vursa da ajyrylyşu, axyrda qulñy birdem min,
Qədel iptəşevəz Asmat belən kittəm, avyr sular.
Bəxet kətkən jərəktə tik qəzar arta haman qat-qat,
Başym kisərgə iltkəndəj varam ava-tyne çylar.

Iranlyññ kilyennən xəvər kiterdelər xanqa,
Qajan velsen kiäv yzen ylem səqəte kətkənən?!
Əzerli tuj qojaş jəzle maturqa xan, yze vik şat,
Səjləşte aqlatyr anñ vəxetle kəne çitkənən.

Dide xan: «Şəvhələnmim min, xodajqa kyp səker bulşyn,
Qəçajer tuj itərbəz, kyrsətervəz, danny saqlarvəz!

¹ Drahma — vaq aqca.

Saranlıq ul nacar səjfat, keşegə hic kileşmider,
Çisənnar ilcelər altın, vyləklərbez qunaqların!»

Mənə şunna bəjek xanqa aqıldı törle vajlıqlar,
Kiən vəzirlərə həm qəskərə belən jaqınlaştı.
Xəvərzəmşa kiəvnə qarşılar xan qəskərə səqıtı,
Bəten çirne volıt tösle qorallı kyp xalıq vastı.

Vojrırdı xan: «Qunaqlarqa satırların əzerləgez,
Jaqınnarım belən, əjdə, kiən kəjef-safa qorsın!
Aların qarşısı alsın qəskərəm aldan xəzerləner,
Ə sin urın əzerlərsən, kiəvnə şunda saqrırsın!»

Tiz yk alsu jefəktən zur satır qorırdı qıştım min,
Kiler çitte xəvərzəmşa yzene qəskərə belən.
Tezeldə safqa xan qəskərə də qəviləgə vylener,
Toralər saflanır hər qajsı yz qərdəşlərə belən.

Kəcem qızqanmıjca var vojrırdın xanını ytedem min,
Çiəndim əjgə qajtırda, ver az təndə aru sizdem.
Ləkin julda verəv tarşırdı xat, jazqan anı Asmat:
«Topol'dən də zifa vujlı saqrırdı janına sezne».

Syzen tıqlar səjeklemnen kicekmi şunda jul tottım,
Kyzəndə jəş tulı xəldə mine qarşılady Asmat:
«Telədem sine jaqlarqa, ləkin ışandıralmadım,
Syzem hic itməde tə'sir, kyrəm, jazmıšta juq şəfqət».

Kery belən kyrəm xan qızın jözen acu vasqan,
Qojaştan nurlıraq jözen qarımın min kyzne almıjca.
Minem kyzgə qarar: «Qurdaq!.. dide, xəzer qacasındı
Suqıştan, birgən antıdı onıttıdı ojalımjca!?»

Çəversendem, syzemdə nəq torəp anar çəvap bərdem:
«Minem belən səjeklemneç arasəna kerə almaslar.
Mine jalqəz kərəşkə tik xətn syze ujatərləq
Alaj qurqəq tygel min» dip səqəp kittem qul almastan.

Xəvərzəmşanə yterergə qərar virep, jegetlərne
Çidəm, qorallanəp bik saq şəhər citenə carəq bez.
Susar qanqa atəldəm min xəvərzəmşə catərləna,
Beterdem min eşen bik tiz qəlcəsəz, səngesəz, uqsəz:

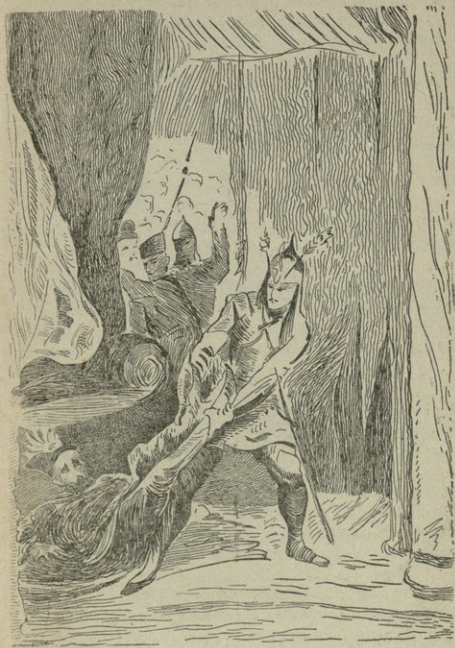
Kiəvnə tiz genə şunda ajaqənnan eləkterdem,
Acu belən kytərdem də, vəşən vəqanaqə vərdem.
Ujandə saqəylar, şav-şu, lagerda qurtə zur qavqə,
Timer kiem minem ətə, ziansəz əjgə jynəldem.

«Ytergənnə» digən xəvər taraldə, tiz quqən səqtə,
Kilər çitkənən artəmnan ozattəm min bu dənjadan.
Mina miras vuləp qalqan viek qəlqəgə vıkləndem,
Anəç qojmaləgə nəqraq, tazaraq kyp qialardan.

Çivərdem ilcelər ilgə, xəlyqlarqə xəvər saldəm:
«Mina jərdəmgə kilsennə turərləq saqlaqan irlər».
Bəten təvlek vəjə qəlqəgə farsəylar həçym itte,
Ləkin mine kyrep var da şəşəp artqə cigendələr.

Çibnqanda kitərgə qəlqəne taşlap, kilər çitə
Bəjek xənnan anəç əc ilcesə, alar isənləşəp,
Xan isemənnən didələr: «Sin uləmnan da jaqən idən,
Keşə yterəp jərəgemne jaraladən təzəlməslek.

Tyger qan, jortəma, dərəcəmə xurləq kiterdən sin,
Nigə soç əjtmədən vəştə kyçel qujqəç minem qəzqə?
Aquladən axər qəmgən qədel, cal tərvicəçnən,
Xəzer inde bəten jaqənləqəm kiselde, eş uzqan».

Çəvar jazdım: «Əmirəm! min qəzaplarnı jota-jota,
 Çanымны һәм тәнемне нәқ қорыс төсле сьнықтырдым.
 Турь хезмәтсәдән јуққа хуça шикләnmәsen ide.
 Миңамь хан қызын сөјү? — вәләм min јахшы узным.

Biləgән çirlәreң kin һәм ileң vaj төrle mallarqa,
 Lәkin хан нәsele өзelde, тәхет әle sineң qulda.
 Bygennән Hind ile miңa tieşle, тәрвиәндә min,
 Варь min јалқызым хақлы sineң тәхтеңә utьрығqa.

Jumalarqa telәmim, min, tuqan ilemne qajqьrtтым.
 Улың јуқ vit! şulaj vulqac, ileңne inde кем saqlar?
 Xәvәrzәмşaqqa бирdeң sin хакimlekne!.. Miңa нәrsә?
 Қылысьм нық, ajaq vasmaş bu ilgә kilmeşәk јatlar!

Қызыңды sin telәsәң кемгә bir, sajla yzeң paғын,
 Pemne бирмәmen јatqa, kirәk көcne тавармын min.
 Kirelәрne çineң vujsьндығырмын, kyrşe illәрne
 Miңa јardәмгә сақырғмын — хөkem itmi çazaңды бир!».

XIV. TARIEL NESTAN-DARƏÇANNYN JUQALUB TURYNDA XƏBƏR ALA

Sөjeklemә çivәrdem ilce, qalmadь savьr artьq,
 Тыньслық tarpьj, şәfqәtsez qara jazmьşny tirgәdem.
 Nicekter tavqa mendem dә qarьjm: kinәt kyrәm alda —
 Qәçәp ver хәl, anь kyrgәc, yzemne saq ytermәdem.

Aғыр-talyр ike çәjәvle suqmaqтан vara ide.
 Tanyjm, qurqu ecendә, bu keşelәrneң vere Asmat.
 Avьr qajqь jөzeneң var төsen alqan, irennәre
 Elekke төsle јьlmajmьj; alar atlap vara saq-saq.

Авыр ֆөвһә есәндә ташланам мин тиз аңар қаршы,
Sorьjm: «Asmat, җәвар бир тиз, тақын бер зур вәлә вармы?»
- Јарым ыле килеш Asmat җәвар бирә: «Ходая ахр
Vатыр кук қарусын безнең тувәгә ҫуны авдарды».

Soraşa başladıм: «Вармы тақын јаңа вәхетсезлек?»
Хәлен алаңан аның қажоь, көјдәргән бер дә тужмас ut.
Qәzaplarnың сиреген дә әле кичәргәгән хәлдә,
Jәгәген инде қан басқан, қарар аны tyzәр хәл жуq.

Dide Asmat: «Belersen һәммәсен, авыр һәләкәттән
Хәвәр бирүсегә кырсәтмә tik ҫәfqәтne-dusьqны!..
Ajьr mine бу tormыштан, җитәр, артық qәzар сикmim,
Uter mine, ylemдә tik tavармын мин тьнысьqны!

Xәvәzәмшаның yterely хәвәре тиз таралqас та,
Bөjek хан јарсьды, qьzды, qadәттән тыш aculандь.
Sine саqьргьqа quшты, ньq җәzа бирәсәген әјтер,
Sineң ҫulaj qiu qасьr кityeң vorсьды ханнь.

Kiterdelәр хәвәр: «Qurqьr zakonnan qactь aqьlsьz».
Qolaq salmadь хан, һәрber qарашы qotнь алырлыq.
Dide: «Qьzqа qаҫиқ vulьr, Tarielneң kyze tonqan,
Qәjәpsezneң qаның qojьr, kiterde ilgә zur хurlьq!

Davar — qьz qәrdәsem bulsa da, min аны ајар tormam,
Qьzьmнь ul xarap itte, sixerlәtte дә ҫajtannan.
Qьzьmның kyzlәrennән izge јulнь qarladь mәlәyn,
Davarqа mәrxәмәt itsәм, kire qaqьyn mine allam!»

Belәsen, Hind ҫаһь бушqа qьна yc берлә qurqьtmas,
Aculansa, аның јәшен vulьr јәшнәve bik асьq.
Bөjek ханның volaj qurqьтуь Davarqа iшетелde.
Davar tol qaldь kadzidan, sixergә osta бер qaqьq.

«Sine çəllad qılına tarşırığa xan teli» dip çən,
Xəvər itte Davarğa, ə Davar acındı künlennən.
Davar əjtte: «Qəjəpsez min, itəm ant, əjdə, çir jotsın
Çylər qızqa kəjəflənergə ver kən də irek birməm».

Juqaldıñ sin, Darəçanə öcen jaña vələ tudı.
Biten qarlar vəle belən, acı zarlı kyzen jomdı.
Kinət Davar qəmerdə min işetməgən nacar syzlər
velən qarqar, «faxişə!» dip, anıñ östenə omtıldı.

«İmeş, javız, nicek vazdın bu xurlıqların ujarğa?
Kiävənne yterter sin mine çəzağa iltəsən.
Uzem qaramadım sine, çəza alsam da xaqı şul.
Jarar, ləkin səjgəneñnən ajırsam, inde nişlərsən?»

Darəçanəne şunna soñ vərəp jıqtı, vaşındaqı
Şəlen tartır alır, qınar, vətənləj qanqa tuzdırdı.
Darəçanə jata xəlsəz, avır ıñqıraqşa mesken,
Añar qol qız kitergən təmlə vəlzəm fajdasız vıldı.

Davar şulaj ycen alqac, anıñ əmre belən şunda
İke cit il murın ıñ tupas syzlər belən tirgər,
Qojaş jözle maturnı tottılar; ah-zarına anıñ
Qolaq salmıj, alır kitte alar anı jırağ çirgə.

Alır kitte alar dingez aş, hic bilgesəz juldan
Qojaş təslə maturnı, ə Davar: «Soñqı səqət çitte,
Mine varıver ytererlər, yzem yterim yzemne» dip,
Jərəgenə qadap xəncər, yzen-yze xəkem itte.

Sıña qəçər tygelmeni minem isən torır qalıım?
Avır xəvər səjlədem bit, mında ties çəzağın bir!
Qəzarlı tormışımnan tiz ajır mine qəmerlekkə! —
Dip Asmat jəşen tykte, jəşennən şavlap aqtı sil.

Didem: «Qəzap cigyce sin, ni qəjben var sineñ monda?
 Xəzer ezlərgə kereşəm min, kirək tavlar, kirək taşlar,
 Kirək dingez, kirək qom kirtə vulsən, qurğqmıymın
 ver də!».

Сънъқты жәш жәрәгем ньқ вульр қаты суьр тастан.

Bşanmıj yz-yzemə min, təmam arıp qəzaplardan,
 «Ytersəm yz-yzemne nərsə yzgərer?» — dip ujladm.
 Xəzer yk qotqarırqə çan kisəgemne cara ezlər,
 Tiesmen jaxş juldaşlar alıp sərğarqə julqə min.

Çiçer qajıqıñ atlandım çitez atqə, qorallandım.
 Çidım qədel jegetlərne jözəvne, taqı da altmışnı.
 Kidek bez jul kiempnəren, tuqan illərne qaldırđıq,
 Çiter dingez itəgenə, qajıqqa atnı almaştıq.

Qorıp çilkən jəzer kittəm qədel iptəslərem vələn,
 Soraştıq ocraqannardan, ləkin velməde ver kem də.
 Jərer vuşqə, ruşm təşte, taqın min qajıqqa qaldım.
 Mına jərdəm qulın suzmıj, onıttı mine tənrem də.

Ozın ver jıl vulıp həvberse, aqrın yttelər əjlar,
 Xəvər juq hic səjeklemnən, velergə kurme aşqındım.
 Tatır ciksez avırlıqlar həlak vuldı jarannarım,
 Şulaj da tykmədem jəş, jazmışmın kykkə tarşırđım.

Varıp sərğmadı eş, dingez jaqasına kire qajttıq,
 Keşelərdən vizer, varlıq kiñəslərne kire qaqtım.
 Juqalttım qəskəremneñ min isən qalqan əleşən də,
 Ləkin tənrem vələ çivərsə də, qotqaradıq xalqın.

Avır vorculı xəlemne varı urtaqlaşə Asmat;
 İsən qaldı ike qol, tik şular soñqı tajanıym.
 Ləkin Nestan turında, icmasam jalqan xəvər də juq,
 Varı kuz jəşlərem genə — minem soñqı juanıym.

XV. TARIELNEN NURADIN-FRIDON BELƏN OCRAŞUB TURBƏNDA XIKƏJƏ

Baqca belən qojmalanqan jar vujlar bez vardıq tənən.
İrtən, tezmə qia taşlar artında ver səhər kyrdek.
Ləkin, qajqə basqanlıqtan, keşelərne səjmi idem,
Şunqar kygə bez urmanda tuqtalıp, jal urnı qordıq.

Jöz jyllıq aqaclar təbenə jattım min juldaşlar belən,
Ləkin ujanqac ta, jərəkkə kuptənge ut qavındı.
İşetmədem julda ver sən xəvər səjgən jar turında,
Həm janadan, taşqın vulıp, acı jəslərem aqıldı.

Kinət janradı kempeçder qısqıruı, həm, jaqında
Atın aşqıtırıp savır varqan ver julısnı kyrdem,
Qılsı anıd sənqan ide həm tarlanqan al qan belən,
Kemgəder ul janıj uze, qəhərlər qajqınlı kənen.

Anı javdan alıp sıqqan, soçınnan mıca birelgən
Bik jaxşı atta ide ul. Həm ocqan uqlardan alda
Julı savı ide jardan. Qarşına min qol çivərdem,
Tarşırırqa: «Ja, arıslan, kem qıdı sıca qaqılrırqa?»

Minem ilcem nəvmizlənep kire qajttı ver çəvarsız.
Min şunnan soç uqtaj tomılp, julın kistem jat vatırın,.
Həm qısqırdım: «Min jaqlavısnı, tigən vılsalar namsına!»
Qısqıruqa, çəvar itər savıbn tıjdı ul atıbnı.

Həm soqlanıp mıca, çəvar birde duslarca syz belən:
«Julı, iltifat vılək it həm velerseç varşın da, —
Əlgermədem kiərgə şljom, qarlanırqa qalqan belən,
Kəçədən qırqaq vılcannar, həçüm itte arıslanj».

AZƏRBAYCAN
MILLİ MƏDƏNİYYƏT
MƏRKƏZİ

Çəvap birdem: «Kem tormышта qurqaq vula,— ul ir tygel,
Ə qiular qurьqmaslar janavъnnan qьььclarъnъn!»
Oсraшuqа şatlanьp, vez, tuqannar kыk, bergə kittek.
Əsir itte mine axaq kыzləre həm vuj-sъnnarь.

Dəvalavъь belgən ver хезmətсem anьn jaraaгьn
Judь, kerep qalqan uq oclarьn oста itep arсьp.
Min soradьm: «Əjtce, kemneң doшmanььqь qua sine?»
Başladь ul хikəjəsen, vəхetsezlegennən asьp:

«Kətməgəndə kiler сьqqan keşe, kem sin, belmim əle,
Ləkin, axгь, kыptən tygel nur aqьlqan sineң jəzdən.
Kem bu gызəl gəlcəcəkkə virgən sarь zəqfran təs?
Həm nik xodaj bu joldьznь qavьndьrqaң da syndergən!»

Başqalam — Mylgazanzari soqlandьra keşelərne.
Ismem — Nuradin-Fridon. Miңa danь taç birelgən.
Kыз sal tirə jaqlarьңa — alar var da minem milkem.
Zur tygel vezneң patşalьq, ləkin gызəl bik kыp ildən.

Minem vavam ullaгьna vulep virgən yz məlkəten.
Miras qalqan çir vularaq, bu utьrav miңa tide,
Anda avzam nigez qordь, ul çir aңar timəsə də,
Min tanьrqa teləmədem talavсьнь хuça itep.

Şulaj avqa сьqтьm min, həm, yz çirləremne uzoqanda,
Kerəsem kilde atavqa. Bar ide uqсьlar janda;
Quştьm alarqa qalьrqa həm kətərgə min qajtqannь,
Tik atь biş şonqarсьнь aldьm yzem belən avqa.

Həm julсьlar belən diңgez kicер kerdem atavqa min,
«Anda minem qərdəşləг vit, saqсь nigə?» dip ujladьm.
Kem kətkən son, vəхəs сьqьp, arada qan tygeler dip?!
Şuңar kыrə, kiek-qoşнь quьp, min qьrlar vujladьm.

Узен хуҗа хис itkəngə — vik ньq qаqылmasqа kirək!
Kinət jatlar janар bezgə kəjmənen julьn kistelər,
Ə tuqannan tuqannar kyp sanь otrədlarь velən,
Jarda qalqannarqа qarşь, qul suqьşьna kittelər.

Irlek həm kəc tulь qььclarnьn jaltьravьn kyrep,
Min kəjmədə kittem jarqа — suzarqа dip jardəm qulьn,
Şunda jarsu dulqьnnar kыk, miңa doşmannar ьrqьldь,
Ləkin vu məsxərə җannar kyрəlmədə dan şatььqьn.

Alarqа jardəmgə aşьqtь vaşqalar nəqrə orьp,
Uңnan, suldan taşlandьlar, ləkin zəhər, jarsьp qudьm
Doşmannarnь. Ə alarqа taqьn jaңa jardəm kilde...
Şunda minem qььc sьndь həm savtьnda vette uqьm!

Javda təmam jarsьp җiter, ьrqьldьm atta urqьnqа.
Kyzlərenə ьşanmьjca, doşman atьma jul birde.
Ləkin, dulqьn suqqan kevek, həlak vuldь uqьylarьm,
Miңa tiə almadьlar: kilgənnəren — qudьm kire.

Ғəzalarmьn usallarnь — kiler xodaj quşqan vaqьt!
Уc аььгмьn doşmannardan! Sansьz җannar qanь qоjььr!
Irtən qajqь kittersəm min, kickə vəlam arttььrмьn,
Tənnərenə qozqьnnarnь tujqа saqьrқan kыk vulьr!»

Fridon velən urtaqlaşьp хаqlь yckə susavнь min,
Əjttem: «Aşьqmasqа kirək! Ғəzadan qotьlmas doşman.
Məkerle talavсььqа ikəv bergə taşlanььvьz,
Məşьur itərbez jatarqа aldvььzda vulьp tuzan!

Kyrgənnərne səjləsəm min, sine qajqььqа təşerer.
Vulьr vaqьt, sin həmməsən velersen, hic ni jəşerməm»
Patşa əjtte: «Vu ocraşu miңa hər nərsədən qimmət!
Zur əfəndem itep, siңa qəmgrem vaqlьjьm vu jəşemnən».

Kildek anьң rajtəxtenə — keckenə ver gyzəl-qala.
Xərvi səlamlər qəsqəgər, qarşyladь qəskər anь.
Suqəşsalar anьң qanь belən vujadь bitləgen,
Ajaqьna jьqьldьlar həm yrtelər qьls savьn.

Mine xərmət belən qavul itte alar. Çinalqannar
Əjtte: «Beznen, əcen — tomannь quqan qojaş sin!» dide.
Təzek jortlar maturlıqь həm soqlanqan şəhər xalqь
Əstendəge jefək belən şəhər kызgə kynelle ide.

XVI. NURADIN-FRIDON TARIELNEN JARDƏME BELƏN DOŞMANNЬ ÇINƏ

Patşa savьqtь, ul taqьn atqa mende, qoral jərtte.
Qəskər çinadь həm flot suqəş əcen xəstərlənde.
Fridonь kyrgəc qəskərlər, kykkə aştь maqtavlarь.
Səjlər birim, doşmanqə ul nindi çəzalar birgənnə.

Doşman kyrende, həm, qəskərlərə, aldan uq laf otьr,
Kilə ide qajьqlarda, oclь vaşlь catьrlarda.
Min ьrqьldьm qajьqlarqə həm etərdem aldaqьsьn, —
Ah-vah! — itkən soldatlarnь olaqtьrdьm dulqьnnarqə.

Tottьm ikencese vognьn həm qarladьm astьn əskə;
Sudan jəzəp sьqqannarnь qьls belən carqaladьm.
Qaltьrandь doşman həm jarqə omtьldь ver kəc belən.
Fridon kiməsənnən miңa tavşь kilde maqtavlarьnь.

Jarda doşman qarşyladь atlь taşqьn həçym belən.
Başlandь jav həm jaңradь ylucələnnə zarlarь.
Doşman belən alyşqanda kəcle, osta ide Fridon,
Kəc — arьslan, jəze — qojaş, təz kiparis — vuj, sьnnarь.

Bu suqəştə çinlgənnər acı kəsen tatədyar.
Quşty kisərgə qulların, acıyna tyzmi patşa:
Par-par vəjləde həm qudy ul alarny, yc qajtarər,
Zar çylattə əsirlərne, yzen dannar vələn qārlar.

Qotylqannar qaca vardə, juldən citkə qəsrəqlanər.
Çinlgən qəskər artənnən doşman qalasyna kerdek,
Həm avər taş vələn əsirlərneç ajaqların təjdek.
Qənimətne təjər əcen, ildə kərvan çitməs ide.

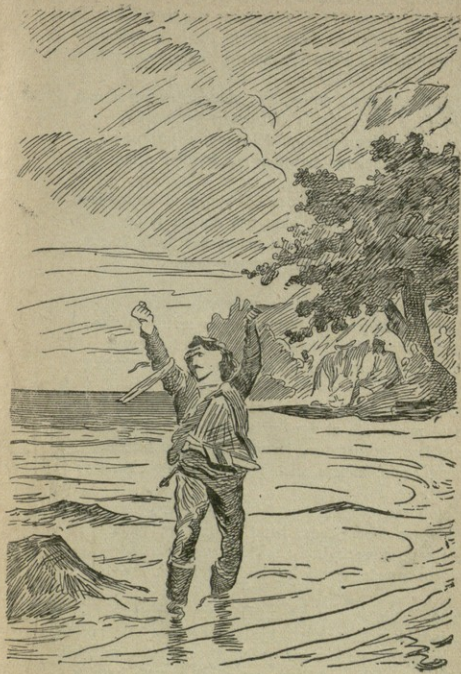
Bazlardaqə vəjləqlarqə saldə Fridon yz picəten.
Avzasə vələn ulların qara təqdirgə tapşərdə:
Çir suqardə alar qanə. Miçə qarəj qəskərlər həm
Pəşyləjlar: «Buj-sən vələn moçar tin zatlar tavylərmə?!»

Bez əjlənər qajttəq. Bəten qatlav xalqə qarşə səqtə.
Akrovaltar, zongljorlar ujnə əsir itə kyzne.
«Ja vatərlər! Doşman qanə tama sezdən!» dip qəsqəyər,
Fridon vələn miçə şəhər xalqə kytərdə dan syze.

«Patşa!» — di alar Fridonqə; miçə: «Ja şahlar şatləqə!»
Maqtadylar, zurladylar: «Şahlar şah!» — dide alar.
Min qajqədan, xəttə rozalarqə da kyz təşermədem.
Minəm zarlə təqdirəmne kem soç monda vəlyce var?!»

XVII. NESTAN-DARƏÇAN TURƏNDA NURADIN- FRIDON PATŞANYN XIKƏJƏSE

Fridon patşa vələn ikəv, səqtəq bez qərqə sunarqə,
Zəngər dinqezneç jarənnən menər kittek bez qiaqə.
Səjləde miçə padişam: «Kyp jərdem bu qialarda,
Moqçizalar kyrdem, monda acılmaqan vər dənja var».

Ul səjlədə, min tənladım, soqlandırqıç ide syze:
«Atqa menep vara idem, avqa dip, min şunda kyrdem —
Атым çitez lacyñnan da, yrdəktən tiz jözə suda, —
Оса бөркет. Кыз jөгертеp, şunarqa min qarap tordым.

Атның тезгененнән qысыp, kыз almьjca qaradым min,
Dingezdəge dulqьnnarda kyləgələr kyrendelər,
Kөclə dəhşət belən aşьqьp, dulqьnnarñy jarьp vara,
Nərsə ikənen belergə tьrьştym cьñ kьңlem belən.

«Jьrtqьcтыь бу, əllə qoşтыь?» Qarьjm, ə ul kəjmə ikən.
Çilkənnəren qanat itep, alqə oca dulqьn jarьp.
Həm ecendə zur xəzinə, bik matur ber palankin var,
Ə ecendə palankinnyң çide tөнneң jaqтыь Aжь.

Şьmaladaј qara tənle kadzi matroslarь şunda
Jar vujьna alьp cьqтыь kəjmədən bu matur qьznyь;
Kyzlərə qьznyң jəşen kyk, ə cəclərə tarap yrgən,
Şundьj matur nurlь qьz ul, qojaştan da jaqтыь jөzle.

Tyzə almьjca qarap tordым saq-saq qьna тын alьp min,
Şundьj matur ide ul qьz, gyjə qarda jatqan cəcək.
Qərar itep, qotqarьrqa, jarqa tava savьp kittem,
Bşanam min, minem атым qoşnyь da quьp çitəcək.

Boьnyьq aşa cartьm min. Атым çitez oca alqə.
Jaqьnlaşqan idem jarqa, ləkin teləgem bulmadь.
Qoş şikelle çitez kəjmə alьp kitte ul maturnyь —
Jəragem ərnede, qəzap kəjderde ut kevek аныь.

Tьңladым min Fridon syzen, ləkin acu arta vardь.
Min jьqьldым çirgə kinət, kyzləremnən aqтыь jəşem,
Avьr sulap qьcьqьrdым min varlyq көcem, tavьşьm belən:
«Pal'ma-qьznyь kyrgən keşe, ax, nindi vəxetle keşel..»

Minem bu eş zur qəçərkə qaldırdı minem xuçanı,
Patşa çılady qızqanı, mında tava vaşın ier,
Qajqırma — dip, juattı ul, mine yz valası kevek,
Kyzlərennən jəşe tamdı jazqı ere tamcı kevek:

«Ax, ni cara? Kəjfeñ vozđım, sında juq-bar syzlər səjlər».
Min vylderdem: «Ax, padişa! Juqqa sin alaj səjlisen!
Sin kyrgənsen ul Qojaşın, anın jalqın jərəktə,
Sin mine tuqanın itten, varın da xəzər belersen».

Min səjlədem Nuradinqa, qajqınlı jazmı turında.
Patşa əjtte: «Min duamal, min alam şunın çəzasın.
Hindni taşlap mosafirdaj, sin kilden jırağ illərdən,
Ə sında jazqan təqalə patşa təxtən həm qasasın.

Əgər də tənre keşegə topol'daj zifa vuj virsə,
Yz jarasın ul təzəter, sənge qadap yze təngə.
Kiler şəfqət sında, saqcınlı vınlı, vəxet birer sında.
Bşan, vəxet kiler vınlı vınlı, qəzap kyrgənnərgə.

Qajqı təjər kire qajttıq Nuradinnın əjenə vez.
Patşaqə əjttem: «Qul virden, minem vəxetsez saqımda,
Sinnən də şəfqətle keşe kyrgənəm juq dənjada min,
Minem cir belən avrıjsın, ni telim sında taqın da?»

Əgər unsa eşem, şiksez, sinin çan dustın vınlımlı!
Jardəmgə vir jaqtı aqlı, soqlandırdı teleñne vir.
Ul qızqa da, yzemə də vəxet qoşın qajtarımlı!
Qotqaralmasam qızın min, dus itərmen ylemne min»

Patşa əjtte: «Şunnan artıq nindi telək vınlı minem,
Yze Hind patşası maturlaqac minem tormışımı!
Başqa rəxətlik turında ujlarda da urın qalımı!
Min ytərgə əzer sinin əmərəñne — jomışını.

Kyräsenme, ver qala var, çilkännär vuxta janında?
Şunda kilä varlıq xəvər çirneñ törle qitqasınna.
Dörlər janqan jörägenə şunda daru tavarın min,
Qajqların, xəsrətlären tötən kebek juqalsınna.

Karavlar kitär dingezgä. Matroslarqa vojbırgıvız
Ezlər tavarqa şul Ajnı, istən cıqmıj torqan ajnı.
Ə xəzergä tyz sin, dustım, ısan bu qəzaplar betär,
Kötelməgən vəxet almaştırır xəsrət-qajqların».

Nuradin əmre vujınca dingezcelər çıldılar.
Fridon quştı: «Sez jözegez, şuş cıksez zur dingezdə,
Su buşlıqın sez kicegez həm tavrıqız matur qızın,
Qajqların çimeregez şatlıq biregez sez vezgə!»

Patşa keşelər çivərdə jıraqtıq cit illərgə,
«Matur qızın jırağ ildən tavrı kiteregez» — dide.
Min şatlanır vəxet köttəm. Qajqlar oçt şəvlə kebek,
Şul çylərləkne ujlasam, yzemə xəzer ojat inde.

Təxetennən urın virde miña, patşa, tigez sanap,
Həm əjtte: «Min suqr idem, kinət acıld kyzlərem.
Hind patşası! Bəjek dənja qəçər vulmas inde sına!
Kem son, çanın fida itməs, kem birməs sına jörəgen?»

Kup suzası kilmi syzne. Cit illərdə vik kup jörep,
Karavlar qajttılar kire, kupne veler, dənja kyrep.
Juqqa jöry! Dareçannı alar xəttə iştəməgən!
Minem kyzdən jəşlər aqtı, jazqlı sular aqqan kebek.

Min əjttem Fridon patşaq: «Taqlı da kəcəjde qajqların.
Sine taşlar kity avır, sinə velən minem kydem.
Sinnən vaşqa jaqtı kən də, qaranqlı tən kebek vulı.
Çirdə jəm qalmas miña hic, kiler minem aqtıq kənəm.

Əsir bulqan qız turında yaxşı belergə ties min.
Rəxsət it miña kitərgə — avır bulır kire qaqsan». **Fridon** qajtarqan çəvartə taqın yget işettem min:
«Avır bulır bezgə tormış, sin də bezdən kiter barsan!»

Qəskərlər də teləmədə minem belən ajırılışırqə,
Qarqi-qarqi bu jazmışın, tezləndələr minem alda.
Qocaqlar mine yptelər, jalındılar, soradılar:
«Qal, bez siña qəmer vujə xəzmət itərbez haman da!»

Çəvər birdem «Sezne taşlav avır miña, xodaj şahit, —
Səjekle jortnə taşlım min, əsirne azat itim, — dip.
Qəzqansaqız anı sez də, onıtmışın min də vəqəmnə.
Monda qalu gənah miña. Tiz genə ezləp kitim min!»

Sul vaqıttə vəjek Fridon miña jurqa vylək itte.
Əjtte miña: «Qojaştaj dus! Byləgemne qəbul it sin!
Cənki siña şunnən vaşqa vylək kirəkməsən beləm,
Jaratırsın bu atnə sin sən, çitezlege öcen.»

Ajrılıqanda ikəvləşər bez çladıq, bez yksedək.
Ozattə mine jıraqqə minem dustım, minem xıçam.
Ə Fridonın qəskərlərə qarap tordə tə'sirlənər,
Ajrılıştıq Fridon belən ike igzək valasman.

Min julqa sərqtım jıraqqə, yter kittəm xıçam çirən,
Min jırağ dingezdə jəzdem, dənja gizdem, mixnət kyrdem.
Hərber keşədən soruştım matur Qojaş turında min,
Ləkin, tərpadım anı min, dənja gizer, juqqa jərdem.

Qaçız bulır, ujadım min: «Nik jərim min bu dalada?
Kyrme jərsəm də, şulaj min ireşə almatın maqsadım!»
Mixnət cikkən Asmatqa həm qollarıma şulaj didem:
«Çəfaladım sezne, duslar, kitsəgez də, xaqıqız var.

Qaldıqıyız mine jalqıyız, әgәм vulmasıñ kösegez!
 Оньтықыз кыз јәsemне, қайнар јылақа вульр ақсын».
 Minem syzne ішеткәcten, alar јальпыр җыладылар:
 «Bu syzdeñe, ravvym sinnән тақын ішетмәskә јазсын.

Әгәр vezne таşласаң sin, vezgә хуҗа кем вульр соң?
 Arqamaqyñnyң ezlären јuqaltırvıymzıñ сыñлар та?
 Sin verdәнber şatlıq iden, vezneң avыр көnevezdә
 Tәqdir таşлыј qafıllärne vөjek qaza kilgән сақта».

Juldaşlaryñnyң syzen тыңлар, alar velән bergә kittem,
 Lәkin kittem тақын јырақ, keşe ajaq vasmaş җırgә.
 Joqladym min tik volannar hәм җәjrannar qunqan җırdә,
 Јә volыnda, јә dalada, јә qiada — qaty җıldә.

Jөri torqas, varыр сыqtym diy jatqan мәqarәgә,
 Diylәrgә көrәş actym, qurqyñısynь sızı velән,
 Alar vezneң көvәlärne өзgәläde җәtmә kevek,
 Minem јuldaşlar јыqyldy, aqtı јәş minem kyzemñән.

Kykne јardy pәrilärneң јөрәk өзgeç tavыşlarь,
 Avыр таşлы qıalarnь јardy ytken söngelәre.
 Aqaclar qaltıradylar, qojaş nurьñ sipmәş vuldь.
 Miңa dәrrәv taşlandylar, lәkin җıñdem diylärne.

Mәqarәgә хуҗа вульр, ver jalqyzym јөrim şunda,
 җыlym da min, сыrlym da min, dәrvış kevek jalqyз
 qaldym.

Tik ver Asmat isән qaldь, әsir qyznь ujlar јana,
 Qәzaplanam. Ulem kilsә, тыnar ide qәziz җaпыm.

Julvargьsqа oşattym min qyznь, menә şunьñ өsen
 Bil-kykrәkne јulvargьsnyñ tirese velән vizәdem.
 Asmat miңa kiem tekte, kyz јәşlären tygә-tygә.
 Avыр, lәkin yzemne min sujarqa җөg'әt itmәdem.

Hakimnər də Qojaş qızın maqtıj almaslar bu qədər,
 Qajqıram min qızın ujlar, jəm juq miña bu dənjada.
 Jırtqıclar ojaş bulqan çirlər minem öjem buldı,
 Al mine, dip, bu dənjadan — jalynamın min allaqa.

Un jıl yter kitte inde. Səjgənemneñ eze də juq.
 Şul juqalqan Almazın min qəmgem vujı taşa almam.
 Qəzap ciger cənləqm min — tik dustımın min taşlamam!
 Batır suqtı kykrəgenə, əkiət şunıñ belən təmam.

Qajqı bastı Tarielne. Qızıl cəcək kebek jöze,
 Nəq zəqfran kyk sarqajdı. Utlar synde kyzlərendə.
 Avtandil qarar şul xəlgə, ver tuqtavsız jəşlər tykte.
 Tarielne juatalar Asmatın syzlərə genə.

Batır əjtte Avtandilqa — jıraq qərər ilcesenə:
 «Min sine syzlərəm belən monlandırdım. Miña avır.
 Minem qajqı-qəzapların iştetən sin, inde xəzer,
 Qajt sin səjgənə janyña, ə mine sin jalqız qaldır».

Avtandil cəvar qajtardı: «Ajrılyşu avır miña,
 Sin dustımnan ajrılydan avır nərsə dənjada juq.
 Ber genə syz əjtim siña: kypme qəzap ciksən də sin,
 Anı ujlar qajqırudan tavalmassın, dusqaj, şatlıq.

Əgər tavis cirlər kitsə, təçrivəse zur vulsə da,
 Başqa verən tieş anı darularqa həm qararqa,
 Tavis cire turında ul səjlər ana acıq iter
 Başqa keşe birgən kiçəş fajdalı bulır aqarqa.

Tıñla aqıllı kiçəşne — təçrivəle keşe syzen,
 Jöz keşedən kiçəş sora, yzeñ səjləvdən alda sin.
 Julda jörək aşyqtırsa, qıyn teləkkə ireşye,
 Min qajtam Qojaş janyña anı utında janam min.

Səjgənəmneñ mähəvväten nıqıtırqa hәм хәленne
Səjlərgə min хәzer qajtır kitim jıraq tuqan ilgə.
Syz qujışıq, vəqdə iter, ant iteşik bez duslarca,
Şahit vulsın vөjek kyk, bez namus saqlıjq izge çirdə.

Sin də dustım, syz bir miña, şul çirdə mine kətərgə,
Qısqım өsen qorvan itməm duslıqın min hicber saqta.
Vəqdəmne vozmam, qajtırmın, хезмәтенne ytər өsen,
Kyz jəşenne tykməssen sin, jul acarvız bez Qojaşqa!»

Dustь əjtte: «Min kygəmen, qəzavın sinen bik vөjek!
Sanduqac gөлne taşlamьj, sin də mine taşlamassьn.
Ber jalqьzьm, zur qajqьda, sine onьtu mөmkinmeni?
Dөres, bez bergə vulsьvız! Bezneñ duslıq ajьylmaslıq.

Tyvəse kykkə suzylqan pal'ma төsle zifasın sin,
Kil sin kire, bez taşlarvız bu çirlərne, bu illərne.
Sine əgər kygə almasam, minem jazmьş avьr vulsьr.
Əgər sine kygə alsam min, jazmьşqa tel tiderməm min».

Vəqdələren alar şulaj nıqıttılar antlar iter,
Gərəvədəj hәм jaquttaj vuldь aların jөzləre.
Ike dusın da jөrəge ut şikelle dөrləp jandь.
Məqarədə qunьr bergə, köttələr taң beləngənen.

Ajrylışu avьr vuldь. Taң jaqtьş төşy belən
Avtandil iptəşen taşlap, sьqьr kitte jıraq julqa.
Bik ozaq çladь vatьr julvarьş tiresen kiep,
Qojaş jөzle jegetne ul qarap tordь kyz almьjca.

Asmat mesken qəzaplandь Avtandilnь ozatqanda,
Tezləndə də çladь ul, jətim qalqan vala kebek.
Tizrək qajtuьn teləde, Avtandilqa qat-qat əjtte.
Avtandil anь juattь: «Sezne onьtu mөmkin tygel!

Min qajtırmın. Vəqdəm minem qorğ syz vulyr **qalmas hic.**
Duslyq vezneñ hic juqalmas, namusım çirdə taptalmas.
Xəjvan iseme biregez sez, sigez atnadan qajtmasam,
Qatv vələlərdən başqa, mine ver ni tuqtatılmas!»

XVIII. AVTANDILNIN QƏRƏBŞTANQIJA QAJTIV TURBNDI XIKƏJƏ

Dustın qaldıgı kitygə Avtandil jandı, qajıqıdı.
Tırnadı al biten ləqnət iter, bu qansız dənjaqı.
Anıñ vasqan qanı ezen jırtıqlar jalap qaldılar.
Juldan atın aşqıgı, yz ilenə kiler çitte.

Qajıgı çitte yz ilenə. Bşanıclı druzınalar
Şatlanıgı qarş aldılar. Şul arada bik tiz genə
Syz tınlavcan jomışılardı Şermadingə velderdələr:
«Bezne taşlap kitkən vatıg janadan qajıtı» didələr.

Şermadin ciksez şatlıqtan nərsə eşlögə belməde,
Qocaqladı Avtandilni, qanıctan jəşen tykte:
«Кур şekerlər, — dide yze — təşemme bu, ənemme bu?!
Min vəxetle, sine kyrdem, sinnən başqa qəzap ciktem!»

Turıqlı Şermadinin syzen tınladı varsı da:
«Alla ala həm qajıtara! Is kitkeç anıñ fərmanı».
Jaqınnağ, ırlağ zur xıçanı qocaqladı,
Zurlağ da, qolları da var da ver tigez şatlandı.

Avtandil kiler tuqtadı vizəkləngən pulatlarqı.
Qaladaqı varlıq xalıq çıldı anı qararqı.
Bırtı jaqtırtı tavınıñ nurı belən əj ecendə,
Syz çitərlək tygel matur tuj turında çır jazarqı.

Avtandil jərgən çirləren səjlər birde xəzmətcegə:
 «Qojaş təsle jeget belən tanışır, ni kyrgənnərən,
 Аньд syzen ykxy-çыlav bylderde. Ul əjtte şunda
 Tariəldən başqa miңa saraj da ver, tərмə də ver».

Tыңлаqac ul Şermadinnyң eşe turыnda xisapny,
 Ul aңladь idarəce hər eşne jaxşь yтəgən.
 Batьr tamaqьn tujdyгьp, mendərgə jatьp joqladь.
 Atqa mende kitərgə, dip, patşa janьna irtəgə.

Jort eşennən vuşaqac ta, patşa qьzьna varьrqa
 Aşьqtь ul. Şermadingə: «aldan var» — dip əmer itte.
 Un kən vara torqan julny əc təvlektə yter kitte.
 Qojaşlardan matur qьzəqa şulaj itep varьp çitte.

Şermadin xəvər kiterde: «Əj xərmətle, vөjek patşal
 Siңa qəder-xərmət itep jazmьşny min çinep ytem.
 Tарmьj qajtsam şul keşene, namus qəzarplanьr ide,
 Maqsadьma ireştem min həm janьda qajtьp çitem».

Ineң oluq xуçasьna Rostevanqa — şah şahьna
 Şermadin şunь səjləde sarajnyң ecenə kerep:
 «Avtandilny qavul it sin! Bilgesez irne tapqan ul!»
 Patşa əjtte: «Teləgemne işetkən axгьşь təңre!»

Aşьqqa-aşьqqa qol səjləde, nur cəckən patşa qьzьna:
 «Kypтən kətkən batьr qajttь, vөjek eşlər başqarqan ul».
 Ъşanьcь Şermadinqa vik kyp bylək tapşьrды qьz
 Həm anьd iptəşlərenə birde matur sarannar ul.

Batьr qajtqac, vik şatlanьp sarajdan cьqtь Rostevan,
 Kyp vəzirləren iərtep cьqtь anь qarşьlarqqa;
 Danь batьrny kyrergə teli ide vөjek patşa,
 Tірə-jaqтан xalyq kilgən danь batьrny qararqqa.

Ватыр аттан sikerep төшөр, Rostevan şahqa vaş ide,
Patşa anь qosaqladı, kuytən kötkən ulьn ypte;
Qəvəstannıң xıçası qulьnnan totьr jegetnen
In matur saraj zalьna yze velən alьr kitte.

Qojaşlarnıң qojaşьna, arьslannar arьslanьnnan
Səlam aqtь qışer qaşь, asьl bite, saf jegetkə.
Tantana qojaştaj vulьr, nur cəcə vöten sarajqa
Kiң pulat tьqьz alarqa! Alar öcen saraj — kyktə.

Təngə saqlь suzьldь tuj, jьlqa vulьr aqtь xəmer,
Ulь kevek kyrde patşa, anar vik oşadı jeget.
Jegetneң bite gəlsьman, patşanьң cəcə qarşьman.
Bylək birdelər xalьqqa, eңcə cəctələr qom kevek.

Tuj vette. Qunaqlar kitte. Rostevan velən Avtandil
Avlaqta qaldьlar ikəv, ozьn alarnıң serləre.
Cit ildə səfər qьluьn vатыr jeget səjlər birde,
Julvarьs tirese kigən vатыr turьnda səjləde.

«Julьm iskə təşkən sajn, kyz jəšemne tьjalьmьjмьn...
Ul keşene cьь nurlь qojaş velən saqьştьrəm.
Matur dənja cittə torsьn anь ver kyrgən keşegə,
Ləkin, ul səjkemle vатыr cəcəgen qojqan gəlsьman.

Bəndəgə ver jazmьş quşьr, tormьşьnda vələ kilsə,
Jaqt vulьr zəqfran həm qamьş vulьr zəjtyn gələ!»
Qojaş təse Avtandil tik qajnar kyz jəslərən tykte.
Jeget dustьn iskə alьr, vaşьn, çirgə taва ide.

«Dylərne tar-mar itep, məqarəgə urnaşqan ul.
Sarajnь taşlaqan xadiməse yze velən bergə.
Julvarьs tirese kigən — ьşanmьj ььcraq dənjaqa,
Ise kitmi vajьqqa da, talьmsьz ul jefəklərgə.

Gizgən illərə turında səjləp veterde Avtandil
Səjlədə ul bu dənjadan vizgən qəharman turında;
Syzne tənlaqan keşelər ver tavıştan qısqırdılar:
«Hicber törle totqarlıq juq vezneñ pəhluan julında!»

Dulqınlandı patşa qız, şatlıq jaqtırttı jərəgen;
Bu kənnə ul vaş tartmadı aşavdan həm ecmlektən.
Avtandil qajtıp kerygə əjdə anı ver gəl kətə;
Synməs joldız yz janına saqıyır, qolın jөгertkən.

Bəxetle Avtandil vardi qız janına taş sarajqa,
Ike qasıqnın jərəge ut şikelle dərləp jandı.
Qız belən kyreşte jeget, yze vatır, yze matur,
Tik səfərdə maturlıqı veraz suldı həm juqaldı.

Qojaş jəzle patşa qız qorur utıra təxettə;
Oşaqan gyzəl Tantana Jəfrattaqı pal'malarqa;
Cəce qara, irne cəcək, janıp tora bit alması, —
Afina tele kirək anın maturlıqın maqtarqa!

Avtandilni saqırdı qız yzeneñ təxte janına.
Ike jəşneñ jərəge də vəxet belən tulı bygen.
Səjləşə torqac Tantana vatır jegettən soradı:
«Qajda son ul tege keşe, kem öcen sin kitkən iden?»

Jeget qızqa çəvar birde: «Şundıj kyñelle vaqıtta
Iskə təşərəsem kilmi qəzarlı qara kənnərne...
Min kyrdem şundıj jegetne, vujı anın kiparistaj,
Bite qızıl göldəj ide, xəzer aq ul, aq göldən də.

Julbarıs tirese jəvənqan, keşe kyrmı jəşi xəzer,
Səjlədə ul jərəgemneñ almazı juqaldı, diep.
Synməs utta janqan kebek, vez janabız ikebez də».
Şulaj Tariel turında qızqa səjləp birde jeget.

Jəşermicə səjlədə ul, bik kyp qəzaplar kyryen,
Julvarǝs tirese javǝnqan jeget belən tanǝşuǝn:
«Çir jözendə jəm juqlıqǝn ul yze velep, ıǝanqan,
Şunǝn öcen jırtqǝc belən ver çirdə zarqǝp jəşi ul.

Anǝn turǝnda səjlgə matur syz tumaqan əle,
Qojaş kyrep kyngən kyzlər, jəm tapmaslar joldǝzlardan.
Cənki qojaş nurǝn cəckən caqta joldǝz synep qala.
Ləkin jöze sulqan inde, zəqfrandaj vulǝp qalqan».

Tariel vatǝr turǝnda matur qǝzqa səjlədə ul:
«Julvarǝs kevek, jəşi ul məqarədə ver jalqǝzǝ.
Anǝn belən bergə jəşi qəzap cigep vicara qǝz.
Jəşi ul xəsrət ecendə, jaqǝp kevek jəş aqǝzǝr!»

Patşa qǝzǝ bik cənteklər tǝnladǝ jegetnən syzen.
Qojaş kevek nurlar cəcep, şulaj dide jegetenə:
«Ul keşegə jərdəm kirək, ləkin anǝn jarasǝna
Şifa vulǝrlıq darular var mikən son çir jözendə?»

Avtandil əjtte: «Jalqancǝ keşedən kem jərdəm sorǝj?
Ul vatǝrnǝ tuqan ittem, dustǝm ittem min qəmergə.
Syz birdem min, sine kyrgəc, taqǝn janǝna varǝrqa
Sin minem altǝn Qojaşǝm, tik qajttǝm sine kyregerǝ!

Dustǝn öcen çanǝn fajda vulǝrqa tieş dənjada.
Ike jərək bergə tipsen, saf vulǝn varu jullarǝ.
Qaşıq yze jaxşǝ anǝj səjy utǝ qǝzulıqǝn,
Dustǝn janǝnda vulmasa, ver jəme juq bu dənjanǝ!»

Səjlədə anǝ Tantana: «Patşanǝn vəjek teləgen
Utədeǝ sin danǝ vatǝr, həm isən-sav qajtǝp çitən.
Jərəgemnən qəzaplarǝ sine kyry belən vette—
Serle daru alǝp qajttǝn, şul jərəgemne terelitte.

Keşe jazmьşь da yzgərucən nəq havalar tösle,
Kыktə jə nurlar siblələr, jə javalar zur jaңqьrlar.
Bygen şatlyq kilde miңa, qojaş kevek jaqtь vəxet,
Şatlansьn vezneң jөгəklər həm ypkələr tьn alsьnmar.

Iptəşenə virgən vəqdən vozьlyrqa tiesь tygel,
Birgən syzenne ytərgə varьrsьn anda sin yzeң.
Əmetlənder dustьnь sin səjgəne julьn kыrsəter,
Ləkin, sin kitsən, Qojaşьm, qaraңqьlanьr çir jөze».

Jeget əjtte: «Sigezence qajqьm çidencedən көcle,
Ulə torqan keşegə su sivy hic tə fajda virmi.
Jөгerep-jөгerep, çitə almassьn kic vatьr varqan qojaşqa,
Bergə saqta avьr sulьjm, ə ajьrьlsaq jөгək ərnəi.

Əgər janьnнан kitsəm min qəzavьm көcəjer taqьn.
Jөгəkne cəneckən uqtan qacьr kity mөmkin tygel.
Minem qojaş vatьr vara, tən esenə kerə vara,
Ləkin kiləcək qəzaplar turьnda səjləşmik vygen.

Sinen syzeң zakon miңa, min qəşiqnьn xəlen beləm:
Matur göllərneң aqacь cəneckele vula, beləm.
Qojaşьm sin! Jullaгьma cəsər torcь nurlarьnь!
Jadkar itep, ver vylək bir, jəşərmen min əmet belən».

Vatьrnьn səjy syzləre, patşa qьzьn şatlandьrdь,
Bik qimmətle, bik qivrətle vatьr jegetneң ygete.
Patşa qьzь vylək itep, eңçə birde vahadırqa.
Qəşiqlarьnь teləkləren alla şulaj qavul itsen!

Əmal' belən lal janьnda qışer vezgə zur jəm virə,
Cinarlar həm kіparislar vaqсаньn jəmen saqlьjlar.
Kyzlelərgə şatlyq virə, suqьrqa qajqь kiterələr;
Ləkin ajьrьlu ərnetə jөгəkne, kызne jəş qarlyj.

Səyü nurında jaqtırdı ike jəşneñ jərəge də.
Avtandil artıq qalırdı kiñ sarajda anıñ velən
Qimadı. Tykkən kyz jəşe ver dingezdən artıy ide.
Ul çıladı: «Dənjanı min yzgərtə almam qanıñ velən».

Avtandil qajttı əjenə qəzarlanıy həm sızlanıy.
Məxəvvətkə əsir bulsañ, kyz jəşləre kuzdən kitməş.
Qojaşnı volıt qarlasa, çir jəze qarañqıblana,
Səjgəneñ jıraqta bulsa, kənnen jaqtıyş kyrenməş

Xəldən tajıy tykte vatıy qan qatış qajnar jəşləren:
«Xərmədən də gyzəl vujıy gyzəldən ajıyıldım inde!
Anıñ jalqını jərəge kyz kerfegemne kəjrətte —
Kyralməsəm anı, əzəm bu dənjadan əmetemne.

Səyü vaqcasında mine ysterde ul cəcək kevek,
Jərəgemə cənecte ul, qaldı anda jara eze;
Şında janam, qəzarlanam synmı torqan jalqında min.
Anladım min məqnəsez həm sataşu tik tormıyş yzəl»

Qəzarlıana şulaj vatıy cıksez avıy qəzar velən,
Kykkə qarar ıñqıraqsa ul, çafalana, sıqrıy, çılyj.
Kyreşy şatlıqı urnına, tudı ajıyılıu qajdıyş.
Jazmıyş valaqa vilən də həm kəfennek tə əzerli.

Buşlıqtaqı esse qomqa jatqan kevek vatıy jattı.
Səjgən qızını kıləgəse kyner kitkən kevek buldı.
Bit qızılıqı aqardı, qırav təşkən kevek bulıy,
Şulaj şında jazın cəcək, sipməde isə, qojaş nurın.

Jərəkne min nələt itəm, jərək azqın, zalim kevek.
Kyz teləgən suqıy kevek, qəmre vujıy vəxet teli.
Vəxetne ezli-ezli də, tavalmıyca jıldan jaza,
Baş imi ul əçəlgə də, patşaqda da ul baş imi.

Bik kyp qəzarp sikte vatır, ləkin oсы juq qəzarpnıd.
Aldı vatır eңcene, qız anı birde jadkar iter.
Matur qıznıd töse iter, şul vyləkne uvə-uvə,
Tuqtavsız tykte qanlı jəş, jandı anıd qızıl vite.

Taң belən kilde jomışsı; vatırnı patşa saqıra.
Avtandil torır ıgnınnan, patşa sarajına vardı.
Rostevan janına varqac, ul işette şat tavıslar,
Ujnadılar torvasılar anda mögez torbalarnı.

Patşa atqa menep sıqqan, qəskərlərə cornar alqan,
Baravannar tavş belən, şav-şu belən dənja tuldı.
Qırqa sızımj av etlərə, suarlıjlar qırnı alar,
Qan tygelde jəşel qırda, jəşel volın qızıl buldı.

Avda jörep qajttı alar Rostevannıd sarajına
Həm javları, həm vaşlıqlar, həm vəzirlər, sanovniklar.
Altın belən maturlaqan sarajına patşa kerde.
Arfa ujnar, cırlar cırlar, zurlar-zurlar qarş aldılar.

Batır belən patşa ikəv serləştələr, gəpləştələr,
Avtandilnıd vatırılıq soqlandırdı keşelərne.
Patşa janında tyrələr, vəzirlər həm druzinalar.
Tariel batır turında Avtandil saqınır səjləde.

Avtandil qajttı əjenə qajnar jəşe belən cılar,
Qıznı taşlar kity uş anı haman qəzapladı.
Ber jata ul, taqın tora, ləkin jörək utı jana,
Juqqa soradı alladan. Savrı anıd hic qalmadı.

Ujladı ul: «Basılmı verə vaxt minem jörək?
Ax, sin minem kınlem göle, sin kiparis kebek zifa!
Sine kyrgənnər vaxetle, vaxetsez ajrıqlan keşe.
Ənemdə kyre almam sine, təsemə ker sin, icmasam!»

Qəzaplana-qəzaplana jəş tykte ul, əj, vicara.
Juattı yzen: «Savır qına təşerəcək dərəs julqa.
İləşməsək xəsrətkə bez, bezgə nərsə jərdəm itər?
Alladan vaxet kətkəndə, qəzərqa da tyzer vula.

Kyrme genə teləsən də, ylərgə sin jazmış quşır,
Tormış əcen suqışır jəşə, çanıq bir jəşəvce əcent
Məxəvvətneq jalqınnarıq jıraqıraq çirgə jəşer,
Jəragenəq vəjek serən nıq saqlasın səjgən keşel!».

POEMANIN MONNAN SONUŖ ÖLEŞENEN QBSQACA
ECTÖLEGE

Avtandil tañ belən yk torǵp vǵzir janǵna kitǵ. Ana yzeden dustǵ Tarieldan aǵǵıǵannan soñ vik vorcılıǵn, kuñele tǵnıclıǵ tava almavǵn sǵjli. — Ul minem jǵrǵgemne ǵsir itte, ver-verevbezǵa virǵǵn antǵvǵz vezne mǵnǵegǵa bergǵ qıstǵ, min aña jǵrdǵmǵa varmasam qǵjǵǵdan hǵlak bulacaǵmǵn, — di, Rostevan patǵaǵa varǵp, aña Tariel janǵna kitǵrgǵa rǵxsǵt viryǵn ytǵnergǵa qıǵa. Bik jǵlnǵǵac vǵzir vara, lǵkin Rostevan anǵ tǵnlarǵa da telǵmi, sarǵjǵnnan qıǵp cǵqara. Şunnan soñ Avtandil qǵcǵp kitǵrgǵa uǵljǵ. Rostevan patǵaǵa jǵzǵan vǵsiǵtnamǵsendǵ, — Suqǵşǵa kerer aldǵnnan artǵa posǵp, dereltǵp torucǵ keşǵ — ir keşǵ tyǵel. In kirǵk vaǵıtta dustǵm Tarielǵa jǵrdǵmǵa kilmǵsǵm min oǵatǵmnan jǵnǵp ylǵcǵkmen, — di, volaj kitye ǵcen qǵfu ityǵn ytenǵ hǵm ylǵ qalsa mal-mǵlkǵtennǵn jarǵlarǵa kyp itǵp ǵleş cǵqarunǵ ytenǵ. Vǵsiǵtnamǵne, patǵaǵa tarǵşru ǵcen, Şermadinǵa qaldǵǵp, Avtandil tǵnlǵ belǵn jǵşren rǵveştǵ, ver yze genǵ julǵa cǵqǵp kitǵ.

Avtandil bik kyp çirlǵr uza. Sǵjǵǵne Tantanǵn saǵǵpǵnǵ cǵrlar cǵrlıǵ hǵm cǵlıǵ. Şulaj vara torǵac dustǵ Tariel jǵşı torǵan tavlǵr arǵşna, andaǵǵ mǵǵarǵǵa varǵp çitǵ. Anǵ Asmat qarşǵ ala hǵm Tarielnen qǵjǵǵ-saǵǵştǵn tǵmam sarǵajunǵn, dustǵ kitkǵc, monda yze genǵ qǵlıǵrǵa tyzǵ almǵjca, dalaǵa cǵqǵp kityǵn, şunnan qǵjtmavǵn sǵjli. Tariel cǵqǵp kitǵr aldǵnnan, — ǵǵǵr Avtandil vǵqǵsǵndǵ torǵp janǵadan kilǵsǵ, ul mine şıǵş tirǵdǵ tavar, min antǵmǵn vǵzmǵm, — dip ǵjtkǵn vula. Avtandil dustǵmǵn şundǵj xǵlgǵ tǵşyǵnǵ qǵjǵǵǵp qǵn-jǵş tyǵer cǵlıǵ.

сылы ань езлэргэ сыдыр китэ. Өс көн, өс төн езлэгәннән соң Tarielne қамышық вујында, ытерелгән арғылан белән қарлан арасында јықылыр јатқан хәлдә кырә. Tariel сөјгәнә Nestevanny тава алмав сақысынан јөрәге јанын, ызенә ылем јақылашын, ызенә synә варуын сөјли. — Min ылсәм дә сөјгәнәннән мәхәввәт јалқыны һаман јәсәр. Lәkin monnan соң да јәсәв өсән ақыдан шаһарға кирәк. Қојаş synә, гөлсәкәк сақыстан шына, — di. Avtandilqa ызен қалдыр китәргә қуша. Шулaj да ул Avtandilnнң ақылы кинәшен тңлар, бер генә тарқыр атына атланьрға riza вula. Hәм алар мәқарәгә қajталар. Alарны Asmat zur шатлық белән қаршы ала, сөјләшә торқас, Tariel volar кинәшен тңлыј вашыј.

Avtandil Nestan-Darәçanny езләв өсән јулға сыға. Dingez вујлар өс әј киткәннән соң, Avtandil Tarielneң eleкке dusty Nuradin-Fridon мәмләкәтенә варыр сыға, Fridon белән осрашыр, аңа Tarielneң хәлен сөјли. Anda верниқәдәр торқаннан соң Fridon Nestan-Darәçanny кыздән јуқалтан ығынға қәдәр Avtandilnнң озатыр қуја.

Avtandil, dingez вујынан варышыј, Baqdad шәһәрәннән килысе сәвдәгәрләрне осратыр, алар каравына ытыра. Dingezдән варқанда volarға piratlar һөсүм итә. Avtandil аларны чинә. Сәвдәгәрләр аңа ызләрен қотқаруы өсән варлық товарларын бирмәкце вulalar. Avtandil аларға, — Minem суқысы икәнлегемне әјтмәgez, сәвдәгәр kieme kienderep, халыққа mine ыzegezneң вашықықыз dip вelderegez, миңа mal кирәкми, — di. Шулaj itep алар dingezләр иленәң ваşқаласы вulқан Gulәшаро шәһәрәнә («Gөllәр шәһәре» digән syz) килер чitәләр. Avtandil сәвдәгәрләрсә kiener шәһәргә керә, бер вақасыдан сорашыр, сәвдәгәрләр вашықыны хатыны Fatyjma јанына китә, вu tirәдәге қадәт вујынса аңа вylәкләр бирә һәм товарларыннң иң јахшыларын шыңа sata. Fatyjma verence кyryдә ык Avtandilqa қаşıқ вula. Avtandil Fatyjma белән dusлаша, ань вik zur қурқыныстан қотқара. Fatyjma

Nestan-Darəçannı̄ kyrgən vülər s̄ȳq̄a. Avtandil annan Nestan-Darəçannı̄ qajcan h̄əm nicek kyryen sorəşt̄ȳra. Nestan-Darəçannı̄n̄ vik kyp vaqıqələrne vaşynnan kicer-gənnən son kadz digən sixerce xalyqlarq̄a əsir t̄əşȳen veler, aña Fatyjmanı̄n̄ sixerce qol̄ velen xat çivəgələ̄r. Nestan-Darəçan volarq̄a h̄əm səjeklese Tarielegə sixerce kadzlar qul̄nda, keşə jaq̄n̄ da kilə alması̄ȳq̄ jəşeren t̄ər-mədə jatı̄n̄, monnan qotı̄ldı̄ru ver nicek t̄ə m̄əmkin tygellegen əjter xat jaza. Avtandil Tariel janı̄na qajta. Alar, Tarielneñ çennərdən suq̄şȳr alqan tinsez jaxşȳ su-q̄şȳ qoralları̄ velen qoralları̄n̄, Fridon məmləkətənə varalar h̄əm annan 300 keşelek qəskər alı̄p əcese də kadzlar jəşi torqan tavl̄ar arası̄na kitələ̄r. Kadzlar Nestannı̄ jəşerep saqlı̄ȳ torqan krepost' keşə jaq̄n̄ kilə alması̄ȳq̄ tekə tavl̄ar arası̄nda vula h̄əm anı̄ un meñ saq̄s̄ qaravı̄llı̄ȳ.

Bahadirlar, ozaq kinəşkənnən son, krepost'qa tañ aldın-nan, əcese əc jaqtan kinət h̄əçym itələ̄r. Vik qat̄ suq̄şȳ vula. Bahadirlar v̄əten kadz xalq̄n̄ q̄ȳr̄p salalar. Nihajət, Tariel Nestan-Darəçan velen qavı̄şa. Krepost'nı̄ saqlarq̄a v̄erniqədər qəskər qaldı̄ralar. Qajtȳr varı̄şlı̄ȳ, Tariel kadzlarnı̄n̄ v̄əten vajlı̄ȳn̄ Fatyjmaq̄a vylək it̄er qaldı̄ra. Kadzlar məmləkətən dingezl̄er ile patşası̄na vı̄jsındı̄ra.

Fridon-Nuradin qunaqları̄n̄ yz sarajları̄na qavul it̄er, Tariel velen Nestan-Darəçanq̄a nikax uq̄ta. Monda qunaq vılqannan son bahadirlar Tarielneñ elek jəşəgən məqarə-senə kilələ̄r. Tariel yze suq̄şȳr alqan, tav quşları̄nda saqlana torqan malları̄n̄n̄ juldaşları̄na iksez-ciksez san-da vyləkl̄ər ələşə. Annarı̄ Q̄ərəvstan ilenə qajtȳr, Avtandil velen Tantananı̄n̄ tı̄j̄n̄ uzdı̄ralar h̄əm şunnan son Tariel yz ilenə, Hindstanq̄a qajtȳr̄q̄a s̄ȳq̄a. Julda hind patşası̄ Farsadannı̄n̄ q̄ȳz̄ Nestan h̄əm Tariel juqaluq̄a qajq̄ȳr̄p ulye, Hindstanq̄a xatavl̄ar patşası̄ Ramaznı̄n̄ janadan h̄əçym itye tur̄nda xəvər alalar. Tariel yzen ozata varus̄ȳ dusları̄ Fridon h̄əm Avtandil velen v̄erlekt̄ə

doşmanğa taşlanıb, alarnı bik tiz arada çinə. Şunnan son
başqalağa qajtıb vərniqədər vaqıt matəm totqannan son
Nestan-Darəçan vələn Tarielneç tujın itələr. Tariel
Asmatnı ver ilgə patşa itep quja, anı bik kyp vyləklər
virə. Avtandil həm Fridon yz məmləkətlərəne qajtıb kitə-
lər. Poema Şota Rustavelineç soñrı syze vələn təmam
vula.

ЕСТӨЛЕК

	<i>Бт</i>
Бу poema турьнда. <i>Q. Rin.</i>	8
<i>Kereş. Ə. İsxaq tərçeməse</i>	11
I. Berence xikəjə— <i>Qərəbstan patşasə Ərestevan turьnda. Ə. İsxaq tərçeməse.</i>	16
II. <i>Qərəplər patşasəniñ julbarəs tirese javьnqan vatrьnь kyrye turьnda xikəjə. Ş. Mannur tərçeməse</i>	24
III. <i>Avtandilniñ vassallarqə jazqan xatь N. Dəvli tərç.</i>	38
IV. <i>Jat vatrьnь ezləv əcen Avtandil julqə sьqə. Ş. Mannur həm X. Qosman tərçeməse</i>	40
V. <i>Yzenəñ kyrgən mixnətlərə turьnda Tarielneñ Avtandilqə səjləgən xikəjəse. Ş. Mannur tərçeməse</i>	61
VI. <i>Tarielneñ inь berence səjə vaşlavь turьnda xikəjə. M. Çəllil tərçeməse</i>	66
VII. <i>Nestan-Darəçannьñ səjgənənə jazqan xatь. Ə. Jərikəj tərçeməse</i>	73
VIII. <i>Tarielneñ Nestan-Darəçanqə jazqan berence xatь. Ə. Jərikəj tərçeməse</i>	74
IX. <i>Tarielneñ xatavlarqə jazqan xatь. Ə. Jərikəj tərçeməse</i>	75
X. <i>Xataviə patşasəniñ Tarielgə çəvər xatь həm Tarielneñ qəskər çinavь. Ə. Fəzi tərçeməse</i>	77
XI. <i>Xatavlarьñ çingənnən soñ Tarielneñ Hind patşasəna jazqan xatь. Ə. Fəzi tərçeməse</i>	86
XII. <i>Nestan-Darəçannьñ Tarielgə jazqan xatь. Q. Xuçl tərçeməse</i>	91
XIII. <i>Tarielneñ səjgənənə çivərgən xatь. M. Çəllil tərçeməse</i>	94

XIV. Tariel Nestan-Darəçannıń juqalub turında xəbər ala. <i>M. Çalil tərçeməse</i>	104
XV. Tarielneń Nuradin-Fridon belən ograşub turında xikəjə. <i>Ş. Mannur tərçeməse</i>	110
XVI. Nuradin-Fridon Tarielneń jardəme belən doşmannı çinə. <i>Ş. Mannur tərçeməse</i>	113
XVII. Nestan-Darəçan turında Nuradin-Fridon patşanıń xikəjəse. <i>Ə. Jərikəj tərçeməse</i>	114
XVIII. Avtandilneń qəvəstanqada qajtub turında xikəjə. <i>Ə. Jərikəj tərçeməse</i>	124
Романың моннан сонқь өлеһенен қысқаса естөлеге . . .	133

4.7931

Çəvərləy redaktorlar *Oj. Razin, M. Çəlil*
Texnik redaktor *M. Fətixullin*
Çəvərləy korrektor *Hadief*
Təşlənq xudoznig *Ş. Məxəmətçanof*

Proizvodstvoqa sirelde 31/VII-39 j. Basarqa qul qujsldə 13/XII-39 j.
Kəqəz formatı 84×108. Tıraz 6000. $.8^{3/4}$ tanaq. Tanaqta 42000 znak.
Spetsifikatsıa № 565. Glavlit vəkile № 791. Zakaz № 261a.

Kamil Jaqur ism. kitap f-kası. Qazan, Bauman ur., 19. 1939

ТӨЗӨТҮ

Кітапның 20 нсе битендәге: „Басқын көннәген-
дәге күк...“ дйп башланған куплеттан алып 6 куп-
летны 19 нсы битнен 4 нсе куплетыннан соң
уқырға. Шулaj уқ 127 биттә өстән 7 нсе јулдақы
„гөл“ syzen „қол“ дйп, 128 биттә астан 8 нсе јул-
дақы „fajda“ syzen „fida“ дйп төзәтер уқырға.

Zakaz № 261a.

12

02 592
109R

Бажәсә 3 сәтә
Тәпләв 40 тәтә

5.2/112

ШОТА РУСТАВЕЛИ
ВИТЯЗЬ
В ТИГРОВОЙ
ШКУРЕ

(98 992. язык)